

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

FILOZOFICKÁ FAKULTA

HISTORICKÝ ÚSTAV

Diplomová práce

**„Klepy“
Každodenní život v letech 1940-1941 očima
českobudějovické židovské mládeže**

Jana Bauernöplová

Vedoucí práce: PhDr. et PaedDr. Jiří Dvořák, Ph. D.

České Budějovice 2006

Anotace

„Klepy“. Každodenní život v letech 1940-1941 očima českobudějovické židovské mládeže

Účelem diplomové práce je pokusit se přispět k výzkumu dodnes téměř opomíjené problematiky života Židů před jejich nuceným transportem z domovů, a to na základě ilegálního časopisu, který vydávala židovská mládež.

Práce se dělí do osmi kapitol. První kapitola naznačuje, jaké bylo postavení Židů za první republiky. Druhá kapitola se věnuje situaci v období tzv. druhé republiky. Následující kapitola je pojednáním o židovském osídlení Českých Budějovic od jeho počátků až do roku 1938. Ve čtvrté kapitole jsem sledovala změny, se kterými se museli Židé potýkat v prvních třech letech Protektorátu Čechy a Morava. Pozornost jsem věnovala diskriminačním opatřením, emigraci, transportům i situaci v jihočeské metropoli. Jádrem práce je kapitola pátá. Ukazuje, jak trávili, zejména mladí, Židé své dny. Zabývala jsem se jejich volným časem, školou, i pracovním nasazením, jejich vztahy uvnitř i vně komunity, náboženstvím i otázkami ekonomickými, tím, jaký byl jejich názor na emigraci a sionismus a co pro ně znamenalo být Židem. Šestá kapitola čerpá zejména z deníku Edity Steinové a postihuje období prudce se zhoršujících životních podmínek. Nucenému odchodu Židů z Českých Budějovic je věnována sedmá kapitola. Kapitola poslední obsahuje tragickou poválečnou bilanci a popisuje postupné mizení židovského obyvatelstva z ulic města.

Annotation

„Gossip“. Everyday life during the years 1940-1941 viewed by the Jewish youth of České Budějovice

The purpose of my thesis is to try to contribute to the previously unrecognized research of life of the Jews before their forced leave from their homes, based on the illegal newspaper issued by Jewish youth.

This thesis is divided into eight chapters. The first one indicates the situation of the Jews within the existence of the first republic. The second chapter devotes the situation during the period so called the second republic. The next chapter is a tract on the Jewish settlement of České Budějovice from its very first days till year 1938. In the fourth chapter I observed the changes, against them the Jews had to fight during the first three years of the Protektorat Böhmen und Mähren. I paid attention on the discriminating provisions, emigration, transports as well as the situation in the city of the South Bohemia. The substance of the thesis creates the fifth chapter. It shows, how, especially the young, Jews spent their days. I occupied myself with their free time, school and forced labour, their relations inside as well as outside of the community, religion, economical questions, their view of emigration and Zionism and the problem, what did it mean for them to be Jew. The sixth chapter gathers mainly from the diary of Edita Steinová and shows the period in which the life conditions were deteriorated very fast. To the forced leave from České Budějovice is devoted the seventh chapter. The last chapter contains the tragical afterwar balance and describes the gradual casualty of the Jewish inhabitants in the streets of the city.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že diplomovou práci na téma „Klepy“. Každodenní život v letech 1940-1941 očima českobudějovické židovské mládeže jsem vypracovala samostatně, s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Českých Budějovicích 27. listopadu 2006

.....

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla vyjádřit poděkování pracovníkům Historického ústavu Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, zejména PhDr. et PaedDr. Jiřímu Dvořákovi, Ph.D. za cenné rady.

Děkuji paní Haně Kende, že mi umožnila získat kopie všech čísel Klepů.

    Za pomoc děkuji Mgr. Patricii Tošnerové z Poštovního muzea v Praze.

    Díkem jsem povinována též pracovnícím archivu holocaustu Židovského muzea v Praze, především PhDr. Kateřině Svobodové za dlouhodobou spolupráci.

    S poděkováním nemohu zapomenout ani na zaměstnance dalších archivů, muzeí, knihoven a jiných institucí. Vyzdvihnout bych chtěla pohostinnost Mgr. Leoše Nikrmajera z Jihočeského muzea v Českých Budějovicích.

    Chtěla bych poděkovat rovněž všem pamětníkům za to, že si udělali čas a podělili se se mnou o své vzpomínky.

    Můj velký dík patří v neposlední řadě mým rodičům za jejich lásku, péči a podporu. Děkuji také svému bratrovi a jeho Klementovi.

Diplomovou práci věnuji svým rodičům.

Obsah:

Úvod	9
1. Židé za první republiky	16
2. Židé v období tzv. druhé republiky	20
3. Židé v Českých Budějovicích	23
4. Protektorát Čechy a Morava (1939-1941)	
4. 1 Protižidovská opatření	32
4. 2 Odstraňování Židů z veřejného a hospodářského života, postupná likvidace jejich ekonomického postavení a majetku	34
4. 3 Osobní omezování a ožebračování	39
4. 4 Organizování židovské emigrace za diskriminačních podmínek	42
4. 5 Wintonovy transporty	46
4. 6 První deportace – Akce Nisko	48
4. 7 Situace v Českých Budějovicích	50
5. Život v letech 1940-1941 očima českobudějovické židovské mládeže	58
5. 1 Plovárna	58
5. 2 Časopis	62
5. 3 Sport	71
5. 4 Humor	73
5. 5 Škola	76
5. 6 Volno mimo plovárnu	78
5. 7 Vztahy	80
5. 8 Materiální podmínky	86

5. 9 Být Židem	88
5. 10 Náboženství	91
5. 11 Život učednický	93
5. 12 Emigrace a sionismus	94
5. 13 Pracovní nasazení	97
6. Deník Edity Steinové	108
7. Museli odejít	112
8. Po válce	117
Závěr	120
Prameny a literatura	122
Seznam zkratk	132
Seznam příloh	133

Úvod

Dnes už nedokážu přesně říci, proč jsem se začala zabývat židovskou tematikou. Ačkoliv mé první myšlenky, týkající se tématu diplomové práce i některých seminárních prací, směřovaly jinam, nakonec mě okolnosti přivedly k Židům. Snad to bylo dáno i četbou literatury, shlédnutými filmy nebo skutečností, že se nakrátko v mém životě mihla skvělá paní Magda Sedláková, přítelkyně mé maminky, původem maďarská Židovka.

Kořeny mé rodiny jsou v jižních Čechách a já sama jsem se narodila a celý život žiji v Českých Budějovicích, proto se zcela přirozeně předmětem mého zájmu stali Židé, jejichž domovským městem byla tato krásná jihočeská metropole.

V předkládané práci jsem se pokusila přiblížit každodenní život židovské komunity v Českých Budějovicích v relativně klidném období let 1940-1941.

Hlavním pramenem mé diplomové práce se stal časopis Klepy z židovského koupaliště, později nazývaný zkrátka Klepy, který ilegálně vydávala skupina budějovické židovské mládeže. Je to pramen zcela unikátní, který neměl v protektorátu obdobu. Vycházel přibližně po dobu patnácti měsíců, a to mezi léty 1940 a 1941. Z tohoto období není znám žádný jiný takovýto počín. Až v Terezíně vydávaly židovské děti a mládež několik časopisů.¹

Klepy se dochovaly vlastně náhodou. Rudolf Stadler (1924-1945),² chlapec, který přišel s nápadem na jejich vydávání a po celou dobu byl také hlavním redaktorem, zanechal před svým odjezdem do Terezína prozřetelně všech dvaadvacet čísel v Budějovicích. Pravděpodobně byly uschovány u bývalé služebné rodiny Stadlerovy – Terezy. Po válce si je vyzvedla Rudolfova sestra Irena, která jako jediná přežila. V soukromých rukách byly až do roku 2001, kdy je Židovskému muzeu v Praze věnovali Hana a Jiří Kendeovi, Irenini potomci.³

---

¹ Dětských časopisů se dochovalo osm (Vedem, Bonaco, Rim Rim Rim, Domov, Nešar, Hlas půdy Q 306, Noviny a Kamarád). Nej kvalitnějším a dnes nejnámějším zástupcem byl časopis Vedem, na jehož vydávání se převážně podílel Petr Ginz. Viz. Marie Rút Křížková – Kurt Jiří Kotouč – Zdeněk Ornest, Je mojí vlastní hradba ghatt?, Praha 1995; Erik Polák, Úloha časopisů v životě terezínských dětí a mládeže, in: Terezín v konečném řešení židovské otázky, Praha 1992, s. 137-143. Kromě časopisů dochovaných vycházely prokazatelně ještě další. Časopis vydávali ale také příslušníci dvou elitních Aufbaukommand, byl to humoristický Šalom na pátek.

² Podle svědectví očitého svědka Petra Langa, zemřel Stadler v únoru nebo v březnu 1945. Přihlásil se na práci na stavbě silnice do Litoměřic. Zde ho ubil krumpáčem kápo, kterému odmítl dát svůj kabát.

³ Židovské muzeum v Praze, archiv oddělení holocaustu, sbírka Dokumenty perzekuce, Literární činnost vzniklá za války, deníky, časopis Klepy, DP 79 (dále jen Klepy). V roce 2003 byla dokončena restaurace

Dnes už takřka nikdo neví, že za války fungovalo v Českých Budějovicích krátce židovské koupaliště. Právě v přímé spojitosti s tímto místem byly v létě 1940 sepsány tři stránky, popisující jeho návštěvníky – první číslo Klepů. Časopis, psaný převážně na stroji, doplňovaly ilustrace, později i koláže a fotografie. Tyto snímky jsou, vyjma několika málo exemplářů v soukromých archivech, jediným svědectvím o podobě budějovických Židů. Většina z nich byla jinak zákazníky fotoateliéru Mary, který patřil jejich souvěrkyni Marii Adlerové. Archiv těchto negativů se pochopitelně nedochoval.

Časopis byl psán česky. Občas se v něm vyskytla některá slova anglická (well, company), německá (heissen, aufregen) nebo židovské výrazy (kile, ejces).⁴ Úroveň češtiny je velmi dobrá, gramatických chyb se dopustili jen zřídka. Po literární stránce obsahuje několik kvalitních počinů, hlavně se to týká statí abstraktních, tam, kde pisatelé reflektují prožívané skutečnosti, kladou většinou důraz na sdělení a ne na formu. Z uveřejněných citátů je patrné, že měli dobrý přehled o české i světové literatuře.

Klepy byly zpočátku jen několika listy papíru, které zaplňovaly hlavně vtipné narážky a popisy plovárenského života. Rychle se z nich ale vyvinul časopis, který měl přesnou strukturu, pravidelné rubriky a široký záběr. Prostor byl dán i ohlasům čtenářů, kterými byla takřka celá českobudějovická židovská komunita. Na tvorbě časopisu se mohl podílet kdokoliv. Počet jeho přispěvatelů se postupně zvyšoval.

Časopisem se dosud odborně zabývala pouze Patricia Tošnerová, která ve své studii Klepy představila širší veřejnosti a pokusila se blíže identifikovat ty, které pramen zachycuje.⁵ Českobudějovický samizdat a vzpomínky pamětníků použila jako podklad pro svou knihu kanadská spisovatelka Kathy Kacer.⁶ Literárně zdařilá publikace dětským čtenářům v zámoří nenásilně přibližuje druhou světovou válku a tehdejší život jejich vrstevníků.

Pro svou práci jsem využila i deník českobudějovické židovské dívky Edity Steinové (1927-1942), který postihuje dobu mezi ukončením vydávání Klepů a odjezdem většiny Židů

---

všech čísel a byla pořízena digitální kopie časopisu (celkem 406 stran). O darování časopisu viz. www.jewishmuseum.cz/cz/cz014.htm.

⁴ Slova, která používali Židé v Čechách a na Moravě. Pocházela převážně z hebrejštiny a němčiny. Ruth Bondyová, *Mezi námi řečeno. Jak mluvili Židé v Čechách a na Moravě*, Praha 2003.

⁵ Patricia Tošnerová, „Klepy“. Časopis českobudějovické židovské mládeže, in: *Tereziánské studie a dokumenty 2004* (dále jen TSD), s. 13-61. Mgr. Tošnerová též připravila výstavu *Než přišla noc s podtitulem Svět očima českobudějovické židovské mládeže v době, kdy se předtucha měnila v jistotu*. Proběhla ve výstavní síni českobudějovické radnice ve dnech 21. dubna – 14. května 2006.

⁶ Kathy Kacer, *The Underground Reporters*, Toronto 2005. Kniha se zaměřuje zejména na osudy Jana Freunda, který se roku 1948 odstěhoval do Kanady, kde žije dosud.

z Budějovic a okolí do Terezína.⁷ Jedná se o dvanáct rukopisných zápisů v českém jazyce, v nichž se pisatelka nezabývá jen „holčičími“ problémy svých čtrnácti let, ale reflektují i stále se zhoršující postavení židovských spoluobčanů a jeho dopad na psychické rozpoložení.

Dalším důležitým pramenem českobudějovické provenience je Budweiser-Namen-Index.⁸ Rozsáhlý soupis židovského obyvatelstva, psaný německy, byl pořízen v roce 1944 na příkaz gestapa pracovníky místní pobočky Židovské rady starších. Seznam zahrnuje Židy usazené, přechodně přítomné, nacházející se ve vězení, přestěhované, zemřelé nebo přesídlené z obvodu pobočky Budějovice (Židovská náboženská obec Budějovice, Hluboká nad Vltavou, Koloděje nad Lužnicí, Kardašova Řečice, Třeboň a Vodňany) a navíc ty, kteří vlastní v obvodu pobočky nemovitý majetek. U jména každé osoby je zpravidla uvedeno bydliště, datum a místo narození, u žen navíc příjmení za svobodna. V poznámce jsou uvedeny hlavně údaje o transportu, dále pak data úmrtí nebo odstěhování. Časově postihuje události od 15. března 1939, výjimečně i dřívější.

Samozřejmě jsem se vydala vyhledat i další archivní prameny. Bohužel musím, konstatovat, že se téměř nic nedochovalo. Ve Státním oblastním archivu v Českých Budějovicích se nachází pouze několik jednotlivostí.⁹ O moc lepší není ani situace v Archivu Židovského muzea v Praze, v němž uložené materiály k Židovské náboženské obci České Budějovice postihují časový úsek jen do roku 1940.¹⁰ Z rozsáhlého fondu Úřad říšského protektora jsem si doplnila informace o protižidovské politice a pracovním nasazení Židů.¹¹

---

⁷ Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích (dále jen JČM), fond novějších dějin, deník Edity Steinové, K 9029. Deníkem se zabývali: Jindřich Pecka – Leoš Nikrmajer, Deník Edity Steinové, Jihočeský sborník historický 56/57, 1997/1998, s. 142-146; Jan Podlešák, Deník Edity Steinové z Českých Budějovic, Terezínské listy 26, 1998, s. 150-153.

⁸ Originál je ve vlastnictví PhDr. Jana Podlešáka. Jeho kopie je k dispozici ve studovně regionálního oddělení Jihočeské vědecké knihovny v Českých Budějovicích. Jan Podlešák, Neznámý pramen k dějinám genocidy Židů z Českých Budějovic a okolí („Budweiser-Namen-Index“), Terezínské listy 25, 1997, s. 51-62.

⁹ Státní okresní archiv České Budějovice (dále jen SOKA), Okresní úřad České Budějovice, inv. č. 1884, sign. VII/25, Židovská náboženská obec, kart. 802; Okresní úřad České Budějovice, inv. č. 2167, sign. X/16/ch, Regulace Vltavy, kart. 927; Městský úřad České Budějovice 1928-1945, sign. XV/1ř, Židovská náboženská obec, kart. 168.

¹⁰ Archiv Židovského muzea v Praze, Židovská náboženská obec České Budějovice, sign. 20 911, sign. 53 013.

¹¹ Národní archiv (dále jen NA), Úřad říšského protektora (dále jen ÚŘP), kart. 389, 859, 1111.

Asi největším přínosem se pro mne stalo bádání ve fondu Policejní ředitelství České Budějovice, uloženém ve Státním oblastním archivu v Třeboni.¹²

Podařilo se mi kontaktovat několik pamětníků. S paní Alenou Popperovou, Hanou Dingesovou, Henriette Sazymovou, Marií Mizerovou a panem Zdeňkem Voříškem jsem se setkala osobně.¹³ Otázky jsem se snažila pokládat tak, aby neimplikovaly budoucí „správnou“ odpověď. Snažila jsem se naslouchat a neprezentovat své názory. Rudolf Goldschmied a Jan Freund se se mnou o své vzpomínky podělili písemnou formou. Měla jsem k dispozici i knížku „I Was One of the Lucky Few. The Story of my Childhood“, kterou pro svou dceru Carole napsal v polovině sedmdesátých let pan Freund.¹⁴ Navíc jsem si prostudovala vzpomínky několika českobudějovických rodáků, uložených v Židovském muzeu v Praze.¹⁵ Cenné jsou i krátké stati ve sborníku, věnujícím se jihočeským Židům.¹⁶ S takto vytěženým materiálem jsem musela zacházet velmi opatrně. Už z důvodu velkého časového odstupů mezi „tehdy“ a „dnes“. Po provedené kritice jsou ale vzpomínky pamětníků naprosto nenahraditelným zdrojem jinde nezachycených skutečností.

S politováním musím konstatovat, že dosud nevyšla žádná publikace, která by se zabývala každodenností židovské komunity na území Protektorátu Čechy a Morava v letech 1939-1941. Ve většině článků a publikací je celé toto období odbyto zkonstatováním několika fakt ve stylu „měli se špatně a pak odjeli do Terezína“. Důvod je prostý – chybí prameny. Navíc perioda následující, tedy tragédie Židů v koncentračních a vyhlazovacích táborech, je z pochopitelných důvodů „atraktivnější“. Vyšla jen krátká studie, zabývající se problémy

---

¹² Státní oblastní archiv Třeboň (dále jen SOA), Policejní ředitelství České Budějovice (dále jen PŘČB), inv. č. 427, sign. VII-15, kart. 23-24; Tamtéž, kart. 29, 41.

¹³ Přepisy rozhovorů se nacházejí v mém archivu.

¹⁴ Kniha nevyšla tiskem. Pan Freund byl tak laskavý a zaslal mi ji z Kanady, za což mu ještě jednou děkuji. Pracovala jsem s jejím českým překladem, který provedla Hana Housková. Jan Freund, Údolím stínů smrti, Praha 2004 (soukromý tisk).

¹⁵ Židovské muzeum v Praze (dále jen ŽMP), archiv oddělení holocaustu, Sbírká vzpomínek, vzpomínky R. B., kazeta 621; vzpomínky J. K., kazeta 626; vzpomínky P. L., kazeta 929; vzpomínky J. J. F., kazeta 1027; vzpomínky O. O., kazeta 267; vzpomínky V. K., kazeta 295; vzpomínky A. U., kazeta 236; vzpomínky O. T., kazeta 541.

¹⁶ Jan Podlešák (ed.), Naše dny se naplnily. Z historie Židů v jižních Čechách, České Budějovice 2002, s. 215-259.

každodenního života ostravských Židů.¹⁷ Bohužel čerpá zejména z protižidovských vyhlášek a nařízení pro celý protektorát, jen okrajově postihuje život v Ostravě.

Před rokem 1989 v Československu vyšlo mnoho knih, které se zabývaly obdobím druhé světové války. Hlavní pozornost ale nebyla věnována Židům. Přesto v šedesátých letech vyšla velice dobrá publikace Josefa Poláka a Karla Laguse,¹⁸ která se zaměřuje na Terezín, ale postihuje i diskriminační období před ním.

Po revoluci se situace změnila. Základní prací pro poznání židovské problematiky v období trvání protektorátu je Kárného „Konečné řešení“.¹⁹ Díla z pera dnes již zesnulého historika patří k tomu nejlepšímu, co bylo u nás napsáno, nadto se zasloužil o editování řady pramenů.²⁰ Prvním třem letům okupace se věnuje velmi záslužná práce Heleny Petrův, která zmapovala postavení Židů z hlediska práva.²¹ Na leckdy opomíjenou skutečnost, že nejen okupační moc vyvíjela ve shodném období aktivní protižidovskou politiku upozornil Wolf Gruner.²² Z pramenů se nedávno podařilo vydat i dva deníky – Petra Ginze²³ a Jiřího Münzera,²⁴ které dávají nahlédnout do každodennosti v Praze a Hradci Králové. Za to nejzásadnější a nejlepší, co u nás vychází ale považují řadu sborníků Terezínské studie a dokumenty, které každoročně vydává Nadace Terezínská iniciativa. Od svazku 1997 vychází v české i německé jazykové mutaci. Jsou zde publikovány práce českých a zahraničních

---

¹⁷ Blažena Gracová – Blažena Przybylová, Problémy každodenního života ostravských židovských obyvatel v prvních letech okupace, in: Nisko 1939/1994. Akce Nisko v historii „konečného řešení židovské otázky“, Ostrava 1995, s. 234-252.

¹⁸ Josef Polák – Karel Lagus, Město za mřížemi, Praha 1965.

¹⁹ Miroslav Kárný, „Konečné řešení“. Genocida českých židů v německé protektorátní politice, Praha 1991.

²⁰ Týž, Politické a ekonomické aspekty „židovské otázky“ v pomnichovském Československu, in: Sborník historický 36, 1989, s. 171-212; Týž, Lidské ztráty československých Židů v letech 1938-1945, Český časopis historický 1991, s. 410-420; Týž, Vyřazení židů z veřejného života protektorátu a historie čestného árijství, in: Terezínské studie a dokumenty 1998 (dále jen TSD), s. 11-41; Týž, „Konečné řešení židovské otázky“ v Čechách a na Moravě, in: Stín šoa nad Evropou, Praha 2002, s. 46-56.

²¹ Helena Petrův, Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939-1941), Praha 2000.

²² Wolf Gruner, Protektorát Čechy a Morava a protižidovská politika v letech 1939-1941. Místní iniciativy, opatření na regionální úrovni a rozhodnutí ústředních orgánů na území „Velkoněmecké říše“, in: TSD 2005, s. 25-58.

²³ Chava Pressburgerová (ed.), Deník mého bratra. Zápisky Petra Ginze z let 1941-1942, Praha 2004.

²⁴ Agáta Pilátová (ed.), Dospívání nad propastí. Deník Jiřího Münzera, Praha 2002.

odborníků a také prameny. Je tribunou mezinárodní spolupráce. Navíc se nesoustřeďuje výhradně na terezínskou problematiku. Dobré sborníky vydalo i Židovské muzeum v Praze.²⁵

Protože jsem svou práci chtěla ukotvit v jihočeském regionu, resp. v Českých Budějovicích, hledala jsem příslušnou literaturu. Nacistické okupaci na Českobudějovicku se věnuje kniha Miloslava Pechy a Václava Vondry.²⁶ K četbě ji opravdu nedoporučuji, je velice popisná a navíc obsahuje řadu faktografických i gramatických chyb. Objem informací o židovské komunitě v ní nestojí ani za zmínku. Jihočeské studium problematiky židovského etnika se bohužel dosud zaměřovalo zejména na starší období.²⁷ Vyšlo také několik knížek, které se snaží přiblížit židovské osídlení v menších územních celcích, ale i pro ně je typické rychlé „přeskočení“ let 1939-1941.²⁸ Za péče Jana Podlešáka, který je největším znalcem dějin jihočeského židovstva, byl vydán sborník Naše dny se naplnily.²⁹ Je to nejucelenější publikace, která je momentálně k danému tématu k dispozici. Obsahuje kvalitní stati zhruba 20 autorů i vzpomínky pamětníků.

Jako zdroj informací mi posloužil také internet.

Diplomová práce se zabývá regionálními dějinami na základě mikrohistorického přístupu. Mým základním záměrem bylo postihnout každodenní život mladých českobudějovických Židů a jeho proměny. Práci jsem uspořádala na základě progresivní metody, ovšem uvnitř jednotlivých celků jsou i retrospektivní odbočky. Dále jsem používala metodu přímou, nepřímou a komparativní. Zajímaly mě též vztahy uvnitř komunity i s okolím, to, jak vnímali sami sebe a jak na ně bylo pohlíženo, takže jsem využila historicko-antropologický přístup. Při práci s pamětníky jsem pracovala pomocí metody interview. Snažila jsem se konfrontovat téma „velkých“ a „malých“ dějin, proto se v první polovině práce obšírněji zabývám politickými a legislativními změnami, které však měly dopad na každého jednotlivce.

Citované pasáže z Klepů jsem ponechala v původní podobě, jen jsem občas opravila interpunkci, byla-li v rozporu se smyslem věty. Pravidla českého pravopisu připouštějí dvojí

---

²⁵ Stín šoa nad Evropou, Praha 2002; Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech, Praha 2003; Židovská menšina v Československu ve třicátých letech, Praha 2004.

²⁶ Miloslav Pecha – Václav Vondra, Českobudějovicko v době nacistické okupace a osvobození 1939-1945, České Budějovice 2004.

²⁷ Autory jsou např. Karel Pletzer, Milena Urbánková, Miloš O. Růžička, Adolf Kalný.

²⁸ Židé na Milevsku, Milevsko 2005. Mimo jižní Čechy: Marie Zappová, Židé a Mladá Vožice, Pelhřimov 2002; Radovan Držan – Josef Juza, Holocaust okresu Rychnov nad Kněžnou, Rychnov nad Kněžnou 1997.

²⁹ J. Podlešák (ed.), Naše dny.

psaní slova ŽID – v národním či etnickém smyslu se používá označení Žid, jinak se píše s malým počátečním písmenem. Zvolila jsem psaní s velkým počátečním písmenem, neboť v období, kterým se má práce zabývat, nebylo pro označení osoby za Žida rozhodující jen hledisko náboženské, ale rasové, navíc právě v této době bylo psaní s velkým Ž důsledně vyžadováno. Gramaticky rozlišuji oficiální názvy (Protektorát Čechy a Morava) a běžně užívaná označení (protektorát). U citací jiných autorů respektuji jejich výběr. Střídání názvů České Budějovice a Budějovice a slov z nich odvozených odpovídá jazykovému citu, ne historické analogii.

Závěrem chci dodat, že má práce má především přispět k otevření tématu dosud opomíjeného a metodicky neukotveného.

1. Židé za první republiky

Československo,³⁰ které vzniklo v roce 1918 po rozpadu Rakousko-Uherska, bylo jedinou evropskou zemí, kde byla uznávána židovská entita a kde měla všechna práva.³¹

Zejména osobnost prezidenta Tomáše G. Masaryka, který byl známý svou obhajobou Leopolda Hilsnera, vyvolávala obecnou důvěru Židů v mladou demokracii.³²

Při prvním sčítání obyvatelstva v roce 1921 se přihlásilo k židovské národnosti 180 855 obyvatel, v roce 1930 to bylo 186 642 osob. Podle náboženského vyznání žilo v ČSR v roce 1921 354 342 Židů, v roce 1930 se k izraelskému náboženství přihlásilo 356 830 občanů. Z údajů sčítání vyplývá, že např. v Čechách se přihlásilo k české národnosti 46,4% Židů, k německé 31,1 % Židů.³³

Přestože Židé tvořili ani ne 2,5 % Čechoslováků, hráli důležitou roli v hospodářství i kultuře země.³⁴

Vynikali v textilním, potravinářském nebo důlním průmyslu. Významné bylo i jejich zastoupení v bankovníctví, pojišťovnictví a ve svobodných povoláních.³⁵

---

³⁰ The Jews of Czechoslovakia I-II. Historical Studies and Surveys, New York – Philadelphia 1968-1971. Nejnověji pak: Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech; Židovská menšina v Československu ve třicátých letech.

³¹ Československá ústava zajišťovala rovnost všech před zákonem a ochranu národnostních, rasových a náboženských práv.

³² Leopold Hilsner byl v roce 1899 neprávem obviněn z vraždy Anežky Hružové. Blíže Bohumil Černý, Vražda v Polné, Praha 1968; Ondřej Kolář, Hilsnerův proces v Písku roku 1900, in: J. Podlešák (ed.), Naše dny, s. 53-64.

³³ Miloš Pojar, 1000 let společného života Židů a Čechů v českém státě, in: Nisko 1939/1994, s. 26.

³⁴ V českých zemích to bylo cca 1 %, na Slovensku 4 %, nejvíce však na Podkarpatské Rusi, a to plných 14 %.

³⁵ Nejúspěšnějším podnikatelským klanem předválečného Československa byla židovská rodina Petschků. Hlavou ústecké větve byl Ignaz Petschek. Prorazil v uhelném průmyslu. Hlavní náplní jeho podnikatelské činnosti ovšem nebyla těžba, nýbrž prodej uhlí. Nad konkurencí vítězil zaváděním progresivních metod - zahájil komisioní prodej uhlí, vybudoval dobře fungující síť prodejních kanceláří. Do konce 19. století už ovládala Petschkova firma prostřednictvím rozličných majetkových propojení plnou polovinu severočeského hnědohelného průmyslu a na začátku 20. věku Ignaz své uhelné impérium rozšířil i za hranice Čech a Moravy. Už dříve exportoval do Německa a v roce 1905 využil sanace zkrachovalé důlní společnosti knížecí rodiny Hohenlohe a zakoupil pro sebe majoritní balík akcií. Německá inflace po první světové válce mu umožnila levně skoupit řadu dalších akciových společností ve středním a severním Německu. Snažil se získat majetkový podíl nejen v uhelných dolech, ale i u největších odběratelů uhlí, aby si pojistil odbyt. Po rozpadu monarchie zřídil ve Vídni rakouské zastoupení své ústecké firmy a odsud prodával uhlí do Rakouska, Maďarska a Jugoslávie. Využil

Obrovský přínos Židů pro československou kulturu byl nepopiratelný.³⁶ Ať už se jednalo o literaturu, psanou česky³⁷ i německy³⁸, výtvarné umění³⁹, divadlo a film⁴⁰ či hudbu⁴¹.

V Československu vycházela celá řada židovských periodik, např. Českožidovské listy, Českožidovský kalendář, Židovské zprávy, Rozvoj. Kromě toho židovští žurnalisté zastávali významná postavení v českém i německém tisku.⁴²

Židé se angažovali i v politice. Brzy po vzniku republiky byla založena Židovská strana, která ve volbách roku 1929⁴³ a 1935⁴⁴ získala dvě poslancecká křesla v Národním shromáždění.

---

tak daleko benevolentnějších rakouských devizových předpisů. Vybuodoval si pozici jednoho z nejvýznamnějších uhelných magnátů meziválečné Evropy. Ačkoliv Ignaz Petschek dosáhl z rodinného klanu zdaleka největšího úspěchu, jeho bratři, žijící v Praze, byli mnohem známější. Julius a Isidor díky obratným burzovním obchodům znásobili otcovo dědictví a začali je investovat. Skoupili značné podíly v uhelném, papírenském, sklářském a chemickém průmyslu. Finanční skupina Petschek - Praha ovládla největší české těžbařské podniky, Severočeskou a Mosteckou uhelnou společnost, čímž se stala konkurencí ústecké rodiny. Jednu dobu dokonce Ignaz přišel o výhradní právo na prodej uhlí z dolů ovládaných skupinou Petschek - Praha. Ve 20. letech Petschkovi ale spojili své podnikatelské síly a s dalšími padesáti firmami založili syndikát, který ovládal až polovinu evropské uhelné těžby, zejména doly v Německu. Hlavní slovo v řízení syndikátu měl Ignaz. Centrálou mamutího podniku byl Bankovní dům Petschek postavený ve 20. letech na Bredovské třídě (dnes Politických vězňů), později neblaze proslulá mučirna gestapa, ve všeobecném povědomí dodnes známá jako „Pečkárna“. Když v roce 1932 skonal Julius, jeho jmění se odhadovalo na 45 miliónů říšských marek. Jmění Ignaze přesahovalo tehdy 200 miliónů marek. Ten zemřel o dva roky později. Vlak z Berlína do Prahy prý udělal kvůli smutečním hostům speciální zastávku v Ústí nad Labem. Když přední muž nacistického velkopřůmyslu Friedrich Flick arizoval Petschkovy majetky v Německu, židovského kolegu označil za geniálního podnikatele. Historie židovské komunity v Ústí nad Labem, Ústí nad Labem 2005.

Jméno Petschek se stalo v Čechách synonymem boháče: „Jsem já Petschek?“, znamenalo povzdechnutí ve smyslu „Copak jsem milionář?“. Srov. R. Bondyová, Mezi námi řečeno, s. 72.

³⁶ Srov. Viktor Fischl, Židovský přínos kulturnímu životu Československa, in: Natalia Bergerová (ed.), Na křižovatce kultur. Historie československých Židů, Praha 1992, s. 117-147.

³⁷ Za všechny např. Karel Poláček, Egon Hostovský, Jiří Orten, František Langer.

³⁸ Franz Kafka, Max Brod, Oskar Baum.

³⁹ Otto Gutfreund, Robert Guttman, Alfred Justitz.

⁴⁰ Hugo Haas.

⁴¹ Ervín Schulhoff, Hans Krása.

⁴² Nejznámějším novinářem byl bezesporu Egon Erwin Kisch.

⁴³ Dr. Ludvík Singer a dr. Julius Reisz.

⁴⁴ Dr. Angelo Goldstein a dr. Chajim Kugel.

Českoslovenští Židé⁴⁵ byli převážně zastánci asimilace. Integrovali se do svého českého, resp. slovenského, německého, maďarského prostředí a v asimilaci viděli jediný způsob řešení židovské otázky. Žili zde ovšem i Židé ortodoxní, a to zejména na východě republiky a sionisté, kteří usilovali o odchod z diaspory a založení vlastního státu v Palestině. V letech 1921, 1923 a 1933 se v ČSR konaly mezinárodní sionistické kongresy.⁴⁶

Menšiny měly právo zřizovat na své vlastní náklady soukromé školy a používat zde vlastní řeč. Na Podkarpatské Rusi existovaly dokonce dvě hebrejská gymnázia.⁴⁷ Kromě toho vznikaly i židovské školy s českým nebo německým vyučovacím jazykem.

Ani první republika nebyla ovšem prosta antisemitismu. Hned v roce 1918 došlo k protižidovským bouřím v Praze a v Holešově, na Slovensku se výtržnosti opakovaly ještě v roce 1919.⁴⁸ Ve srovnání s okolními zeměmi byly antisemitské projevy mírnější.⁴⁹ České veřejné mínění se, až na fašistické skupiny⁵⁰, stavělo k aktivnímu antisemitismu odmítavě. Protižidovské nálady byly ovlivňovány děním v sousedních zemích, a proto zesílily po zvolení Hitlera říšským kancléřem.⁵¹ Čelit vlivům, pronikajícím do republiky z nacistického Německa, měla Československá liga proti antisemitismu. Ostří českého antisemitismu⁵² se často zaměřovalo proti německým židovským uprchlíkům, kteří se

---

⁴⁵ K problematice, kým se cítili být Židé v Československu: Kateřina Čapková, Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách, Praha 2005.

⁴⁶ První dva se konaly v Karlových Varech, třetí hostila Praha.

⁴⁷ Na jejich zřízení v Mukačevě a Užhorodě přispěl ze svých soukromých peněz i prezident Masaryk.

⁴⁸ M. Pojar, 1000 let, in: Nisko 1939/1994, s. 28.

⁴⁹ Často se objevovaly narážky ze strany křesťanských dětí nebo profesorů. Odlišná byla situace v lokalitách s větším nebo převažujícím počtem německých obyvatel, kde se protižidovské projevy vyskytovaly častěji a také se nesly v ostřejším tónu. K vnímání antisemitismu v období před okupací část studie Anny Lorencové a Anny Hyndrákové, Česká společnost a židé podle vzpomínek pamětníků, in: TSD 1999, s. 97-104.

⁵⁰ Např. Gajdova Česká obec fašistická a Vlajka, na Slovensku Hlinkova Ľudová strana, především však Henleinova Sudetoněmecká strana.

⁵¹ Mezi léty 1922-32 se z českých zemí vystěhovalo pouze 631 občanů židovské víry. Bohumil Černý, Emigrace Židů z Českých zemí v letech 1938-1941, in: TSD 1997, s. 56.

⁵² Srov. články, týkající se antisemitismu za první republiky na www.holocaust.cz.

v Československu poprvé objevili už po roce 1933. Tehdy byl při Židovské náboženské obci založen Židovský komitét pro pomoc uprchlíkům.⁵³

---

⁵³ Jüdische Flüchtlingshilfe, jejímž předsedou byl MUDr. Josef Popper a jedněmi z nejobětavějších pracovníc byly Marie Schmolková a Hanna Steinerová. Roku 1935 v Praze přibyla pobočka americké podpůrné organizace HICEM. Emigraci zprostředkoval též Palestinský úřad. Blíže B. Černý, Emigrace, in: TSD 1997, s. 56.

2. Židé v období tzv. druhé republiky

Mnichovskou dohodou, uzavřenou v noci z 29. na 30. září 1938 čtyřmi velmocemi,⁵⁴ bylo Československu nadiktováno odstoupení českého pohraničí hitlerovskému Německu. Přijetí diktátu prezidentem Benešem znamenalo de facto zánik první československé republiky.

Druhá republika,⁵⁵ byla ochuzena o 30 % území a třetinu obyvatel, které připadly dílem Německu, Polsku a Maďarsku. Potýkala se s obrovskými hospodářskými i sociálními problémy. Navíc se musely řešit autonomistické požadavky Slovenska a Podkarpatské Rusi.⁵⁶

Na území tzv. Sudetské župy⁵⁷ vstoupily v platnost říšské zákony a začalo ostré tažení proti „nepřátelům Říše“ – proti komunistům a sociálním demokratům, proti německým antifašistům, demokratickým a levicovým intelektuálům, ale především proti Čechům a proti osobám židovského původu. Do vnitrozemí uprchlo či bylo vyhnáno asi 160 – 170 tisíc osob,⁵⁸ z nich zhruba 17 tisíc Židů.⁵⁹ Emigranti nepocházeli pouze z odtrženého pohraničí, ale i ze Slovenska a Podkarpatské Rusi.

Zklamání, deziluze, pocit krize a nejistoty vedly k opouštění demokratických a liberálních hodnot první republiky a k posílení antisemitismu.⁶⁰

Zpočátku se nenávistná kampaň obrátila především proti židovským uprchlíkům z Německa, Rakouska a ze Sudet.⁶¹ Vláda druhé republiky se bránila jejich přílivu a

---

⁵⁴ Německem, Itálií, Francií a Velkou Británií.

⁵⁵ Jan Gebhart – Jan Kuklík, *Druhá republika 1938-1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*, Praha - Litomyšl 2004.

⁵⁶ Vše vyvrcholilo 22. listopadu 1938, kdy byly přijaty příslušné ústavní zákony. Název republiky se změnil na Česko-Slovensko.

⁵⁷ Židé v Sudetech/Die Juden im Sudetenland, Praha 2000; Ludomír Kocourek, *Osud Židů v Sudetské župě v obraze dochovaných pramenů*, in: TSD 1997, s. 72-88.

⁵⁸ Tento odhad viz. Václav Kural, *Tzv. druhá republika*, in: *Rozumět dějinám. Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948*, Praha 2002, s. 110.

⁵⁹ Při sčítání lidu v květnu 1939 bylo v Sudetské župě napočítáno již pouze 2363 osob, které odpovídaly definici Žida podle norimberských zákonů.

⁶⁰ Jan Rataj, *O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*, Praha 1997.

⁶¹ Zášť Čechů se v této době soustřeďovala hlavně na německy mluvící Židy. V Českých zemích byla národnost vždy posuzována spíš podle jazyka a než podle původu.

zejména po „křišťálové noci“⁶² byli židovští uprchlíci českými úřady na hranicích vraceni. Někdy byli nuceni trávit dlouhou dobu v zemi nikoho, neboť je ani jedna strana nebyla ochotná přijmout.⁶³

Nedocházelo jen ke slovnímu, ale i fyzickému napadání, Židé si nemohli být jisti, ani když opustili Sudety: „V Prachaticích byl dne 10. 10. 1938 německo-židovský advokát Dr. Heller, ač již bydlel v české obci u Husince, do Prachatic k soudu od soudce Dr. Röhlera podvodně vylákán, kde byl od německých ordnerů ihned vzat do vazby „ochranné“ a nemilosrdně na strážnici zbit a zfackován, že z něho krev jen a jen lila. Oblékli ho do starých šatů a dali mu na nohy dřevěné boty a musil po městech Prachaticích, Horní Plané, Českém Krumlově a Pasově schválně zaneřádné záchody v hostincích sám rukou čistiti, zametati ulice a k jídlu dostával jen slanečky a černý chléb. Dr. Heller chodil po ulicích po rukách, v sadu mu ordneři zdvihli nohy vzhůru a tak po rukách musil chodit v blátě a vodě po ulicích a křičeti: „Já jsem žid – svině“. Po několikanedělních trýzněních Dr. Heller prý zemřel. Jeho paní zešílela.“⁶⁴

Pocit vnějšího ohrožení a pád demokratických hodnot s sebou nesl snahu o vyloučení „nenárodních“ prvků ze společnosti a hledání viníka za zánik první republiky.⁶⁵ Honba se pořádala na „hradní“, Beneše, liberály, socialisty, Židy, atd.⁶⁶

Především ve fašistickém,⁶⁷ katolickém⁶⁸ a agrárním⁶⁹ tisku běžně vycházely antisemitské články. Existovala také cenzura.

---

⁶² Noc z 9. na 10. listopadu 1938, pojmenovaná podle vytloukaných oken a výkladních skříní. Probíhala na celém říšském území. Pogromy v Sudetské župě dosáhly značných rozměrů. Byly vypáleny synagogy v Liberci, Teplicích, Falknově, Mostě i jinde. V Duchcově se obětmi agresivity stali Židé i Češi a Němci, kteří se zúčastnili zářijové mobilizace československé armády, byli zatýkáni. K problematice sudetských Židů L. Kocourek, *Osud*, in: TSD 1997, s. 72-88; *Židé v Sudetech*.

⁶³ Podrobněji Jitka Chmelíková, *Osudy chebských Židů. Chebská Židovská komunita od 2. poloviny 19. století do současnosti*, Cheb 2004, s. 98.

⁶⁴ Helena Krejčová, *Židé a česká společnost. Léta 1939-1939*, in: *Nisko 1939/1994*, s. 57.

⁶⁵ Na Slovensku se jedinou možnou volitelnou stranou stala Hlinkova HSES a vznikla zde v této době skutečná totalita. V Čechách a na Moravě nebyla situace tak vyhrocená, ale ani tady se neudržela prvorepubliková demokracie. Občané si mohli vybrat pouze se dvou nově vzniklých politických stran. Byly to Strana národní jednoty a Národní strana práce.

⁶⁶ Srov. Pavel Tigrid, *Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu*, Praha 1988, s. 244.

⁶⁷ Vlajka.

⁶⁸ Periodika *Národní obnova*, *Řád či Tak*.

Antisemitismus podporoval vnější tlak nacistického Německa.

Židé začali být omezováni ve výkonu povolání a byli propouštěni ze státní správy.⁷⁰ Lékařské, advokátní⁷¹ a další profesní organizace usilovaly o vyloučení Židů a odstranění nepříjemné konkurence. Vláda přijala též nařízení o přezkoumání státního občanství zaměřené proti Židům, kteří nebyli české nebo slovenské národnosti. Stejně jako tomu bylo v Německu, i české průmyslové kruhy spatřovaly v židovském majetku bohatou kořist.⁷²

Na emigranty žijící v Československu byl vyvíjen tlak k opuštění země a mohla jim být na základě rozhodnutí vlády ukládána různá omezení.

Česko-slovenská vláda byla však ve svých protižidovských snahách omezována obavami z bojkotu zboží na západních trzích a jednáním o zahraniční půjčku, která měla odlehčit přetíženým financím druhé republiky. Ta byla totiž vázána na dodržování práv židovského obyvatelstva a část z ní měla být použita k financování židovské emigrace.⁷³

Pro řadu Čechoslováků židovského původu se toto vše stalo popudem, aby zvolili cestu odchodu. Od podzimu 1938 do 15. března emigrovaly téměř 3 tisíce Židů, do konce července 1939 opustilo protektorát dalších více než 9 tisíc Židů.⁷⁴

Většina protižidovských nařízení přijatých během druhé republiky však nemohla být v krátkém čase, který nacistické Německo zbytkovému Československu (Rest-Tschechei) vyměřilo, plně realizována.

---

⁶⁹ K antisemitismu v agrárních novinách: Petr Bednařík, Antisemitismus v denících Venkov a Večer v období druhé republiky, in: Helena Krejčová – Jana Svobodová (ed.), Postavení a osudy židovského obyvatelstva v Čechách a na Moravě v letech 1939-1945, Praha 1998, s. 118-144.

⁷⁰ J. Polák – K. Lagus, Město, s. 25-26.

⁷¹ Mimořádná valná hromada pražské advokátní komory, která projednávala žádost radikálního snížení počtu židovských advokátů se konala 5. února 1939. J. Gebhart – J. Kuklík, Druhá republika, s. 216.

⁷² M. Kárný, Politické a ekonomické aspekty, s. 171-212.

⁷³ Velká Británie původně slíbila půjčku 30 milionů liber.

⁷⁴ J. Gebhart – J. Kuklík, Druhá republika, s. 169.

3. Židé v Českých Budějovicích

První zmínka o usídlení Židů v Budějovicích sahá do poloviny 14. století. Roku 1341 udělil Jan Lucemburský pro dvě židovské rodiny privilegium, které jim umožňovalo legálně se usadit v královském městě. Karel IV. pak o 23 let později povolil usídlení třem židovským rodinám.

Židé bydleli v severovýchodní části města nedaleko fary a kostela sv. Mikuláše v ulici zvané Židovská.⁷⁵ Nejednalo se o uzavřené ghetto, ale izraelité i křesťanští měšťané zde žili vedle sebe. Židé ovšem nebyli plnoprávnou složkou středověkého obyvatelstva. Byli pouze trpěni, neboť znamenali pro panovníka i město nezanedbatelný příjem peněz.

Židovská obec se postupně rozrůstala a také bohatla, takže ke konci 15. století měla odhadem asi 100 členů⁷⁶ a více než 10 domů v Židovské ulici a nejbližším okolí bylo v majetku Židů.⁷⁷ V jednom z domů⁷⁸ na západní straně ulice se nacházela též synagoga, doložená již k roku 1380. Byla to zděná stavba v gotickém slohu, v níž pravděpodobně fungovala i škola. O duchovní život obce a řešení drobných sporů mezi souvěrci se staral rabín.

Zájmy obce ve styku s městem hájil zástupce volený ze starších obce, tzv. mistr, jehož křesťanským protějškem byl pak zvláštní židovský rychtář.

K pohřbívání sloužil hřbitov, který se nacházel na přilehlé části parkánu mezi ulicemi Židovskou a dnešní Kněžskou.⁷⁹ Později byl zřízen nový hřbitov poblíž tehdejší Rožnovské brány na levém břehu řeky Malše.⁸⁰ Byli zde pravděpodobně pohřbíváni i izraelité z jiných jihočeských měst.

Budějovičtí Židé se, jak to bylo tehdy obvyklé, zabývali převážně peněžnictvím. Půjčovali peníze proti dlužním úpisům nebo zástavám. Vysoký úrok, který požadovali, a z toho plynoucí zisk jim sloužil k placení pravidelných dávek královské komoře. Byli věřiteli

---

⁷⁵ Dnešní ulice U Černé věže.

⁷⁶ Odhad viz. Encyklopedie Českých Budějovic, České Budějovice 2006², s. 573.

⁷⁷ K tomu Milena Urbánková, Židé a židovská ulice v Českých Budějovicích koncem 14. a počátkem 15. století, in: Jihočeský sborník historický 55, 1986, s. 197-201.

⁷⁸ Č. p. 219.

⁷⁹ Tedy i v místech, kde sídlí dnešní Filozofická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Budova byla v roce 1974 necitlivě přestavěna, původně se jednalo o Volbrechtovu kavárnu – jedinou čistě secesní stavbu v Budějovicích.

⁸⁰ Za Zlatým mostem, do kterého ústí ulice Dr. Stejskala.

nejen řadových měšťanů, ale i bohatých patricijů a příslušníků nižší šlechty z okolí. Udržovali čilé kontakty s jihočeskými i pražskými souvěrci. Židé obchodovali i s propadlými zástavami a dalšími věcmi, které se jim podařilo levně nakoupit. Jejich podnikání bylo vysoce rizikové a půjčky nezřídka nedobytné. Přesto se některým z českobudějovických izraelitů podařilo nashromáždit značné jmění.⁸¹

Souběžně s tímto zlatým údobím konce 15. století přicházely problémy a konflikty s křesťanskými budějovickými měšťany, které byly chmurnou předzvěstí konce židovské obce na počátku století šestnáctého.

Podobně jako i na jiných místech a v různých dobách v důsledku hospodářské konkurence, závisti, náboženské nesnášenlivosti a z ní pramenících pověr začalo docházet k násilnostem a ke snaze vypudit židovské sousedy z města.

V 80. letech 15. věku vznikl v Židovské ulici požár, který zničil většinu domů. Židé byli nařčeni z úmyslného žhárství a hrozilo jim vážné nebezpečí.⁸² K dalšímu povážlivému osočení došlo zanedlouho, o Velikonocích roku 1494. Tehdy se po městě rozšířila zpráva, že si Židé na Velký pátek tropili posměch z Kristova utrpení. Toto obvinění přerostlo v protižidovskou bouři, která se neobešla bez násilností. O rok později byli pro změnu Židé obviňováni z otravování studní, a to když ve městě propukla epidemie.

Roku 1502 došlo v cisterciáckém klášteře Zlatá Koruna ke krádeži stříbrného a pozlaceného relikviáře. Tři dopadení lupiči, kteří se přiznali i ke zcizení kalichů a mešních rouch z dalších kostelů, uvedli, že předmět prodali českobudějovickým Židům.⁸³ Na základě této výpovědi byl jeden z nich - Israel Uher uvržen do městského vězení. Celá záležitost vyvolala silné protižidovské nálady a dlouhé soudní vyjednávání. Později byl Uher pravděpodobně vydán Petru z Rožmberka, majiteli zlatokorunského kláštera a následně mučen a upálen na hranici.⁸⁴

V roce 1505 však došlo k nejzávažnějšímu obvinění. Hejtman z dolnorakouského hrabství Hardeggu informoval městskou radu o výpovědi pastýře Štefla. Ten během mučení prohlásil, že se setkal s jakýmsi Židem Michalem, který byl do Rakous vyslán

---

⁸¹ Karel Pletzer, Hospodářské aktivity českobudějovických Židů na přelomu 15. a 16. století, in: Naše dny, s. 7-21.

⁸² Týž, K požáru židovské ulice v Českých Budějovicích r. 1480, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 2, 1999, s. 113-115.

⁸³ Zloději byli v dubnu 1503 upáleni v Českém Krumlově. Přiznání bylo zřejmě výsledkem tortury.

⁸⁴ Karel Pletzer, Epizoda z historie Židů v Českých Budějovicích. Krádež relikviáře ve zlatokorunském klášteře, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 35, 1998, s. 189-192.

českobudějovickým rabínem Mojžíšem a na jeho naléhání mu prý Štefl prodal šestiletého křesťanského chlapce, kterého pak v lese u vsi Pleisingu společně rituálně zabili a jeho krev zachytili do láhve.

Českobudějovičtí izraelité se o obvinění doslechli a většina z nich ve strachu uprchla z města. To bylo ovšem hodnoceno jako důkaz spoluviny celé obce na případu. Z postupně se do města vracějících Židů byli zajati všichni dospělí muži. Ani za pomoci útrpného práva se nikdo z první skupiny devíti vyslýchaných nepřiznal k účasti na chlapcově vraždě. Během mučení nebo dobrovolně, v zoufalé snaze zachránit si život, se doznali k dalším zločinům - ke starému obvinění týkajícímu se zlatokorunského relikviáře sv. Markéty, k padělání dlužních úpisů, k falšování účetních dokladů a k znehodnocování mincí ořezáváním okrajů, k provádění potratů, k plivání na hostii apod.

V prosinci 1505 bylo sedm Židů odsouzeno k upálení. K vykonání rozsudku došlo na židovském hřbitově před Rožnovskou branou. Několik dní na to bylo třináct dalších včetně žen odsouzeno k smrti utopením.

16.března 1506 vydal král Vladislav II. majestát, který umožňoval vyhnání zbylých izraelitů z města. Odešly převážně jen o ženy a malé děti, mnoho mužů bylo popraveno v prosinci předchozího roku. Jejich cílem se stala převážně Praha, někteří se usadili až v Krakově. Odrostlejší chlapci a děvčata, kterých bylo celkem 23, byli pokřtěni a předáni křesťanským rodinám. Majetek obce propadl králi a ten jej daroval městu.⁸⁵

Židovské domy byly prodány křesťanským zájemcům. Synagoga v Židovské ulici byla přeměněna na katolickou kapli sv. Markéty (ta sloužila církevním účelům jen do roku 1566), podle níž se i ulici začalo říkat Svatomarkétská.⁸⁶ Oba židovské hřbitovy pochopitelně zanikly.

Tak na dlouhou dobu skončilo židovské osídlení v Českých Budějovicích.⁸⁷

---

⁸⁵ Podrobně k událostem roku 1505: Týž, Zánik židovské obce v Českých Budějovicích roku 1505, in: Jihočeský sborník historický 44, 1975, s. 8-21.

⁸⁶ Pojmenování mělo být památkou na zlatokorunský relikviář.

⁸⁷ Židé z okolí Českých Budějovic ovšem nezmizeli. Svědčí o tom např. soupis židovských rodin Budějovického kraje z roku 1793. Kraj tvořilo 31 panství a statků, 9 měst a 25 městysů. V soupisu se objevily tyto panství a statky: Borovany, Přehořov, královské město České Budějovice, město a panství Český Krumlov, Dírná, Hluboká nad Vltavou, Chlum u Třeboně, Chlumeček, Koloděje nad Lužnicí, Nové Hrady, Rožmberk nad Vltavou, Stráž nad Nežárkou, Lomnice, Bzí, Třeboň, Týn nad Vltavou a Zálší. Konkrétně se jednalo o tyto obce: Borovany, Přehořov, Dvorce, Kvasejovice, Krátošice, České Budějovice, Český Krumlov, Dírná, Hluboká nad Vltavou, Dříteň, Hrdějovice, Chlum u Třeboně, Chlumeček, Koloděje nad Lužnicí, Údolí, Rožmberk nad Vltavou, Stráž nad Nežárkou, Třeboň, Lomnice, Bzí, Mezimostí, Týn nad Vltavou, Smilovice a Zálší. V celém

Zákaz usidlovat se ve městě padl až v roce 1848⁸⁸ a hned v létě následujícím se sem přistěhovaly první židovské rodiny. Prvním novodobým židovským usedlíkem se stal Bernard Kohn.

Zásluhou továrníka Emanuela Fürtha, zvoleného roku 1858 za představeného obce, došlo následujícího roku k založení Židovské náboženské obce v Českých Budějovicích. Byla zřízena modlitebna a zvoleni rabín a kantor (synagogální zpěvák). Do funkce rabína a učitele náboženství byl jmenován Filip Bondy.⁸⁹ V Budějovicích vznikl též spolek Chevra Kadiša,⁹⁰ který zřídil roku 1866 na severovýchodním okraji města v lokalitě zvané U Křížku nový židovský hřbitov.⁹¹ První pohřeb – Davida Waldsteina - se tu konal rok poté.

Počet židovských obyvatel v jihočeské metropoli utěšeně narůstal. Roku 1857 tu žilo 166 Židů, 1862 250 Židů, 1890 969 Židů, v roce 1898 už 1792 izraelitů, což činilo 6 % ze všech obyvatel města.

Místní Židé⁹² se rozmáhali i finančně, a tak se rozhodli postavit si výstavnou synagogu. Autorem jejího projektu byl známý vídeňský architekt Max Fleischer.⁹³ Přípravné práce probíhaly od roku 1885, s vlastní výstavbou se začalo na jaře 1887. Stavba, situovaná

---

kraji, i přes jeho relativně velkou rozlohu, bylo evidováno pouze 132 židovských rodin, 794 židovských obyvatel. Za rodinu byla pokládána rodina ženatého Žida, který držel familiantské místo. Ženatý prvorozený syn neměl být za života svého otce pokládán za hlavu zvláštní rodiny. Jako rodina byl počítán vdovec, ne však vdova. Za rodinu byl však považován prvorozený syn vdovy, až už svobodný nebo ženatý. Také ženatý sloužící byl počítán jako samostatná rodina. Největší židovskou obec, více než polovinu z celkového počtu v Budějovickém kraji, představovala komunita v Kolodějích nad Lužnicí, kde žilo v 68 rodinách 407 židovských obyvatel. V této obci také sídlil krajský rabín Abraham Fischman. Dále pobývalo poměrně velké množství Židů na panstvích Přehořov (81 Židů v 18 rodinách), Hluboká nad Vltavou (82 osob, 10 rodin) a Rožmberk nad Vltavou (15 rodin, 83 Židů). Na zbylých panstvích a statcích evidoval soupis 1-6 rodin. Viz. Jan Boháček – Jan Hálek – Klára Kučerová – Vlasta Mádlová (edd.), Soupis židovských rodin v Čechách z roku 1793 I. Loketský kraj, Boleslavský kraj a Budějovický kraj, Praha 2002.

⁸⁸ Už před rokem 1848 měli Židé povolen přístup do města, např. při výročních trzích. Zapovězeno jim bylo jen trvalé usídlení.

⁸⁹ Následovali: Adam Wunder – v úřadu 1867-1905, Emil Krakauer (1905-1906), Karel Thieberger (1906-1938).

⁹⁰ Židovské pohřební bratrstvo.

⁹¹ Do té doby byli budějovičtí pohřbíváni na židovském hřbitově v Hluboké nad Vltavou.

⁹² Byli většinou středostavovští nebo zámožní.

⁹³ Naroděn 1841 v Prostějově, zemřel roku 1905 ve Vídni. Byl specialistou na židovskou sakrální architekturu. Jiří Fiedler, Architekt Max Fleischer, Roš Chodeš 57, 1995, č. 12, s. 13.

na místě bývalého Krumlovského rybníka,⁹⁴ byla slavnostně zasvěcena 5. září 1888. Synagoga byla navržena v novogotickém slohu a byla schopna pojmout minimálně 500 lidí. Připomínala se svými štíhlými věžemi a barevnými skly oken katolické katedrály, avšak netypicky bylo ponecháno rezné zdivo – zvenčí se skvěly cihly červené, uvnitř žluté. Interiér byl bohatě polychromován, na východní straně byl umístěn svatostánek s Tórou.

Zdejší Židovská náboženská obec se hlásila k reformované liturgii. Ženy tedy mohly sedět v synagoze, i když jen v jejích postranních lodích, na úrovni mužů. Bohoslužby byly doprovázeny pěveckým sborem a hudbou z varhan.

Židovská komunita znamenala mnoho v hospodářském životě města. Za rakousko-uherské monarchie optovala naprostá většina místních izraelitů německy.

Za první republiky se v Českých Budějovicích hlásilo k židovskému vyznání podle sčítání lidu roku 1921⁹⁵ 1423 osob, z toho k židovské národnosti 212 osob, v roce 1930⁹⁶ pak 1138 osob a z nich 168 k židovské národnosti, zbývající se hlásili dílem k Čechům, dílem k Němcům. Židovská menšina přitom zaujímal významné postavení jak v hospodářském, tak společenském a kulturním životě města.

Židovská komunita v Českých Budějovicích byla různorodá. Bydlelo tu několik ortodoxních Židů, kteří striktně dodržovali náboženské předpisy, dále pak celá škála tzv. asimilovaných, t. j. přizpůsobených okolnímu světu v různých stupních.⁹⁷ Žila zde ovšem i hrstka těch, kteří se nechali pokřtít, zpravidla před vstupem do manželství s jinověrcem.

Zdaleka nejpočetnější však byla druhá skupina. Všechny svátky slavili a striktněji dodržovali náboženská pravidla ti starší, narození ještě v 19. století⁹⁸. Většina ostatních⁹⁹ nesvětila šábes, nejedla košer a do synagogy docházela zpravidla jen na tzv. Vysoké svátky, t. j. Nový rok a Den smíření. Úřad prvního rabína zastával Karel Thieberger, ale starého pána často zastupoval všemi oblíbený PhDr. Rudolf Ferda, který se druhým budějovickým rabínem stal oficiálně až roku 1923. V řadě budějovických rodin se slavily svátky židovské i křesťanské.¹⁰⁰ Zejména děti náboženství nijak horlivě neprožívaly.¹⁰¹

---

⁹⁴ Rozprostírala se za později postavenou budovou soudu, v dnešní ulici F. A. Gerstnera.

⁹⁵ Celkový počet obyvatel byl 44 022.

⁹⁶ Ve městě bylo celkem napočítáno 43 788 lidí.

⁹⁷ Dopis Rudolfa Goldschmieda.

⁹⁸ ŽMP, Sbirka vzpomínek, vzpomínky O. O., kazeta 267; Tamtéž, vzpomínky O. T., kazeta 541.

⁹⁹ Náboženství se nechtěli vzdát úplně, ctili víru svých otců, ale náboženské zvyklosti dodržovali jen vlažně.

¹⁰⁰ Vánoce však nesvětili jako svátek náboženský, ale jako krásnou tradici. Srov. ŽMP, Sbirka vzpomínek, vzpomínky O. O., kazeta 267; Tamtéž, vzpomínky J. K., kazeta 626.

Nejpočetněji zastoupená menšina v Budějovicích byla německá. Němci tu měli své školy i kulturní zařízení. Menší část místních Židů inklinovala k německé řeči.¹⁰² Daleko větší část mluvila česky a respektovala s úctou poměry v masarykovské ČSR. Dá se říci, že mládež, vychovaná českými školami, byla vysloveně česká.¹⁰³ I když většina ovládala oba jazyky a někteří též angličtinu nebo francouzštinu. Českožidovská část cítila silně vlastenecky a nadšeně vítala Edvarda Beneše při jeho návštěvě města v roce 1937.¹⁰⁴ Sionismus neměl v jihočeské metropoli před válkou téměř žádné zastánce.¹⁰⁵

Rodiče a prarodiče těch, kteří byli ve 30. a 40. letech 20. století dětmi patřili k české i německé jazykové skupině. Tuto skutečnost výmluvně ilustruje pozvánka na schůzi místního spolku Chanuka ze dne 27. září 1933. Samotná pozvánka je psána dvojjazyčně a prezenční listina účastníků setkání obsahuje před jednotlivými jmény tituly Herr nebo pan, Frau resp. paní podle jejich jazykové příslušnosti takto: za náboženskou obec p. E. Rechts, za Chevre Kadischa Herr M. Ullmann, za Loge Aliance Herr J. Kende [s poznámkou *verhindert*], za Loge Societé p. A. Ornstein, za Schwestervereinigung der Loge B. B. Frau H. Kende, Frau Fr. Gans, Frau Fr. Fleischer [podepsána Paula Fleischer], za Frauen - Verein Frau Fl. Thieberger, Frau B. Stein, pí Dr. Steinová [s poznámkou *omluvena*], za Svaz českých židů p. rada Schling, za Volkverein Zion Herr Prof. Dr. Strass [škrtnuto, přepsáno na Dr. Fleischmann a podepsáni Fleischmann a Synek Ed.], za tělocvičný spolek Makabi Herr Dr. Klempfner, za Chanuka – Verein Herr J. Gans [s poznámkou *unbestimmt*], Herr R. Freund, pan L. Kulka, Herr S. Merksamer, pan G. Taussig, Herr R. Katz, Herr W. Kühnberg, pan V. Polák, Herr. O Schick, dále

---

¹⁰¹ „V pubertě jsem zatoužil po dárkách od rozvětveného příbuzenstva a podlehl svodům absolvovat rituál *bar micva*.[...]Přesto jsem byl věřícím, protože si pamatuji, že jsem obdržené dárky považoval za trest Boží za svůj mamon. Dostal jsem tři těžké psací soupravy, tři plnicí pera, čtyři budíky, soupravy dopisních papírů a žádnou kopací merunu.“ Tamtéž, vzpomínky J. K., kazeta 626. Jan Freund pro změnu utíkal s kamarády z dlouhých bohoslužeb v synagoze do přilehlého parku. Srov. K. Kacer, *The Underground*, s. 13.

¹⁰² Dopis Rudolfa Goldschmieda; ŽMP, Sbíрка vzpomínek, vzpomínky J. K., kazeta 626.

¹⁰³ Jen velmi malá část navštěvovala školy německé. Srov. dopis Rudolfa Goldschmieda; ŽMP, Sbíрка vzpomínek, vzpomínky J. K., kazeta 626; Tamtéž, vzpomínky J.J.F, kazeta 1027; Tamtéž, vzpomínky O.O., kazeta 541. Německou školu navštěvovaly např. Hana Dingesová a Henriette Sazymová.

¹⁰⁴ J. Freund, *Údolím*, s. 17.

¹⁰⁵ ŽMP, Sbíрка vzpomínek, vzpomínky J. K., kazeta 626.

podepsán M. Neubauer, za Freitischverein Herr D. Kühnberg, Herr G. Blum, Herr A. Hauben, Herr F. Weinstein.“¹⁰⁶

Podobně v Jihočeském obchodním a průmyslovém adresáři, který obsahuje údaje za roky 1929 – 1932, je na kartotéčních lístcích napsáno, zda dotyčný dopisuje „česky“ nebo „deutsch“.¹⁰⁷

Židé v Českých Budějovicích se nevyčleňovali z české společnosti. Kromě židovských spolků byli členy Rotary klubu, Českého literárního klubu, chodili do Sokola, do tanečních, do kaváren s českými i německými přáteli či obchodními partnery, atd.¹⁰⁸ Děti si kamarády nevybíraly podle národnosti nebo víry, často měly víc než židovských přátel¹⁰⁹ a v očích všech budějovických kluků bez rozdílu bylo už desítky let symbolem odvahy a fyzické zdatnosti vyběhnout na ochoz Černé věže.¹¹⁰

Rozdíly byly tedy spíš sociální. Mezi místním židovstvem převládali středostavovští a zámožnější. Bylo mezi nimi několik továrníků, obchodníci, advokáti, lékaři. Mnoho vlastnilo menší živnost.

Co se týče antisemitismu, České Budějovice byly za první republiky místem, kde se s ním alespoň ti, kteří přežili a mohli se později k tomuto tématu vyjádřit, nesetkali, nic takového nepocítovali.¹¹¹

Už v době před okupací se obyvatelé Budějovic mohli osobně seznámit s důsledky Hitlerovy politiky. Do Československa totiž přijížděli židovští uprchlíci z Německa a Rakouska.¹¹²

Byt, ve kterém bydleli rodiče Rudolfa Goldschmieda, se stal prvním útočištěm jedné takové rodiny. „Po Hitlerově anšlusu Rakouska zpanikařila v Linci rodina Fränkelových (výroba kořalek) a bez jakékoliv přípravy skočili do nejbližšího vlaku a ocitli se zcela bez

---

¹⁰⁶ Archiv ŽMP, ŽNO České Budějovice, Chanuka – spolek, Zasedací protokoly 1924-1939, sign. 20911, kniha „Protokoll Chanuka“, nestr., volně vloženo.

¹⁰⁷Tamtéž, sign. 53013, Jihočeský obchodní a průmyslový adresář / Südböhm. Handels- und Gewerbeadressbuch.

¹⁰⁸ ŽMP, Sběrka vzpomínek, vzpomínky O. T., kazeta 541; Tamtéž, vzpomínky J.J.F., kazeta 1027; Tamtéž, vzpomínky J. K, kazeta 626; Interview se Zdeňkem Voříškem.

¹⁰⁹ J. Freund, Údolím, s. 16.

¹¹⁰ Dagmar Blümllová – Zuzana Gilarová (edd.), České Budějovice v paměti Ladislava Mikeše Pařízka, Pelhřimov 2005, s. 76 ; K. Kacer, The Underground, s. 5-6.

¹¹¹ ŽMP, Sběrka vzpomínek, vzpomínky O. T., kazeta 541; Tamtéž, vzpomínky J.J.F., kazeta 1027; Tamtéž, vzpomínky J. K, kazeta 626.

¹¹² Srov. kapitoly 1 a 2.

prostředků v Českých Budějovicích na nádraží. Dva manželé středního věku, 6letá dcera a 6měsíční kojeneček. Moje matka je zastihla na nádraží, jak paní Fränkelová kojí tu malou. Můj otec byl tehdy na vojně (mobilizace). Matka vzala Fränkelovy k nám do bytu a poskytla jim první pomoc a později ubytování. Žili u nás asi půl roku, než si sehnali něco lepšího v Praze.¹¹³ Bohužel svému osudu neunikli. V roce 1942 byli odvezeni do koncentračního tábora a nikdo z nich se nevrátil.¹¹⁴

---

¹¹³ Dopis Rudolfa Goldschmieda.

¹¹⁴ Tamtéž.

4. Protektorát Čechy a Morava (1939-1941)

Dne 14. března 1939 došlo k vyhlášení nezávislého samostatného Slovenského štátu a k zaslání ultimáta ze strany Maďarska, požadující okamžité odstoupení Podkarpatské Rusi. Stejného dne odjel prezident Emil Hácha,¹¹⁵ doprovázený ministrem zahraničí Chvalkovským do Berlína. Zde byl prezident pod pohrůzkou vybombardování Prahy donucen k souhlasu s nacistickou okupací českých zemí. Hácha mimo jiné v podepsané dohodě prohlásil, že „odevzdává osud českého národa i českých zemí s důvěrou do rukou Vůdce Německé říše.“¹¹⁶ A v noci ze 14. na 15. březen překročila vojska nacistického Německa české hranice.

15. březen nebyl jen dnem příjezdu vojsk, ale i Adolfa Hitlera. Triumfálně dorazil na Pražský hrad a 16. března v Praze zřídil výnosem tzv. Protektorat Böhmen und Mähren, jímž se toto území stalo formálně autonomní součástí Velkoněmecké říše. V čele autonomní správy stál Emil Hácha, byly zachovány české orgány a instituce včetně soudnictví, policie, četnictva a vládního vojska. Rozhodující moc však měli okupanti, skutečným prvním mužem nebyl prezident ale říšský protektor, kterým byl jmenován Konstantin von Neurath. Brzy se zformovaly orgány a instituce německé okupační správy, které řídily a kontrolovaly činnost orgánů protektorátních.

S okupační armádou přišlo i gestapo a okamžitě zahájilo vlnu zatýkání pod tajným označením Aktion Gitter. První přišli na řadu němečtí emigranti, politikové předchozího režimu, známé politické osobnosti a samozřejmě Židé.¹¹⁷

V době zřízení Protektorátu Čechy a Morava mělo podle oficiální statistiky na jeho území žít 118 310¹¹⁸ Židů, z nichž 103 960 bylo členy Židovské náboženské obce. Zbytek byl jiného náboženství nebo bez vyznání. Podstatná část židovských obyvatel protektorátu žila v Praze.

---

¹¹⁵ Rodák z Trhových Svinů a absolvent českobudějovického gymnázia. Do funkce prezidenta byl zvolen 30. listopadu 1938. Robert Kvaček – Dušan Tomášek, *Causa Emil Hácha*, Praha 1995.

¹¹⁶ J. Chmelíková, *Osudy*, s. 110.

¹¹⁷ Lívie Rothkirchenová, *Osud Židů v Čechách a na Moravě v letech 1939-1945*, in: *Osud Židů v protektorátu 1939-1945*, Praha 1991, s. 31-32.

¹¹⁸ Toto číslo bývá běžně uváděno v literatuře, avšak není přesné, neboť bylo vypočteno teprve zpětně, aby odpovídalo definici Žida podle norimberských zákonů. Pochází ze statistické zprávy pro Himmlera ze dne 23. března 1943. Nezahrnuje ilegální uprchlíky nebo např. ty, kterým se podařilo jejich židovský původ zatajit.

Na protektorátním území mohli nacisté použít metody pronásledování a separace židovského obyvatelstva vyzkoušené již dříve v Německu, případně v připojeném Rakousku.

Řešení židovské otázky v Protektorátu Čechy a Morava předpokládalo nejprve definování skupiny obyvatelstva, která jím má být postižena a následně vytvoření systému opatření, na jejichž základě by se Židé ocitli zcela v izolaci v „ghettu beze zdí“.¹¹⁹ Vytvořil se tak rozsáhlý komplex předpisů, které zasahovaly do všech stránek života Židů.

4.1 Protižidovská opatření¹²⁰

Pronásledování Židů v protektorátu bylo do roku 1941 v rozhodující míře určováno dynamickým spolupůsobením lokálních iniciativ a centrálně řízené politiky ústředních orgánů (úřadem říšského protektora, bezpečnostní policií, českou vládou, oberlandráty,¹²¹ okresními a městskými úřady).¹²²

Smutnou skutečností bylo, že nedobrovolnými prostředníky protižidovské politiky se staly Židovské náboženské obce.¹²³ Nejprve došlo k výraznému zredukování počtu obcí v protektorátu. Vyhláškou říšského protektora ze dne 5. března 1940 byla pražská Židovská náboženská obec nadřazena zbývajícím čtrnácti obcím, které působily v jednotlivých oberlandrátech.¹²⁴ Postupně pak byla činnost oblastních obcí oklešťována a

---

¹¹⁹ Tento termín ve svých pracích používal M. Kárný.

¹²⁰ Je nemožné podat naprosto ucelený přehled všech opatření. Některá byla uveřejněna jen na vývěskách jednotlivých ŽNO nebo jejich oběžníky (týkalo se to zejména zákazů vstupu na určitá místa v jednotlivých městech). Jiné předpisy, jako např. zákaz vycházení po 20. hodině, nebyly vůbec vydány písemně. Většina opatření však měla podobu protektorátních či říšských předpisů.

¹²¹ Úřady oberlandrátů (bylo jich 15) byly zřízeny za účelem kontroly českých správních orgánů v určeném obvodu.

¹²² W. Gruner, *Protektorát*, s. 25-58.

¹²³ Do vzniku protektorátu existovalo v Čechách a na Moravě 136 židovských náboženských obcí (z toho v Praze jedna a na jejích předměstích dalších šest). Obce byly sdruženy v Zemské svazy a jejich nejvyšším orgánem byla Rada židovských náboženských obcí pro Československo. Bylo to sdružení dobrovolné, bez výkonné moci, každá Židovská obec byla naprosto samostatná. Vedle obcí působilo v předválečném Československu značné množství židovských spolků, nadací, fondů a dobročinných organizací. Ty byly již v letech 1939-1940 zrušeny, jejich majetek byl zabaven a převeden na Vystěhovalecký fond.

¹²⁴ ŽNO zůstaly v Českých Budějovicích, Táboře, Klatovech, Plzni, Jihlavě, Brně, Zlíně, Olomouci, Moravské Ostravě, Mladé Boleslavi, Hradci Králové, Pardubicích, Kolíně a Kladně.

27. března 1942 jejich agenda přenesena výhradně na obec pražskou. To vše souviselo s nastupujícími transporty mimopražských Židů.

Židovská náboženská obec v Praze zabývala třemi základními úkoly:

1) Vykonávala práce pro nacistické orgány: vybírání daní a dávek, shromažďování statistických dat. Údaje shromažďovala nejen o členech obce, ale od roku 1940 i o všech občanech, kteří byli za Židy pokládáni podle norimberských zákonů – sem patřili nevěřící, konvertité, židovští míšenci a nežidovští partneři ze smíšených manželství. Registrace židovského obyvatelstva byly podkladem pro emigraci, pracovní nasazení a později také pro deportace.¹²⁵ K důležitým činnostem obce patřilo rovněž předávání přesně evidovaného jmění a bytů po deportovaných k německé konfiskaci.

2) Pokračovala v předválečné činnosti: zajišťovala kultovní činnost, hospodaření obce, sociální a lékařskou péči. Zvláště pomoc sociálně potřebným vyžadovala velké finanční prostředky, které obci scházely. K tomuto účelu bylo Němci schváleno vytvoření zvláštního fondu pod heslem „Obětovat – budovat – žít!“, které inicioval Otto Zucker. Sem mohli zámožnější Židé převádět své úspory z bankovních kont.¹²⁶ Pražská obec se nadále starala i o Židovské muzeum,¹²⁷ jehož sbírkový fond se v těchto letech značně rozmnožil svozem předmětů ze zaniklých obcí i soukromých bytů. Vedla také matriky pro Židy z celého protektorátu.

3) Převzala veškeré činnosti, které souvisely s vylučováním Židů ze společnosti. I proto administrativní aparát Židovské náboženské obce v Praze¹²⁸ značně zbytněl.

V pátek 24. listopadu 1939 vyšlo první číslo týdeníku Jüdisches Nachrichtenblatt / Židovské listy, společný orgán Židovské náboženské obce a Sionistické organizace v Praze. Tichým, avšak rozhodujícím společníkem byla Zentralstelle. Časopis měl zpočátku sloužit společným cílům - urychlit emigraci, zachovávat klid. „...Jednání každého židovského jedince může za určitých okolností přivodit pohromu pro všechny židy. Proto se musíme zdržovat všech jevů, které přivádějí židovstvo do nebezpečí. Platí

---

¹²⁵ Kartotéky vytvořené na základě registračních listin byly uloženy nejen na obci, ale jedno vyhotovení bylo předáno také v Ústředně. Od roku 1941, kdy začaly masové deportace, dostávala obec z Zentralstelle seznamy, čítající přibližně 1200 jmen, z nichž měla provést definitivní výběr do transportu (zpravidla 1000 osob).

¹²⁶ Jako výběrčí pracoval i českobudějovický rodák, spisovatel Norbert Frýd. O této činnosti Norbert Frýd, Lahvová pošta aneb konec posledních sto let, Praha 1971, s. 116-117.

¹²⁷ Arno Pařík, The Jewish Museum in Prague, in: Ctibor Rybář (ed.), Jewish Prague. Notes on History and Culture, Praha 1991, s. 230-243.

¹²⁸ 8. února 1943 byl její název změněn na Židovskou radu starších.

to zejména o jakékoli politické i pseudopolitické činnosti.“¹²⁹ Postupem doby se však stal zejména seznamem všech možných zákazů a nařízeních.¹³⁰

Existovaly tři hlavní směry protižidovské politiky v protektorátu: odstraňování Židů z veřejného a hospodářského života a postupná likvidace jejich ekonomického postavení a majetku, osobní omezování a ožebračování, organizování židovské emigrace za diskriminačních podmínek.¹³¹

4. 2 Odstraňování Židů z veřejného a hospodářského života, postupná likvidace jejich ekonomického postavení a majetku

První protižidovská opatření po okupaci byla vydána protektorátní vládou ještě pod Beranovým řízením.¹³² Dne 17. března 1939 byli tímto nařízením židovští lékaři a advokáti zbaveni práva provozovat svou praxi ve veřejných institucích, Židé byli vyloučeni z vedoucích míst v průmyslových podnicích a dalších organizacích a bylo schváleno vydání zvláštních nálepek k označení „árijských“ obchodů.

Od samého počátku bylo jedním z hlavních cílů nacistů zmocnit se veškerého židovského majetku. Opatření v tomto směru uskutečňovaly rozhodující okupační instituce, zejména Úřad říšského protektora. Sekundovala jim však také protektorátní vláda, jejíž iniciativa při vydávání jednotlivých protižidovských předpisů dokázala, že v naději, že se jí podaří využít řešení židovské otázky v protektorátu ve svůj prospěch, byla ochotná nejenom podrobit se tlaku okupační moci, ale i schopná vytvářet vlastní „autonomní“ protižidovskou legislativu.¹³³

Odhaduje se, že před druhou světovou válkou byla asi třetina průmyslového a bankovního kapitálu v Československu v židovských rukou.¹³⁴

---

¹²⁹ Provolání ŽNO v Praze, uveřejněné v prvním čísle týdeníku. J. Polák – K. Lagus, Město, s. 39.

¹³⁰ Ruth Bondyová, Kronika zavírajících se bran. Jüdisches Nachrichtenblatt – Židovské listy (1939-1945), in: TSD 2001, s. 11-28.

¹³¹ Erik Polák, Perzekuce Židů v protektorátu v letech 1939-1941, in: Nisko 1939/1994, s. 174-182.

¹³² Zároveň s nástupem říšského protektora do úřadu v dubnu 1939 byla jmenována nová protektorátní vláda v čele s generálem Aloisem Eliášem.

¹³³ H. Petrův, Právní postavení, s. 46-52.

¹³⁴ L. Rothkirchenová, Osud, s. 37.

Po negativních zkušenostech ze zabraného Rakouska, kdy docházelo ke svévolnému obohacování na úkor Židů, se Němci snažili zabránit podobnému vývoji v protektorátu. I na jeho území došlo k obdobným akcím.

I Beranova vláda měla zájem na židovském majetku. 21. března 1939 vydala nařízení o správě hospodářských podniků a dozoru nad nimi. „Vyžadoval-li to veřejný zájem“, mohl být do podniků dosazen důvěrník nebo vnucený správce. Nebylo sice výslovně uvedeno, že se týkalo podniků židovských, ale bylo určeno především jim a mělo sloužit jako prostředek k arizaci židovského majetku do českých rukou.¹³⁵

To ovšem okupační moc nehodlala dopustit. Německé zásahy proti majetku Židů začaly ještě před vydáním arizačních norem. Např. jedna z největších bank Česká eskomptní banka byla hned v první den okupace převedena do koncernu Drážďanské banky a shodně se zmocnila Německá banka České banky Union.

Dne 29. března 1939 vydala okupační správa zákaz disponování s židovským majetkem i s majetkem, který byl jen zčásti v židovských rukou. Tím začal systematický proces, v němž byla arizace využívána k rozšiřování německé vlastnické sféry i na úkor českého nežidovského majetku.¹³⁶

Základní normou, která sledovala tento trend bylo nařízení říšského protektora o židovském majetku, vydané 21. června 1939. Neurathovým nařízením byla zavedena tak široká definice pojmu „židovský podnik“, že se do německých rukou podařilo arizovat obrovské hospodářské hodnoty, mezi něž se počítaly i ty, jejichž židovský podíl byl malý nebo žádný.¹³⁷ Pouze říšský protektor mohl povolit přechod židovského majetku do árijských rukou a mohl dosadit a odvolat správce k věrné ruce (treuhändra).¹³⁸

V tomto nařízení byla také na území protektorátu pro definici židovství poprvé uplatněna rasová kritéria norimberských zákonů.¹³⁹ Říšský protektor tím převzal iniciativu v protižidovské legislativě do svých rukou. I když původně Adolf Hitler požadoval, aby si

---

¹³⁵ Toto nařízení a následná opatření H. Petrův, Právní postavení, s. 55-59.

¹³⁶ Václav Průcha a kol., Hospodářské a sociální dějiny Československa v letech 1918-1992. I.díl (období 1918-1945), Brno 2004, s. 473.

¹³⁷ Za židovský podnik se považoval mj. takový, „je-li skutečně pod rozhodným vlivem Židů“, nebo pobočka nežidovského podniku, jejímž vedoucím nebo jen jedním z vedoucích byl Žid.

¹³⁸ Správce mohl dosadit i do nežidovských podniků.

¹³⁹ V nacistickém Německu byly rozlišovány dvě základní kategorie židovského obyvatelstva: „Glaubensjuden“ – věřící Židé a „Geltungsjuden“ – tedy ti, kteří byli za Židy považováni podle zákonů.

Češi řídili židovskou otázku sami, bez vměšování Říše.¹⁴⁰ Vládní návrh nepokládal Židy za plnoprávné občany protektorátu. Počítal s definicí Žida jako osoby, která pocházela ze čtyř židovských prarodičů. Výjimku tvořily osoby, u kterých alespoň jeden z jejich rodičů a ona sama nebyli v době po 1. listopadu 1918 členy ŽNO a nevstoupili do manželství s židovskou osobou. Kdo pocházel ze tří židovských prarodičů, byl považován za Žida, byl-li po 1. listopadu 1918 buď on sám nebo jeho manželský partner členem ŽNO. Návrh nadto obsahoval rozsáhlá opatření, vylučující Židy z veřejného života, z obecních zastupitelstev, z různých korporací, ze škol, ze státních aparátů, ze soudnictví, z činnosti na burze, v umění i v medicíně.¹⁴¹ Mimo jiné z důvodu příliš mírné definice židovství, nebyl návrh přijat, nedošlo k žádným dalším jednáním a jednoduše byla vydána definice vyhovující nacistickým představám.

Podle Neurathova nařízení o židovském majetku měl být za Žida považován ten, kdo pocházel nejméně ze tří podle rasy úplně židovských prarodičů, přičemž za úplně židovského se považoval ten prarodič, který dne 15. září 1935 příslušel k Židovské náboženské obci nebo byl do ní přijat po tomto datu. Dále každý, kdo byl dne 15. září 1935 v manželství se Židem či do něj poté vstoupil; každý, kdo pocházel z mimomanželského styku se Židem a narodil se po 31. červenci 1936 jako nemanželský.

Židům, židovským podnikům a židovským sdružením bylo zakázáno nakládat s nemovitostmi, právy na nemovitostech, hospodářskými závody a podíly na nich, cennými papíry všeho druhu, propachtovávat pozemky a hospodářské závody bez písemného schválení říšského protektora. Museli uložit všechny akcie, cenné papíry a obligace u devizové banky. Nařizovalo se jim ohlásit zemědělské a lesní pozemky, šperky a předměty ze zlata, platiny, stříbra, dále drahokamy, perly, drahocenné a umělecké předměty, pokud cena jednotlivosti či sbírky přesahovala částku 10 tisíc korun.¹⁴²

---

¹⁴⁰ Hitlerův požadavek byl zřejmě motivován tím, že momentálně upřednostňoval řešení židovské otázky na území Německa a v připojeném Rakousku a tím, že si tak chtěl připoutat část politických a hospodářských kruhů protektorátní společnosti jejich účastí na protizidovské perzekuci, která by jim poskytla korumpující materiální výhody.

¹⁴¹ Návrh vládního nařízení z 11. května 1939. Miroslav Kárný – Jaroslava Milotová, *Anatomie okupační politiky hitlerovského Německa v „Protektorátu Čechy a Morava“*, Praha 1987, s. 207-212.

¹⁴² Jaroslava Milotová a kol., *Židovské zlato, ostatní drahé kovy, drahé kameny a předměty z nich v českých zemích 1939-1945. Protiprávní zásady do majetkových práv, jejich rozsah a následné osudy tohoto majetku. Zpráva expertního týmu zřízeného Smíšenou pracovní komisí vlády České republiky č. 773 ze dne 25. 11. 1998*, Praha 2001.

Monopol na nařízený odkup těchto drahocenností získala obchodní společnost Hadega. Ta je dále prodávala různým německým institucím, pražské Národní bance, ale i do Švýcarska, Portugalska, Švédska a na Slovensko.¹⁴³

Městské správy Čáslavi, Nového Bydžova, Domažlic, Strakonice a Českých Budějovic vyvíjely tlak na židovské náboženské obce, protože chtěly získat za minimální ceny nebo dokonce zadarmo jejich pozemky.¹⁴⁴

Zvláštní kapitolou byly tzv. prezidentské výjimky.¹⁴⁵ Podle § 3 vládního nařízení o právním postavení Židů ve veřejném životě mohl prezident Hácha určit určité osoby, na něž by se toto nařízení nevztahovalo. Podmínkou však bylo, že všechny návrhy musí před prezidentovým schválením odsouhlasit Neurathův úřad.

Při schválení toho kterého kandidáta mělo být rozhodující, jaké byly „vztahy žadatele, jeho rodiny a případně jeho předků k árijskému světu.“¹⁴⁶

Do 31. srpna 1940 prošlo prezidiem ministerské rady 717 žádostí, do šesti týdnů dosáhl počet podaných žádostí tisíce. Po dlouhých jednáních byl vládou schválen návrh ministerstva vnitra, který předkládal seznam 41 osob. Bylo sem zařazeno pět lékařů,¹⁴⁷ pět právníků,¹⁴⁸ šest státních a veřejných zaměstnanců,¹⁴⁹ dva vědci,¹⁵⁰ devět podnikatelů¹⁵¹ a čtrnáct manželek¹⁵² árijských manželů.

Těmto vybraným osobám bylo udělení výjimky „čestného árijství“ Úřadem říšského protektora postupně zamítáno. S konečnou platností by celý seznam zamítnut 4. října

---

¹⁴³ Drahomír Jančík – Eduard Kubů – Emil Novotný – Jiří Šouša, Zrůdný monopol. „Hadega“ a její obchod drahými kovy a drahokamy za druhé světové války, in: TSD 2001, s. 249-307.

¹⁴⁴ W. Gruner, Protektorát, s. 37.

¹⁴⁵ Studie k tématu prezidentských výjimek, včetně rozboru některých žádostí: M. Kárný, Vyřazení židů.

¹⁴⁶ Týž, Konečné řešení, s. 58-59.

¹⁴⁷ MUDr. Josef Ledec, MUDr. Ondřej Kastor, MUDr. František Pachner, MUDr. a JUDr. Vít Levit, Prof. MUDr. Jan Levit.

¹⁴⁸ JUDr. Jiří Krása, JUDr. Julius Munk, JUDr. Karel Lagus, JUDr. Josef Lengsfeld, JUDr. Pavel Jindřich Reik.

¹⁴⁹ JUDr. Vojtěch Felix, PhDr. Alfréd Fuchs, JUDr. František Kohn, JUDr. Jindřich Rais, JUDr. Emil Spira, JUDr. Robert Steiner.

¹⁵⁰ RNDr. Jiří Baum, Prof. PhDr. Arnošt Kraus.

¹⁵¹ Ing. Dr. h. c. Emil Kolben, Zikmund Kraus, Ing. Emil Pick, JUDr. Josef Pick, Bohumil Pollak, Otto Weissberger, Ing. Ervín Mandelík, Robert Mandelík, Vilém Derblick.

¹⁵² Jindřiška Bienerová, Emilie Dostálová, Milada Fritzová, JUDr. Marie Kejřová, Anna Klímová, Žofie Kopfsteinová-Tausíková, Alžběta Krulišová, Milada Lesná, Anna Nejedlá, Tereza Podlahová, Zdenka Pražáková, Františka Rodová, Věra Hana Saidlová, Anna Žahourová.

1940. Úřad, už pod vedením Reinharda Heydricha, jednoduše oznámil, že souhlas nemůže být udělen „ze zásadních důvodů nikomu“.¹⁵³

K podstatné diskriminaci Židů došlo i v pracovním právu. Nařízením říšského protektora z 23. října 1939 bylo možno vypovědět služební smlouvy všeho druhu se židovskými zaměstnanci, a to k prvnímu každého měsíce za dodržení šestinedělní výpovědní lhůty. Propuštěný neměl nárok na zaopatřovací a odbytné platy.

Žid nesměl vykonávat žádnou funkci v soudnictví ani ve veřejné správě, nemohl být členem zastupitelských sborů, učitelem na školách všech stupňů vyjma židovských, členem vědeckých institucí, notářem, advokátem, lékařem, redaktorem, atd.

Říšské nařízení z října 1941 znamenalo další velké omezení zaměstnaneckých práv Židů. Neměli právo na plat v případě nemoci a na příplatky k nemocenské, neměli nárok na placenou dovolenou, neměli právo na příplatek za práci přes čas a za práci o nedělích a svátcích. Dále neměli právo na rodinné přídavky nebo na přídavky na děti, neměli právo na pohřebné, na výpomoc při porodech a při sňatcích a jakékoli vánoční nebo výroční odměny. Zaměstnavatel mohl Žida vypovědět z jednoho dne na druhý. Židé museli přijmout práci, která jim byla přikázána pracovními úřady. Židé směli být zaměstnání pouze ve skupinách a odděleně od ostatních zaměstnanců. Nesměli být učni. Ustanovení o ochraně práce se na ně nevztahovala a podpora v nezaměstnanosti byla omezena na nejnutnější životní míru.¹⁵⁴

K zabezpečení židovských financí sloužily vázané bankovní účty, jimiž Židé směli disponovat jen se souhlasem finančních úřadů. Musely na ně být poukazovány určité platby, zejména nájemné a pachtovné. Další vyhláškou z 23. ledna 1940 bylo stanoveno, že veškeré platby ve prospěch Židů smějí být konány pouze na vázaný bankovní účet. Koncem téhož roku byli Židé povinni vrátit vkladní knížky a obnos na nich byl převeden rovněž na vázaný účet. Z těchto vázaných účtů mohli Židé vybrat pro sebe a pro všechny jimi vyživované příslušníky rodiny dohromady celkem 1 500 K týdně, později byla tato částka zvýšena na 2 tisíce korun (pro osoby svobodné či ovdovělé), na 3 tisíce u osob žijících v manželství a o 500 K na každou další osobu, která byla v židovské domácnosti zaměstnána, bydlela a stravovala se tam.¹⁵⁵

Stále více protektorátních občanů židovského původu se v důsledku zákazu výkonu povolání a provozování řemesel i propouštění z arizovaných a jiných podniků veřejné a

---

¹⁵³ M. Kárný, Konečné řešení, s. 60.

¹⁵⁴ J. Polák – K. Lagus, Město, s. 53-54.

privátní sféry ocitlo bez šance získat zaměstnání a výdělek. Dne 19. března 1940 byla říšským nařízením nově uspořádána podpora v nezaměstnanosti, za kterou nyní zodpovídaly pouze pracovní úřady, nikoli protektorátní odbory. To mělo za následek, že pracovní úřady rekrutovaly Židy, kteří se u nich hlásili jako nezaměstnaní, a posílaly je na nucené práce.

Počátkem roku 1940 již bylo v protektorátu pracovní nasazeno asi šedesát procent židovských mužů. Zbytek vykonával dosud povolená svobodná povolání, a to v obchodě, řemeslech nebo v židovských institucích.

V polovině roku 1942, kdy arizace v podstatě skončila, vykazovala statistika Vermögensamtů zkonfiskovaný majetek ve výši přes 600 miliónů říšských marek.¹⁵⁶

„Odžidovštění“ hospodářství mělo sloužit k vytlačení Židů ze všech oblastí společenského života, přispět k naplnění státní pokladny, ekonomickému a sociálnímu pozdvižení především zde usedlého německého obyvatelstva a vytvořit pevnější napojení arizovaných podniků na válečné hospodářství Říše. Další funkcí arizace byla i germanizace národnostně českého prostoru.

K protektorátní každodennosti patřil i ambivalentní vztah nacistů k Židům pokud se jednalo o osoby a jejich majetek, a to i ten osobního rázu. Nečinilo jim problém honosit se židovskými šperky a kožichy. Vraceli se ze zaměstnání do bytů a domů, které ještě zcela nedávno obývaly židovské rodiny. Snídali, obědvali i večeřeli u stolů, pocházejících z židovského majetku. Večer uléhali ke spánku do postelí, v nichž spávali Židé a nezřídka dokonce používali ložní prádlo, z něhož na příkaz příslušných německých úředníků židovské ruce odstranily monogramy bývalých židovských vlastníků. Židovského majetku si spokojeně užívali, ale pouhá představa, že by Žid vstoupil přes zákaz do árijské restaurace nebo by si dokonce přisedl k jejich stolu, je pohoršovala. Tito lidé, štítící se jakéhokoliv osobního kontaktu s podřadným Židovstvem, užívali věci, jichž se dříve Židé denně dotýkali.

4.3 Osobní omezování a ožebračování

Kromě obecného vytlačování Židů z veřejného, politického a hospodářského života, kromě vyvlastňování jejich výrobně ekonomického, finančního a obchodního potenciálu,

---

¹⁵⁵ H. Petrův, Právní postavení, s. 95.

¹⁵⁶ Srov. V. Průcha a kol., Hospodářské a sociální dějiny, s. 475.

se v letech 1939-1941 uskutečnilo množství kroků, směřujících k omezování jejich osobní svobody a k výraznému zhoršení kvality jejich života.

V září nařídilo gestapo, že se Židé po 20. hodině nesmí pohybovat mimo svůj byt.

Židé byli postupně vyloučeni z návštěvy německých i českých středních, obecných a vysokých škol. Děti se učily ve školách židovských a v malých kroužcích v soukromých bytech. Později byla zakázána i tato výuka.

Byli vyháněni ze svých domů a bytů a museli se často po více rodinách sestěhovat do jednoho bytu.

Vládní nařízení z října 1939 umožnilo propouštění Židů ze zaměstnání bez nároku na náhradu a další zaopatřovací dávky. Židé podléhali pracovní povinnosti, neměli nárok na placenou dovolenou, museli být odděleni od ostatních zaměstnanců, neplatila pro ně ustanovení o ochraně práce a omezení pracovní doby.

V rámci tzv. arizace židovského majetku museli Židé přihlásit veškerý svůj majetek, počínaje uměleckými předměty, šperky, nemovitým majetkem, či rozhlasovými přístroji, bankovními konty a pojistkami konče. S tímto majetkem nesměli volně nakládat a později byl zabaven ve prospěch Říše.

V září 1939 bylo přikázáno odevzdat rozhlasové přijímače.

Židé byli vyloučeni ze všech spolků, tedy i sportovních a sportovní utkání nesměli navštěvovat ani jako diváci.

1. března 1940 byly občanské průkazy Židů označeny velkým písmenem „J“¹⁵⁷ a o pár dní později byli všichni, kdo podléhali norimberským zákonům, povinni hlásit se u Židovské náboženské obce, i když byli bez vyznání nebo jiného náboženství.¹⁵⁸

Prováděcí nařízení k říšskému zákonu o ochraně německé krve a německé cti zakazovalo manželství mezi Židy a říšskými státními příslušníky německé a příbuzné krve. Vládní nařízení jim zamezilo sňatky i s protektorátními příslušníky nežidovského původu.

---

¹⁵⁷ V Českých Budějovicích probíhalo pro majitele příjmení A-G 28. února 1940, pro M-Ž 1. března 1940. SOA Třeboň, PŘČB, kart. 24, vyhláška č. j. 1792/72 pres, z 12. září 1940.

¹⁵⁸ Tento moment skýtal určitou šanci, jak se dostat do seznamů židovských obyvatel. Teta Aleny Popperové bydlela v Praze a nebyla registrována na Židovské náboženské obci, nepřihlásila se ani později, a tak se jí podařilo přežít. Zemřela v loňském roce v pozeňnaném věku devadesáti let. Interview s Alenou Popperovou. Samozřejmě, že Praha jako metropole poskytovala svým obyvatelům velkou dávku anonymity, lze si jen těžko představit, že by se něco podobného stalo na vsi nebo v maloměstě.

Museli odevzdat řidičské průkazy a autoškoly je nesměly přijímat do svých kurzů. Nechat si nemohli ani rybářské lístky.

V obchodech směli většinou nakupovat jen mezi 11. a 13. hodinou a odpoledne od 15 do 16,30. Později byla nákupní doba omezena jen na dobu od 15 do 17 hodin.

Ve vlacích mohli používat jen poslední vagón nejnižší třídy a do rychlíků, jídelních a spacích vozů vůbec neměli přístup.

Byl jim určen poslední vůz tramvaje, pokud měl dvě plošiny, jinak nesměli nastoupit.¹⁵⁹

Rovněž přístup do muzeí, obrazových galerií nebo archivů byl Židům odepřen.

Nesměli mít doma telefon ani chovat domácí zvířata.

Museli odevzdat lyže, kola, hudební nástroje...

Nemohly jim být prodávány čepice, ani brašnářské zboží.

Dostávali zvláštní potravinové lístky, které je opravňovaly k odběru menšího množství. Posléze byli vyloučeni z přidělu jablek, luštěnin, česneku, marmelády a džemů, sýrů, cukrovinek, ryb, drůbeže, zvěřiny...¹⁶⁰

---

¹⁵⁹ „Na budějovické pouliční dráze smějí židé jen na plošinu. V Českých Budějovicích bylo židům zakázáno vstupovati do vnitřku vozu elektrické pouliční dráhy. Smějí se zdržovati jen na plošinách vozu.“ Svoboda ze dne 22. listopadu 1940; srov. „...jenom v případě, že vlak má kromě motorového vozu také vlečný vůz, smějí používat židé k dopravě zadní plošinu tohoto vozu.“ SOA Třeboň, PŘČB, kart. 24, vyhláška čj.1792/72 pres, z 12. září 1940.

¹⁶⁰ O celé problematice a stále se zhoršující situaci Židů výmluvně svědčí deníkový záznam Jiřího Orteny ze dne 27. října 1940: „Nemohl jsem na dnešek dlouho usnout a přemýšlel jsem a rovnal si v hlavě všechny ty zákazy, které se mne nějak, byť sebeméně, dotýkají. A protože je nedělní dopoledne, venku již druhý den sněží a teprve za několik hodin mám jet do Košic, napíšu si sem ty zákazy, na které si vzpomenu, a až je napíšu, nechám pod nimi ještě hodně veliké místo pro ty, které se dostaví po dnešním dni. Nemám bohužel po ruce žádný pramen, podle kterého bych mohl postupovat, a tak jak seřazení, tak počet je víceméně náhodný. Jsou to tedy tyto zákazy: Nesmím vycházet z domu po osmé hodině večerní.

Nesmím si najmout samostatný byt.

Nesmím se stěhovat jinam, než do Prahy I nebo V, a to jako podnájemník.

Nesmím chodit do vináren, kaváren, hostinců, biografů, divadel a na koncerty, kromě jedné nebo dvou kaváren, pro mne vyhrazených.

Nesmím chodit do parků a sadů.

Nesmím chodit do městských lesů.

Nesmím se vzdalovat za obvod Prahy.

Nesmím (tudíž) jet domů, do Kutné Hory a nikam jinam, leda na zvláštní povolení gestapa.

Nesmím jezdit v motorových vozech tramvají, jen v posledním vlečném voze, a má-li "tento" střední vstup, tedy jenom v jeho zadní polovině.

4. 4 Organizování židovské emigrace za diskriminačních podmínek

Nacistické úřady zpočátku podporovaly židovskou emigraci a snažily se donutit co největší část židovského obyvatelstva k odchodu do zahraničí, jak jinak - šlo jim hlavně o majetkový prospěch.

Okupační správa bezprostředně po 15. březnu vyvinula maximální úsilí, aby zabránila všemi prostředky ilegálnímu, jakož i legálnímu transferu majetku, především těch, kteří emigrovali.¹⁶¹

Už 29. března 1939 bylo dohodnuto, jak předběhnout české banky, aby se židovský kapitál nedostal do jejich rukou. Gestapo vydávalo Židům povolení k vycestování jen tehdy, pokud svůj majetek předali německým bankám do správy „k věrné ruce“. Výsledkem celé této akce, považované za skončenou dnem vydání Neurathova nařízení o židovském majetku, byl zisk 440 miliónů korun v hotovosti, cenných papírech, spořitelních knížkách, majetkových podílech, domovním a pozemkovým majetku i devizových pohledávkách. V prosinci téhož roku pak všechny větší i střední banky dostaly vyzoomění, že majetek všech Židů, kteří se vystěhovali v době od 1. ledna 1939 do 10. července 1939, se policejně konfiskuje.

Protektorátní vláda nenabízela emigrační povolení výměnou za jmění, ale také měla zájem na tom, aby neodešlo do ciziny všechno. Nařízením z 23. června 1939 bylo dovoleno jen s povolením ministerstva financí nebo finančních úřadů, tímto ministerstvem určených, vyvážet do ciziny v cestovním styku, v pohraničním styku nebo v zásilkách, které nejsou určeny k úplatnému zcizení: a) věcné dary jakéhokoli druhu, b) stěhované svršky vystěhovalců, c) předměty ze zlata, stříbra, platiny nebo ze směsí obsahujících tyto kovy, dále drahokamy, perly, skvosty, sbírky nebo jednotlivé předměty sběratelské ceny,

---

Nesmím nakupovat v jakýchkoli obchodech jindy, než mezi 11. a 13. a mezi 15. a 17. hodinou.

Nesmím hrát divadlo a být jakkoli jinak veřejně činný.

Nesmím být členem žádných spolků.

Nesmím chodit do jakékoli školy.

Nesmím se společensky stýkat se členy Národního souručenství a oni se nesmějí stýkat se mnou, nesmějí se se mnou zdravít, zastavovat a mluvit o věcech jiných než nutných (při nákupech apod.).“ Deníky Jiřího Ortena, Praha 1958, s. 303-304.

¹⁶¹ Jaroslava Milotová, Ústředna pro židovské vystěhovalectví v Praze. Geneze a činnost do počátku roku 1940, in: TSD 1997, s. 21.

obrazy, starožitnosti, kožešiny nebo jiné předměty značnější hodnoty.¹⁶² Za vydání takového povolení mohlo být žádáno až 20 tisíc korun.

Tempo židovského vystěhovalectví okupační úřady neuspokojovalo. Příčinami nepříliš velkého počtu emigrantů byla omezenost možností, které byly vyčerpávány masou židovských uprchlíků z Německa a Rakouska a zřejmě i víra, že vše se brzy v dobré obrátí, podporovaná chováním naprosté většiny českých spoluobčanů.¹⁶³

V červenci 1939 byla podle vídeňského¹⁶⁴ vzoru zřízena v Praze Ústředna pro židovské vystěhovalectví (Zentralstelle für Jüdische Auswanderung), která od této chvíle představovala jediný legální způsob emigrace. Zajišťovala nejen formality potřebné k emigraci a převzetí majetku emigrantů, ale později vykonávala i dohled nad všemi Židovskými náboženskými obcemi, spolky, nadacemi a fondy. Kdykoliv mohla jejich činnost zrušit, či přenést ji na jiný právní subjekt, jejich majetek předat do správy Vystěhovalického fondu.¹⁶⁵ Svá rozhodnutí ústředna nemusela odůvodňovat a nebylo možno se proti nim odvolat. Podle druhého nařízení říšského protektora o péči o Židy a židovské organizace ze dne 12. října 1941 převzala Ústředna do své kompetence také likvidaci majetku deportovaných a stala se tak definitivně nejvyšší autoritou nad celým komplexem židovské problematiky v protektorátu. Podléhala přímo oddělení IVB4 Hlavního říšského bezpečnostního úřadu v Berlíně, tedy Adolfu Eichmannovi. Územně byla podřízena říšskému protektorovi.

Dominantními osobami při zřizování ústředny byl velitel bezpečnostní policie v protektorátu dr. Walter Stahlecker, který byl pověřen dozorem nad ní a Adolf Eichmann, který se stal nakrátko jejím vedoucím (Předtím vedl vídeňský vystěhovalický úřad. Z vídeňské centrály s ním přešla do Prahy část tamních zaměstnanců.), jeho nástupcem se stal Hans Günther. Zentralstelle úřadovala v reprezentativní vile v Praze-Střešovicích a zpočátku byla kompetentní výhradně pro Prahu a její okolí.¹⁶⁶

---

¹⁶² H. Petrův, Právní postavení, s. 78.

¹⁶³ Od 15. března 1939 do zřízení Ústředny pro židovské vystěhovalectví odjelo z Protektorátu 9 186 Židů, z toho 888 do Palestiny. Tyto číselné údaje uvádí B. Černý, Emigrace, s. 59.

¹⁶⁴ Ve Vídni fungovala od roku 1938.

¹⁶⁵ Byl zřízen podle § 5 nařízení říšského protektora o péči o židy a židovské organizace z 5. března 1940.

¹⁶⁶ Její působnost se rozšířila na celý protektorát 16. února 1940.

Metody k podpoře židovského vystěhovalectví byly všemožné, dané především soustavnou protižidovskou politikou diskriminace a postupného odnímání materiálních existenčních podmínek, ale také jednotlivými velmi konkrétními cílevědomými akcemi.¹⁶⁷

Protože se právě po založení Zentralstelle v důsledku napjaté mezinárodní situace značně ztížily možnosti vystěhování, objevily se různé plány na soustředění Židů v hlavním městě, které měly být nástrojem urychleného nuceného odchodu za hranice a s ním spojené expropriace. Dne 30. července 1939 se na pražské židovské radnici konala schůze, která projednávala právě příkaz vystěhování Židů do Prahy. Zúčastnili se jí zástupci sionistických organizací a představitelé všech obcí, kteří se ocitli v zoufalé situaci.¹⁶⁸ Různé krajské úřady evidovaly četné protesty a ministerstvo vnitra intervenovalo u Eichmanna, aby nedošlo k vyhnání Židů. Bylo tedy ustoupeno od této unáhlené akce, ovšem ani ne tak z důvodu uklidnění veřejného mínění, nýbrž proto, že v důsledku vypuknutí války byly téměř zlikvidovány emigrační možnosti dosavadními směry.

Vypuknutí války znamenalo nejen konec hromadným emigracím z protektorátu, ale ztížilo odjezd i jednotlivým osobám. Přesto Zentralstelle nařídila bohatým Židům, aby předložili vystěhovaleckou složku, jako cíl museli vyplnit většinou Šanghaj. Těmto fiktivním emigrantům byly pak vyměřeny vysoké daně a poplatky (Fluchtsteuer).¹⁶⁹ Mimo to byla vládním nařízením stanovena daň z vystěhování, a to na 25 % z čisté hodnoty jmění vystěhovalce.

Každý žadatel o vystěhování obdržel u Židovské náboženské obce složku (Mappe) se všemi formuláři potřebnými k vystěhování. Ty vyplnil a odevzdal v kanceláři příjmu dokumentů. Aby se urychlil průběh agendy, bylo zřízeno jedenáct přepážek, které si doklady postupně předávaly: 1) Podání, 2) Doklad o bydlišti, 3) Osvědčení o zachovalosti, 4) Cestovní pasy, 5) Magistrát, 6) Daně, 7) Ministerstvo sociální péče (pouze pokud byly cílem USA), 8) Kontrola majetku, 9) Stěhování, 10) Propustka, 11) Zde byly žadateli navraceny všechny doklady, jichž už nebylo zapotřebí (rodný list, domovský list,

---

¹⁶⁷ M. Kárný, „Konečné řešení“, s. 36.

¹⁶⁸ Na poradě se mimo jiné dozvěděli, že Ústředna požaduje denně dodat 200 Židů, kteří by se ucházeli o vystěhovalecké dokumenty.

¹⁶⁹ Srov. „Zvali si prostřednictvím pražské náboženské obce nejbohatší Židy z Čech a Moravy do Prahy [...]. Musili předložit přesné výkazy veškerého jmění a Němci je donutili, aby jim třetinu během krátké doby odevzdali. Židé si mysleli, že si tím zaplatili nárok na nerušený pobyt v zemi. Dožili se pak v krátké době velkého zklamání.“ Richard Feder, Židovská tragédie. Dějství poslední, Kolín 1947, s. 29.

potvrzení o bydlišti, občanský průkaz).¹⁷⁰ Nakonec Žid obdržel červený kupón se svým jménem a číslem podání žádosti, který musel předkládat při každé další návštěvě ústředny.

Jaké panovaly poměry v Zentralstelle? „V hale byli nacističtí dozorcí, kteří čekající žadatele různými způsoby šikanovali, ponižovali a často i tloukli. Například do svého středu předvolali židovského právníka a poručili mu, aby provolával: „Byl jsem židovský advokát, zloděj a podvodník.“ Procedura na tomto úřadě trvala čtyři až pět hodin. Po třech až čtyřech týdnech se mohl žadatel informovat, zda mu byla vystavena propustka pro vystěhování z Protektorátu. Často byla odpověď negativní a pak musel žadatel jít do 1. poschodí, kde úřadovali Hans Günther a Anton Burger. Tam mu sdělili, že pro kladné vyřízení žádosti je nutné přinést dvacet, padesát až sto tisíc korun. Podle tehdejšího kursu odpovídalo jednomu tisíci liber šterlinků 140 000 K, tedy 100 000 korun bylo 560 liber. Takto vydíraný Žid nakonec peníze sehnal, často k tomu dostal i půjčku od Palestinského úřadu, ovšem bez potvrzení.“¹⁷¹

Ani vyřízení všech formalit a obdržení povolení nemuselo vždy znamenat úspěch, stávalo se, že emigranty cílová země odmítla přijmout nebo nebyli kvůli momentální politické situaci vpuštěni do tranzitní země, takže byli vraceni zpět do protektorátu.

Emigrovat bylo stále obtížnější. Neustále se snižoval počet států, které byly židovské emigranty ochotny přijímat. Západní země, bránící se přílivu uprchlíků z Německa a jím okupovaných zemí, stanovily velmi nízké roční limity.¹⁷² Ty platily i pro Palestinu, kam utíkali především členové sionistických organizací. Po rozpoutání války se počet možných cílových zemí dále snižoval a nakonec byli emigranti odkázáni především na země Jižní Ameriky a Šanghaj. Také počty emigrantů se stále snižovaly. Zatímco v

---

¹⁷⁰ Podrobný průběh práce na přepážkách: B. Černý, *Emigrace*, s. 65-67.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 67; srov. průběh přípravného „mapování“ na půdě ŽNO v Praze: „Administrativně to začalo [...] složitou procedurou, která s kartografií neměla nic společného. Pro každého člověka [...], jenž byl povolán na obec k mapování, byla založena mapa na spisy; s tou si ho podávalo – jak na běžícím pásu – postupně asi půldruhého tuctu úředníků obce, z nichž každý přičmáral něco do stále tloustnoucí mapy formulářů. Zachycovaly kromě osobních dat jednoho každého mapovaného [...] hlavně jeho majetkové poměry. Každý ten ouřada parafoval každý jednotlivý formulář a každý objekt těchto formulářů se na každé lejtro musel podepsat, takže celkem se jednotlivec podepsal přibližně šestadvacetkrát během celé procedury; samozřejmě podle německého foršriftu, za rodným jménem Sara u žen a Israel u mužů. [...] Korunou všeho byl podpis prohlášení, že se „dobrovolně“ vystěhuji. Bestimmungsort: Shanghai.“ Heda Kaufmannová, *Léta 1938-1945. Válečné vzpomínky*, Praha 1999, s. 56-57.

¹⁷² USA určily roční kvótu pro přistěhovalce z Německa na 27 000 osob, pro bývalé Československo činila pouze 2 700.

roce 1939 se z protektorátu legálně vystěhovalo 19 016 a v roce 1940 ještě 6176 Židů, roku 1941 to bylo jen 535 a během následujících dvou let pouhých 366 osob - celkem tedy 26 093 lidí.¹⁷³ K nim je třeba připočítat ty, kteří z protektorátu utíkali ilegálně, především do Polska a po jeho obsazení přes Slovensko. Celkem se odhaduje, že dohromady z protektorátu uniklo zhruba 30 tisíc Židů.¹⁷⁴ Někteří z nich se zapojili v zahraničí do boje proti fašismu.¹⁷⁵

Porovnáním 1356 dochovaných žádostí podaných u Zentralstelle¹⁷⁶ s transportními seznamy se zjistilo, že 224 Židů prokazatelně neodcestovalo a bylo odvezeno do koncentračních táborů. Z nich přežilo pouhých 24 osob.¹⁷⁷

4. 5 Wintonovy transporty

Koncem roku 1938 se londýnský bankovní makléř Nicholas Winton¹⁷⁸ chystal odjet lyžovat do Švýcarska. V té době byly Praha i její okolí zaplaveny uprchlíky z Německa, Rakouska a Sudet. Jeho přítel Martin Blake, který pracoval v kanceláři Britského výboru pro uprchlíky, ho telefonicky požádal, aby přijel za ním a pomohl mu. Winton tedy neodjel na dovolenou, nýbrž do Prahy. Navštívili několik uprchlických táborů, ve kterých bylo mimo jiné mnoho dětí. Nikdo nevěděl, co s nimi bude. Neexistovala žádná organizace, která

---

¹⁷³ Srov. tabulku Přehled o vystěhovalectví od 15. 3. 1939 do 15. 7. 1943: B. Černý, Emigrace, s. 62.

¹⁷⁴ Někteří z nich se později zapojili do zahraničního odboje. Část ovšem deportační fáze „konečného řešení židovské otázky“ zastihla v jiné zemi okupované Německem nebo nacházející se v nacistické sféře moci. Z výše uvedených 26 093 emigrantů, uvedla jako cíl své cesty jiný stát v Evropě téměř polovina (12 765). Jenom transporty z Francie do Osvětimi bylo na smrt odvečeno více než 600 bývalých československých občanů.

¹⁷⁵ Erich Kulka, Židé v československé Svobodově armádě, Praha 1990; týž, Židé v československém vojsku na západě, Praha 1992.

¹⁷⁶ V srpnu roku 1942 přejmenovaná na přílehlavější Ústřední úřad pro řízení židovské otázky (Zentralamt für die Regelung der Judenfrage in Böhmen und Mähren).

¹⁷⁷ Uvedené cíle vystěhování: Afrika Jižní, Anglie, Argentina, Austrálie, Belgie, Bolívie, Brazílie, Bulharsko, Dánsko, Ecuador, Filipíny, Francie, Haiti, Havaj, Holandsko, Chile, Indie, Írán, Itálie, Jugoslávie, Kanada, Kuba, Libye, Maďarsko, Mexiko, Norsko, Palestina, Panama, Paraguay, Peru, Polsko, Portugalsko, Rumunsko, Salvador, Siam, Skotsko, Slovensko, Šanghaj, Švédsko, Švýcarsko, Tanger, Uruguay, USA, Venezuela, Nový Zéland. Viz. tabulka Žádosti Židů o vystěhovalectví podané u Zentralstelle: B. Černý, Emigrace, s. 69.

¹⁷⁸ Matej Mináč, Loterie života Nicholase Wintona, Praha 2005.

by se věnovala této problematice. Tak se rozhodl, že pomůže těmto nejbezbrannějším. Vycítil, že času není nazbyt.

Když se Winton vrátil do Anglie, zkoušel najít pro děti pěstounské domovy. Vytvořil v Londýně fiktivní úřad, který pojmenoval „Britský úřad pro uprchlíky, Československo, dětská sekce“. Úřad tvořil vlastně jen on sám, sekretářka a pár dobrovolníků. Kancelář měli u Wintona doma.

A tak začali s hledáním sponzorů a lidí, kteří by byli ochotní adoptovat české děti.

Ještě v prosinci 1938 se mu podařilo vyslat 20 českých dětí do Švédska. Poté získal povolení i od svých krajanů. Nová rodina se ovšem musela zaručit, že se o děti postará až do jejich osmnácti let. Při vyřizování složité administrativy, spojené s udělováním vstupních povolení a víz, se Winton často dopouštěl i falšování dokumentů. Zaměstnanci britské státní správy neviděli důvod, proč spěchat.

V Praze byla kancelář, kam bylo možno děti přihlásit. Jak celá záležitost probíhala, vyprávěla maminka Věra Diamantové: „Vzala jsem vaše fotografie do takové malé kanceláře v Praze, kterou spravuje Britský výbor pro uprchlíky. Měla jsi vidět ty fronty. Divila by ses, kolik rodičů chce poslat své děti do Anglie. Dali nám dotazníky, my je museli vyplnit, podrobně popsat rodinu a prostředí, ve kterém jste vyrůstali, zmínit se o vašich koníčkách a oni to potom poslali do Londýna.“¹⁷⁹ Na britské půdě byly jednoduše zájemcům dány k dispozici fotografie a vyplněné dotazníky a oni si na jejich základě vybrali toho, kdo se jim líbil.

Vlaky s vybranými dětmi odjížděly z Wilsonova nádraží a jejich cílem byla londýnská Liverpool Street Station.

Nicholas Winton kontaktoval i jiné státy, ale nikdo další nebyl ochoten ohrožené děti přijmout.

Celkem do Londýna odjelo osm dětských vlakových transportů. Odjezd toho devátého, početně největšího, se už neuskutečnil. 1. září 1939, kdy mělo 250 dětí opustit dosavadní domov, vypukla válka.

Tehdy třicetiletý Nicholas Winton zachránil díky své předvídavosti, zájmu a úsilí život 669 českým a slovenským, převážně židovským dětem.¹⁸⁰

---

¹⁷⁹ Věra Gissingová, Perličky dětství, Praha 1992, s. 29.

4. 6 První deportace – Akce Nisko

Německou agresí proti Polsku byla rozsáhlá polská území anektována přímo do Říše a zbývající část přeměněna na tzv. Generální gouvernement. Podle Hitlerových představ se na tomto území mezi řekami Vislou a Bugem mělo soustředit veškeré Židovstvo a také nespolehlivé osoby. Navenek byly deportace nacisty vydávány za gesto dobré vůle a vytváření „židovské rezervace“ nebo dokonce „židovského státu“.¹⁸¹

Šéf gestapa Heinrich Müller nařídil 6. října 1939 vystěhování 70-80 tisíc Židů z katovické oblasti (na území Říše) na východ od Visly. Odsunuti s nimi podle instrukcí mohli být rovněž izraelité z Moravské Ostravy a jejího okolí. Den poté byla do plánu transportů zahrnuta též Vídeň. Koordinací celé akce byl pověřen Adolf Eichmann.

Protektorátní vláda považovala transporty ostravského židovstva za počátek vysídlení všeho protektorátního židovstva.

Ve všech ostravských novinách vyšla opakovaně (gestapem sestavená) výzva Židovské náboženské obce, aby se všichni židovští muži od 17 do 70 let dostavili 17. října ráno do ostravské jízdárny za účelem odjezdu na přeškolení.¹⁸²

ŽNO vydala instrukce, které se týkaly vybavení účastníků. Povoleno bylo kufřík, velký batoh a menší chlebník, dostatek prádla a oblečení včetně věcí na zimu, hygienické a prací potřeby a další věci, jídlo na dva tři dny a peněžní hotovost do 3000 Kč nebo 300 říšských marek.

Nečekaně 20 hodin před odjezdem byli povoláni k nástupu Židé, organizovaní v náboženské obci ve Frýdku-Místku.

Na druhý den v jízdárně probíhal definitivní výběr „dobrovolníků“. Na prohlídku zdravotního stavu dohlížela pětice německých lékařů, byly ovšem vybrány i osoby přestárlé a nemocné. Ještě před odjezdem byla provedena první perzekuční akce – při osobní kontrole budoucích vězňů jim byly zabaveny cenné předměty, zvláště ze stříbra a ze zlata.¹⁸³ Ve středu 18. října ráno opustil transportní vlak s 901 Židem nádraží, jeho cílovou stanicí bylo Nisko nad Sanem. Ačkoliv bylo přísně zakázáno, aby muže

---

¹⁸⁰ Od roku 1989 je v památníku Jad Vašem v Izraeli uložena „kniha výstřížků“, jedinečný pramen dokumentující tuto záchrannou akci.

¹⁸¹ Miroslav Kárný, Tábor Nisko a plán „říšského ghetta“, in: Nisko 1939/1994, s. 106-117; Seev Goshen, Die Nisko-Aktion, Mythos und Wirklichkeit, in: tamtéž, s. 118-124.

¹⁸² Měli „dobrovolně“ odjet na přeškolení pro účely vystěhování.

¹⁸³ Mečislav Borák, Příprava a průběh niských transportů, in: Nisko 1939/1994, s. 102.

doprovázeli nebo se u nádraží zdržovali jejich rodinní příslušníci, došlo při odjezdu transportu k hlasitým projevům solidarity Čechů a židovských žen.

Ještě před uskutečněním druhého plánovaného transportu došlo v Moravské Ostravě k dalším protestům českého obyvatelstva. Tamní Židovská náboženská obec svolala na 20. října informativní schůzku, při které české ženy zablokovaly vchod a „volaly na Židovky, že úmysl je nejdříve transportovat Židy, a poté přijdou na řadu Češi.“ Židovské ženy se nato sebraly a odjely se svými dětmi do Prahy.¹⁸⁴ Gestapo bylo velmi rozladěno „únikem informací“ o transportu, neboť Mährisch-Schlesische Landeszeitung zveřejnilo projev radosti nad počátkem všeobecného vystěhování Židů, nad nimiž dle listu „žádný slušný člověk jistě ani slzu neuroní“.¹⁸⁵

Již době odjezdu prvního transportu došlo v Berlíně ke změně priorit v časovém sledu deportací, přednost měly dostat nové říšské župy vartská a západoruská. Neznamenal to však, z důvodu možné ztráty prestiže, zrušení plánované akce.

Další transport, čítající asi 400 Židů, odjel z Ostravy 26. října. Byli do něj zařazeni především vězni dodaní gestapem z Brna a utečenci z prvního transportu.

Třetí transport, s 322 vězni především z Prahy, odjel pak pouze z Ostravy. Vlaku, který už vůbec neměl být vypraven, vyjel z ostravského nádraží 1. listopadu, ale do Niska kvůli strženému mostu nikdy neodrazil. Pro vězně byl zřízen koncentrační tábor v Sosnowci, kde zůstali až do jeho rozpuštění na jaře 1940.

Do Niska se v rámci celé této akce dostalo transporty z Ostravy, Katovic a Vídně téměř 5 tisíc vězňů.¹⁸⁶

Muži z prvního transportu museli ihned po příjezdu začít v prostoru budoucího tábora u obce Zarzecze se stavbou baráků.¹⁸⁷ Už druhý den ale byli podrobena selekci a v táboře směli zůstat jen odborníci nezbytní pro jeho výstavbu a provoz. Ostatní byli postupně vyháněni. Z dalších transportů se naprostá většina vězňů do tábora ani nedostala a byla hnána na východ směrem k sovětské hranici, kde byli ponecháni svému osudu.

---

¹⁸⁴ W. Gruner, Protektorát, s. 36.

¹⁸⁵ M. Borák, Příprava, s. 103.

¹⁸⁶ Vzpomínky účastníka katovického transportu, vypraveného dne 27. října 1939: Otto Winecki-Windholz, Příspěvek k akci Nisko, in: Nisko 1939/1994, s. 301-305.

¹⁸⁷ Józef Marszałek, The Camp of Zarzecze near Nisko, tamtéž, s. 139-147.

Hodně Židů poté zahynulo ve stalinských gulazích, bylo povražděno nebo padlo na frontě.¹⁸⁸

Z projektu Nisko brzo zbylo vlastně jen komando na výstavbu tábora, které v něm po zastavení transportů vegetovalo až do 13. dubna 1940, kdy gestapo poslalo zbývajících 516 mužů zpět.¹⁸⁹ Přímo do Ostravy se vrátil 301 Žid, na Těšínsko 18 a ve Vídni si vystoupilo 187 osob. Domů se mimo tento organizovaný transport vrátili i další Židé, snad 450 bývalých vězňů.¹⁹⁰ Nikdo nemohl uvěřit tomu, co navrátilci vyprávěli.¹⁹¹

4.7 Situace v Českých Budějovicích

České Budějovice byly obsazeny v odpoledních hodinách 15. března 1939 pěchotou wehrmachtu pod vedením plukovníka Boe. Ale již od časného rána působilo ve městě zvláštní Einsatzkommando,¹⁹² vedené majorem Stossbergem, které zajistilo archiv Policejního ředitelství a pozatýkalo „nepřátelské“ osoby.¹⁹³ Při akci Mříže byl zatčen i českobudějovický židovský lékař Emil Flusser.

Nacistická organizace v Českých Budějovicích dokonce ještě před příchodem okupačních vojsk dosadila komisaře do místních bank a židovských obchodů.¹⁹⁴

Gestapo se nejprve usídlilo v arizované Rechtsově vile,¹⁹⁵ ale od srpna se jeho úřadovnou stala Gellertova vila na Lannově třídě. Prvním mužem gestapa byl po odchodu Stossberga Herbert Ziemer.¹⁹⁶ Vedoucí oddělení gestapa pro židovské otázky kriminální

---

¹⁸⁸ Asi 300 mužů se v roce 1942 přihlásilo do československých jednotek v Sovětském svazu. Erich Kulka, Nisko a účast ostravských Židů v boji československých vojsk proti nacistickému Německu v druhé světové válce, tamtéž, s. 191-206; Bedřich Kopold, Nejen utrpení, ale i odplata, tamtéž, s. 207-212.

¹⁸⁹ M. Kárný, „Konečné řešení“, s. 46.

¹⁹⁰ Tento odhad M. Borák, Příprava, s. 104.

¹⁹¹ Ruth Elias, Personal Testimony, in: Nisko 1939/1994, s. 228-233.

¹⁹² Komando tvořili příslušníci tajné policie, kriminální policie a bezpečnostní služby.

¹⁹³ Rudolf M. Wlaschek, Juden in Böhmen. Beiträge zur Geschichte des europäischen Judentums im 19. und 20. Jahrhundert, München 1997, s. 107.

¹⁹⁴ Komisaři byli odvoláni s odůvodněním, že arizace židovských podniků musí proběhnout řádně. M. Kárný, Konečné řešení, s. 26.

¹⁹⁵ Dnešní Dukelská ulice č. 3.

¹⁹⁶ Jeho nástupce (od listopadu 1941) Adlof Fuchs byl velmi brutální. Přezdívalo se mu „Bluthund von Budweis“ – krvavý pes z Budějovic. Viz. Jiří Chvojka, Město pod Černou věží, České Budějovice 1992, s. 187.

asistent Willy Steinmann byl skutečně mužem na svém místě, který jednal velmi tvrdě.¹⁹⁷ Sicherheitsdienst obsadila bývalou Kendeho vilu v Otakarově ulici. Do čela městské správy byl jako vládní komisař dosazen Friedrich David.¹⁹⁸ Okresní úřad začal vést Rudolf Jarolim a policejním ředitelem se stal Jan Nečásek. Kontrolou pověřený oberlandrát měl sídlo ve Vyšebrodském paláci na Senovážném náměstí.¹⁹⁹ Předsedou místní organizace NSDAP byl podnikatel Hans Westen.

Někteří němečtí živnostníci umístili na svých obchodech nápisy „Die Juden nicht erwünscht“. Budweiser Zeitung otiskl ve svém vydání ze 16. března 1939 na první straně nápis „Wir sind frei“ a pod ním velkou fotografii Adolfa Hitlera.²⁰⁰

Antisemitské projevy se ve městě objevily už v období druhé republiky. V lednu 1939 vylepili Bedřich Čížek a Vladimír Grofek na různých místech ve vnitřním městě nálepky s textem: „Židé a zednáři jsou zločinci, kteří dosud ničí český národ. Důkazy: Výstava 'Žid – nepřítel lidstva'“²⁰¹ Zmíněná výstava prací Karla Rélinka „Der Jude als Feind der Menschheit“ doputovala do jihočeské metropole na pozvání vlajkařů, proběhla v muzeu 5.-28. dubna 1940.

Spolu s pocitem vlastního ohrožení, se začal český nacionalismus obracet proti Němcům. Začaly sílit i projevy antipatií vůči německy mluvícím Židům. Němečtí Židé ztratili půdu pod nohama tím, jak ztráceli kontakt a árijskými Němci. Snažili se všude na veřejnosti mluvit česky.²⁰²

V Budějovicích došlo v červnu 1939 k několika protižidovským incidentům (rozbití výkladních skříní, rvačky). Místní pobočky fašistických organizací, kterými byly Národní obec fašistická, Vlajka, Árijská stráž nebo Národní tábor fašistický, tu čas od času pořádaly různé antisemitské přednášky a veřejné projevy. Často přijížděli šířit „osvětu“

---

¹⁹⁷ Srov. Markéta. Olga Klauberová, Mé vzpomínky na tragická léta 1939-1945, in: Naše dny, s. 244; interview s Hanou Dingesovou. SOA Třeboň, PŘČB, kart. 41, seznam pracovníků českobudějovické úřadovny gestapa v příloze oběžníku č. j. 100 pres. , z 13. května 1941,.

¹⁹⁸ Dosavadní starosta dr. Neuman byl odvolán a od září 1939 vězněn v koncentračním táboře Buchenwand.

¹⁹⁹ Dnes sídlo ISS a VOŠ cestovního ruchu.

²⁰⁰ M. Pecha – V. Vondra, Českobudějovicko, s. 31. Jen pro představu, podle statistických údajů z roku 1937 žilo v Českých Budějovicích 6 681 osob hlásících se k německé národnosti, což představovalo asi 15 % obyvatel města. R. Hezlová – E. Štrejnová - B. Pozníček – O. Šeda, Policejní ředitelství České Budějovice. Výběrový katalog I/1 (interní pomůcka SOA Třeboň), s. 3.

²⁰¹ SOA Třeboň, PŘČB, kart. 24.

²⁰² ŽMP, Sbírka vzpomínek, vzpomínky J. K., kazeta 626.

řečníci z Prahy.²⁰³ Fašisté se ponejvíce scházeli v restauraci U Havlíčka, vlajkaři Na Staré poště. Jejich skupiny nebyly příliš početné, ale aktivní a hlučné.²⁰⁴

Po příchodu okupantů bylo zakázáno používání místní synagogy. Židovská náboženská obec v Českých Budějovicích ještě v roce 1939 podnikla dva pokusy o záchranu této hodnotné stavby. Nejprve se snažila objekt postoupit Církvi československé. Poté chtěla synagogu převést na město „pro účely lidové kultury“.²⁰⁵ Tato jednání probíhala ještě v roce následujícím, ale nebyla korunována úspěchem.²⁰⁶

Nepříznivá situace přiměla hodně Židů ke změně bydliště. Převážná většina jich směřovala do Prahy. Dnes už se nedá říci, kolik z nich bylo k tomuto kroku donuceno gestapem, kolik se jednoduše přestěhovalo za tamními příbuznými, kolik v hlavním městě vidělo předstupu pro emigraci z protektorátu nebo vidinu anonymity velkoměsta, kde se lépe „ztratí“. Faktem zůstává, že zhruba tři stovky budějovických Židů našly své příští útočiště v hlavním městě.²⁰⁷ Cca dalších 50 se jich usadilo v jiných městech a vesnicích v Čechách a na Moravě.²⁰⁸ Počet izraelitů ve městě tedy citelně poklesl už před budějovickým transportem. K 31. lednu 1941 žilo v Budějovicích 619 Židů podle náboženské příslušnosti a 73 osob, považovaných za Židy podle platné legislativy.²⁰⁹

Ve dnech 3. a 4. června 1939 se v jihočeské metropoli konal sjezd nacistické strany župy Oberdonau. Měl vyjádřit pocit sounáležitosti budějovických Němců se soukmenovci z hornorakouské župy. Zúčastnilo se ho asi 40 tisíc členů a přijel i státní sekretář Karl Hermann Frank.

K hájení zájmů českobudějovických Čechů se již 16. března 1939 ustavil Národní výbor, po několika dnech vystřídáný Národním souručenstvím.²¹⁰ Při dubnovém náboru do něj vstoupilo 97,9 % mužů, kteří k tomu byli oprávněni. Později proběhly i náборы žen

---

²⁰³ SOA Třeboň, PŘČB, kart. 41, presidiální opisy letáků a plakátů.

²⁰⁴ Encyklopedie Českých Budějovic, s. 101.

²⁰⁵ Národní politika ze dne 21. června 1939, s. 4.

²⁰⁶ Město se stalo vlastníkem parcely, na níž stával templ, až v únoru 1945, kdy ji zakoupilo od Zentralamtu. SOkA České Budějovice, Městský úřad České Budějovice 1928-1945, sign. XV/1ř, Židovská náboženská obec, kart. 168, kupní smlouva ze dne 21. února 1945.

²⁰⁷ Jihočeská vědecká knihovna (dále jen JVK), Budweiser-Namen-Index (dále jen BNI), nestr.

²⁰⁸ Tamtéž.

²⁰⁹ SOA Třeboň, PŘČB, kart. 24, zpráva č. j. 105/41 ze dne 31. ledna 1941, vyhotovená Rabinátem a Židovským matričním úřadem v Českých Budějovicích pro Policejní ředitelství.

²¹⁰ K tomu Leoš Nikrmajer, Činnost a vývoj Národního souručenství v Českých Budějovicích v letech 1939-1942, České Budějovice 2006.

a mládeže.²¹¹ Židé se členy stát nemohli. Souručenství se neúspěšně snažilo o prosazení některých českých požadavků. Nezískalo si důvěru místních fašistů ani německé okupační správy a jeho význam postupně upadal.

Jak už bylo naznačeno, řada Židů se musela na příkaz gestapa vystěhovat ze svých domů či bytů, několik jich spěšně opustilo město.²¹² Někteří se nedobrovolně stěhovali opakovaně: „Bydleli jsme naproti nádraží, po 15. březnu 1939 jsme se museli [...] během 24 hodin vystěhovat. [...] Dostali jsme jednu místnost v Mánesově ulici, kde jsme bydleli půl roku, pak jsme se museli opět vystěhovat, protože dr. Fenzl, který v Mánesově ulici bydlel, chtěl mít tuto ulici „judenfrei“.²¹³ V Denisově (Nádražní) ulici nesměli zůstat ani Neubauerovi, našli si byt v Krajinské.²¹⁴ Nejen oni, ale i další, se postupně sestěhovali do společných bytů. Buď z důvodu, aby nemuseli hezký velký byt nuceně opustit, a nebo proto, že si už nemohli dovolit platit vysoký nájem. Židé se nemohli cítit bezpečně ani doma. Příslušníci okupačních orgánů prováděli domovní prohlídky. Hledali zejména věci, které měli Židé povinně odevzdat, nebo ty, jež si nesměli koupit ani jim nemohly být darovány.

Židé se nemuseli vzdát jen svého obydlí, ale i dalšího majetku. Do židovských podniků byli nasazeni treuhändři. Hugo Fürth, bývalý majitel firmy Fürth a Penížek, která sídlila vedle kavárny Savoy, svůj podnik i nadále vedl. Patřil mezi tzv. WW (wirtschaftlich wichtig) Juden.²¹⁵

V Českých Budějovicích se činili i arizátoři. Ida Schweighoferová žádala v říjnu 1939 o schválení arizačního úvěru na koupi domu MUDr. Hanse Klempfnera v Klaudigasse 22. Dům pocházel z roku 1867 a v roce 1933 byl modernizován a rozšířen. V domě již léta bydlela a zřejmě jí přišlo výhodnější dům levně koupit, než Židovi platit nájem. Nadto byla manželkou člena dozorčí rady filiálky Kreditanstalt der Deutschen v Českých Budějovicích, takže s vyřízení úvěru neměla žádný problém.²¹⁶

---

²¹¹ Našli se i tací, kteří dali najevo svůj negativní postoj k Národnímu souručenství a Říši. V noci na 29. května 1939 vylepil neznámý pachatel na rohu náměstí v Městci Králové lístek s nápisem: Hitler je k...a, a b.....t!“. Výrok napsal na přihlášku pro mládež do Národního souručenství. SOA Třeboň, PŘČB, kart. 29, tajná zpráva od Policejního ředitelství v Praze, č. j. 1640/Stb.2.

²¹² Rodina O. O. odjela do Světlé nad Sázavou, rodina R. B. do Prahy. ŽMP, Sbirka vzpomínek, vzpomínky O. O., kazeta 267; tamtéž, vzpomínky R. B., kazeta 621.

²¹³ Lilly Černíková, Ve stínu hákového kříže, in: Naše dny, s. 218.

²¹⁴ K. Kacer, The Underground, s. 29.

²¹⁵ Dopis Rudolfa Goldschmieda.

²¹⁶ Drahomír Jančík – Eduard Kubů, „Arizace“ a arizátoři..., Praha 2005, přílohy, s. 184.

Karl Biedermann s manželkou Marií byli spolumajitelé firmy Schaffelhofer, Grosshandel mit Gemüse, Obst und Kartoffel, Budweis. Byli zámožní a nadto bezproblémoví Němci, kteří dodávali ovoce a zeleninu pro wehrmacht a luftwaffe. K arizování si v lednu 1941 vyhlédli tři domy v Budějovicích, patřící Idě Sinkové a jejímu synu Robertovi. V prvním se nacházely tři obchody v přízemí a jeden nájemní byt v prvním patře, druhý měl bytů šest a nadto tři sklady, posledním byla budova s bytem a garáží.²¹⁷

Sedmatřicetiletý Otto Hayden, který pracoval poslední dva roky jako úředník Budweiser Email A. G. arizoval v srpnu 1941 dvě židovské firmy. První byla Eisen-, Metall-, Maschinen-, und Alteisengrosshandlung Friedrich Gans & Sohn, zabývající se velkoobchodem sběrnými surovinami, jejímž původním vlastníkem byl sám předseda českobudějovické židovské obce Jakub Gans. Druhý podnik, zaměřený na maloobchod sběrnými surovinami patřil Josefu Běhalovi.²¹⁸

Ve stejné době se Haydenův vrstevník Josef Maier zmocnil velkoobchodu barvami a laky Rudolfa Kendeho. Pocházel z župy Niederdonau a v žádosti o úvěr mimo jiné uvedl, že pro své „rané přiznání“ k nacionálnímu socialismu se stal v roce 1931 nezaměstnaným. Měl podporu NSDAP.²¹⁹

Zavedený malo- a velkoobchod koženou galanterií Heinrich Ullmann & Sohn se zalíbil v dubnu 1942 Josefu Markovi s manželkou. Dočasný nízký obrat firmy byl vysvětlován záměrným poškozováním firmy židovským vedením. Po dosazení treuhändra – Wilmy Böhmové – došlo k podstatnému zvýšení obratu. Marko pracoval na úřadu vrchního zemského rady v Budějovicích v oddělení pracovního nasazení. On i jeho manželka byli označeni za zcela nemajetné a arizace Ullmanovy galanterie jim měla zajistit „odpovídající existenci“. Svě předchozí pracovní a podnikatelské neúspěchy přičítal Marko politickým důvodům.²²⁰

Budějovičtí Židé byli mezitím informováni o rozkazu, který měl všechny protektorátní izraelity poslat za hranice. Rabín PhDr. Rudolf Ferda²²¹ byl dne 5. srpna 1939 dopoledne předvolán na místní úřadovnu gestapa „a bylo mu nařízeno v této formě (doslova): 1.) Vystěhování do ciziny připravit!; 2.) Přesídlit do Prahy (ihned do 24 hodin);

---

²¹⁷ Tamtéž, s. 239-240.

²¹⁸ Tamtéž, s. 332-333.

²¹⁹ Tamtéž, s. 334-335.

²²⁰ Tamtéž, s. 397-398.

²²¹ Českobudějovickým rabínem byl od roku 1938.

3.) Každý jednotlivec se musí hlásit před odjezdem u GESTAPA.²²² I když rabín protestoval a podrobně vysvětloval, proč je vystěhování v takovém spěchu nemožné, kriminální komisař Ziemer trval na tom, že rozkazu musí být bezpodmínečně uposlechnuto.

Na druhý den se sešlo k poradě 17 členů představenstva obce. „Z celého průběhu schůze bylo patrné, že Židé jsou úplně zdrceni tímto rozhodnutím a v přítomné době naprosto bezradní. Při debatě o výše uvedených dotazech bylo poukázáno na to, že o staré a nemocné Židy neměl by se nikdo zde starati, není jisté, zda by se o ně postarala jejich domovská obec atd.“²²³

Jak již bylo řečeno nařízení diskriminující Židy nebyla vydávána pouze okupačními úřady nebo protektorátní vládou, ale také regionálními úřady. Už dne 4. září 1939 vydalo Policejní ředitelství v Českých Budějovicích následující vyhlášku:

„I. Osobám židovského původu zakazují s okamžitou platností návštěvu těchto veřejných místností, resp. hostinců: Německý dům, kavárna Savoy, kavárna Central, kavárna a bar Corso, Avion, Imperial, restaurace a kavárna Beseda, Volbrecht, Busta, Jirsíkův dům, hotel „Slunce“, hotel a buffet „U Zvonu“, vinárna a taneční síň „Höfflinger“, vše v Českých Budějovicích. [...] Majitelé (nájemci) těchto hostinských místností jsou povinni svoje lokály opatřiti na nápadných místech u vchodu a v místnostech samotných tabulkami s nápisem: „Juden Eintritt verboten“ – „Židům vstup zakázán“. [...]

II. Majitelé podniků, kteří nejsou povinni svoje podniky označiti způsobem v odstavci I. předepsaným ukládám, aby pro návštěvníky židovského původu vyhradili zvláštní místnost. V žádném případě není přípustno, aby židé spolu s občany arijského původu prodlévali v téže hostinské místnosti. V případě, že si majitel podniku přeje, aby jeho podnik byl navštěvován výhradně židy jest povinen, umístiti na nápadném místě nápis „Jüdisches Geschäft (Unternehmen) – Židovský obchod (podnik)“.

III. Zakazují židům vstup do všech veřejně přístupných plováren, koupališť, lázní a podobných zařízení v obvodě policejního ředitelství v Čes. Budějovicích. Majitelé, resp. nájemci těchto zařízení jsou povinni tuto okolnost na nápadných místech nápisy „Juden Eintritt verboten“ – „Židům vstup zakázán“ označiti.

---

²²² SOA Třeboň, PŘČB, karton 29, č.j.1934/19 pres.

²²³ „...Požádal jsem rabína Dr. Ferdu, aby mě stále informoval o dalším průběhu akce, pokud to ovšem bude možno.“ SOA Třeboň, PŘČB, kart. 29, zpráva policejního ředitele Nečáaska č. j. 1934/19 pres. ze dne 7. srpna 1939.

IV. Všichni majitelé, resp. odpovědní vedoucí židovských podniků, jakož i obchodů, továren, dále lékaři, advokáti apod. jsou povinni označiti svoje podniky, nebo místnosti, kde provozují praxi na nápadném místě nápísem „Jüdisches Unternehmen – Židovský podnik“, „Jüdisches Geschäft - Židovský obchod“, „Jüdischer Arzt – Židovský lékař“, nebo „Jüdischer Advokat – Židovský advokát“.

V. Židům se zakazuje vstup do městského divadla, do městské čítárny a knihovny v Českých Budějovicích, jakož i do všech biografických podniků. V divadelní budově a v městské čítárně a knihovně umístí městská obec Č. Budějovice nápisy: „Juden Eintritt verboten“ – „Židům vstup zakázán“. [...]

VI. Osobám židovského původu zakazuje se účast na všech schůzích, slavnostech, zábavách a jiných podnicích jakéhokoliv druhu pořádaných arijskými organizacemi a spolky. [...]

VII. Židům jest zakázáno prodlévati ve všech parcích včetně t. zv. „Sokolského ostrova“ v Čes. Budějovicích. Výjimku tvoří park na Palackého náměstí v Českých Budějovicích. Majitelé, kteří dávají parky veřejnosti k dispozici, označí tyto tabulkami: „Juden Eintritt verboten“ – „Židům vstup zakázán“.

VIII. Všem osobám židovského původu jest zakázáno zaměstnávatí v jejich domácnostech arijské ženy pod 45 let. Zároveň zakazují ženám arijského původu pod 45 let takováto místa u židů přijímatí. Stávající zaměstnanecké poměry a smlouvy, které tomuto ustanovení odporují, buďtež ihned zrušeny, při čemž židovský zaměstnavatel jest povinen propuštěné osobě arijského původu zaplatiti přiměřenou mzdu za výpovědní lhůtu. [...]

IX. České spolky a organizace, které mají svoje sídlo v obvodu policejního ředitelství v Čes. Budějovicích jsou povinny vyloučiti všechny činné, přispívající a čestné členy židovského původu.

X. Židům se zakazuje nositi německé nebo české národní kroje, odznaky, stužky apod., ozdobovati domy, okna nebo byty prapory v českých nebo německých barvách, používati na autech vlajky v těchto barvách apod.

XI. Ve veřejných ústavech jako nemocnicích, sanatoriích, porodnicích, chudobincích a chorobincích, dále pak u holičů, v pedikurách, v živostech masérských apod. jest umístiti židy od osob arijského původu odděleně a ošetřovati je takovým způsobem, aby nepřišli do styku s arijci. Ponechávám volnému uvážení podobných soukromých ústavů, aby svoje podniky označili tabulkami „Juden Eintritt verboten“ – „Židům vstup zakázán“. [...]

XII. Kontrolu a dozor nad provádění ustanovení této vyhlášky, jakož i jakékoliv zásahy v jejím smyslu jsou oprávněni prováděti pouze státní orgány. Arijské obyvatelstvo se však žádá, aby zdejšími orgány nebo zdejšímu úřadu přímo oznamovalo případy nedodržení této vyhlášky a orgány při kontrole podporovalo a vycházelo jim vstříc.

XIII. Nedodržení ustanovení této vyhlášky trestá se podle čl. 3, odst. 1. zákona ze dne 14. 7. 1927 č. 125 Sb. z. a n. pokutou od 10-5.000 korun nebo vězením v trvání od 12 hodin do 14 dnů.

[...]

Komisařský policejní ředitel Nečásek²²⁴

Místní vyhláška byla dost přísná. Např. v Praze a dokonce i ve Vídni zavedli Židům zákaz vstupu do knihoven až v roce 1941.²²⁵ To ukazuje, že města i obce byly v protižidovské politice aktivní a mnohdy měly náskok před nařízeními platnými pro celý protektorát. Právě intenzita těchto lokálních aktivit mohla do značné míry ovlivnit každodenní život židovské komunity. O agilnosti v Českých Budějovicích se vědělo i v Praze.²²⁶

---

²²⁴ SOA Třeboň, karton 24, vyhláška Policejního ředitelství v Č. Budějovicích, čj. 1935/23 pres., ze 4. září 1939.

²²⁵ Viz. J. Polák – K. Lagus, *Město*, s. 50; W. Gruner, *Protektorát*, s. 45.

²²⁶ „Jsou známy případy, kde museli se židé vystěhovat z vlastních domů během 24 hodin a nebylo jim ani dovoleno, aby vzali s sebou všechny věci, jež byly jejich vlastnictvím. Jest jim zabavován majetek, úspory apod. Zejména v Českých Budějovicích bylo zatím postupováno s velikou energií.“ Stanislav Kokoška, *Dvě neznámé zprávy z okupované Prahy o postavení židovského obyvatelstva v Protektorátě*, in: TSD 1997, s. 38.

5. Život v letech 1940-1941 očima českobudějovické židovské mládeže

5.1 Plovárna

V takovéto atmosféře a neustálém nepříjemném tlaku nových omezení se stalo něco takřka zázračného. Dne 16. června 1940²²⁷ se poprvé mohly českobudějovické židovské děti a mládež sejít na místě, které si nazvaly židovské koupaliště.²²⁸

Názvy koupaliště, nebo plovárna, které se jako označení tohoto prostoru objevovaly, byly poněkud nadnesené. Ve skutečnosti to byl jen malý pruh země, ne větší než 300 metrů.²²⁹ Nacházel se na severu města, na břehu Vltavy u železničního mostu na trase České Budějovice – Plzeň.²³⁰ Pozemek patřil panu Voříškovi,²³¹ který vlastnil přilehlý statek. K Voříškovu dvoru²³² patřilo asi 70-90 hektarů polností, chovali tu 50 krav, koně a další domácí zvířata.²³³

Jaké byly přesné okolnosti pronájmu pozemku pro židovské koupaliště, nevíme, protože se nezachoval žádný dokument, který by tuto skutečnost osvětlil. Jisté však je, že Policejní ředitelství muselo udělit souhlas. To, že se místem pro židovské setkávání stal právě tento pozemek lze vysvětlit tím, že rodina Voříškova se v předválečných letech často stýkala s místními Židy a tyto kontakty zcela neustaly ani v této nepříznivé době a statkář Voříšek byl, slovy svého vnuka, „pověstnej dobrák“.²³⁴ Bylo to pro něj ovšem

---

²²⁷ Klepy 5, s. 3.

²²⁸ První koupaliště, které místní nazývali židovským se nacházelo na pobočném rameni Vltavy u Krumlovských alejí za bývalou Hardtmuthovou továrnou. Nebylo ovšem určeno pro segregaci židovského obyvatelstva. „Sem chodívali neplavci, kteří se šli v sobotu vykoupat po celotýdenní dřině nebo lidé, kteří pro svůj tělesný vzhled nemohli jít na koupaliště veřejná.“ D. Blümlová – Z. Gilarová (edd.), České Budějovice v paměti, s. 69.

²²⁹ Jan Freund, Vzpomínka na Klepy, Roš Chodeš 63, 2001/5761, č. 2, s. 15.

²³⁰ Právě v těchto místech došlo k prvnímu, náhodnému bombardování Českých Budějovic. Proběhlo v noci ze 16. na 17. října 1940. Cílem měl být zřejmě most, do jehož blízkosti dopadly dvě až tři bomby. Encyklopedie, s. 300; Interview se Zdeňkem Voříškem.

²³¹ Bohumil Voříšek (1875-1942).

²³² Označení, které se používá dodnes, jmenuje se tak i blízká zastávka městské hromadné dopravy. Dvůr byl odjakživa součástí Českých Budějovic, vznikl patrně v polovině 14. století jako šosovní dvůr, před rokem 1900 nesl název Vítkův dvůr. Srov. Daniel Kovář, České Budějovice II. díl. Předměstí, Praha – Litomyšl 2006, s. 11; Encyklopedie Českých Budějovic, s. 548; Interview se Zdeňkem Voříškem.

²³³ Interview se Zdeňkem Voříškem.

²³⁴ Tamtéž.

velmi riskantní, protože si mohl v této vypjaté době vysloužit nálepku „židomila“. Svou úlohu jistě sehrála i skutečnost, že dvůr ležel až na samém konci Pražského předměstí, takže Židé nebyli jaksi na očích. Samozřejmě, že kdyby se někdo z orgánů nebo třeba budějovických fašistů postavil striktně proti, nepomohla by žádná z příznivých okolností.

Nájemcem se stala českobudějovická Židovská náboženská obec a celou věc vyjednali Jakub Gans, předseda zdejší obce a pan Wolt.²³⁵

Tento kus břehu se stal pro českobudějovickou mládež místem setkávání, her, sportu a odpočinku. Zde si budovala svůj svět, když se ten okolní začal před ní uzavírat.²³⁶

Takto radostně a s humorným nadhledem bylo popsáno dění na plovárně: „Bylo, nebylo, uprostřed léta 1940 byla povolena židovská plovárna. Hurá židovská mládeži; našlo se místo všech možných radostí, rekreace a sportování.[...] Ptáš se milý čtenáři, co jmenuji radostmi, rekreací atd.? Nuže. Přijdeš-li na „plovu“, musíš osvědčit svůj obchodní smysl a smlouváš s panem plavčíkem (p. Kohn), zda budeš platit 50 haléřů či 1 K na vstupném. Obyčejně se při tomto aktu vytasí pan plavčík s argumenty, jako: „že ŽNO pomýšlí na uzavření plovárny pro její špatnou prosperitu“ nebo „že dnes vybral teprve 5 K“ atd. V tomto okamžiku zželí se ti ubohý šnorer²³⁷ ŽNO a s velkomyslným gestem dáš do rukou páně plavčikových 1 K, za kteroužto obdržíš promptně od tohoto lístek za 50 hal (pan plavčík chce býti také živ).“²³⁸

Brzo na plovárně vyrostly jednoduché dřevěné kabiny, latríny, stoly a lavice. Hlavními budovateli tohoto vybavení byli pan Hirsch²³⁹ a zaměstnanec ze statku, kterému se říkalo Andres.²⁴⁰ „Jsi-li hoch, vrazíš „omylem“ do dámské šatny, odkud za srdcervoucího kvičení jsi vyhozen a poslán k čertu, ne-li jinam. U dívky je tomu ovšem

---

²³⁵ „Pan Gans s panem Woltem rokovali / jak by tu židovskou plovu udělali / povolení úřadu ovšem na to měli / „Uděláme tu plovu za týden necelý““, první sloka básničky J. Weisskopfa, Klepy 5, s. 6. Panem Woltem je pravděpodobně míněn Louis Wolt.

²³⁶ P. Tošnerová, „Klepy“, s. 14.

²³⁷ Žebrák. Ze staroněmeckého Schnurre – žert, fraška. „Šnorer nebyl jen tak žebrák. To byl muž s povoláním, který obcházel pravidelně své židovské zákazníky po krámech, domech a kavárnách či po vesnicích a věděl předem, co den vynese. A nikdy by sesbíral almužny na ulici anebo obtěžoval kolemjdoucí.“ R. Bondyová, Mezi námi řečeno, s. 141.

²³⁸ Klepy 2, nestr. Ne všichni ovšem pochopili humornou nadsázku a následně obviňovali pana Kohna, že za korunu dává padesátihaléřový lístek, a tak se obohacuje.

²³⁹ Klepy 1, nestr.

²⁴⁰ Tesař Andreas Kirilčuk, který pocházel z Podkarpatské Rusi. Interview se Zdeňkem Voříškem.

naopak, až na to kvičení. Je však zřejmé, že se tyto omyly dějí úmyslně, neboť pánská šatna je mimo koupaliště, U Voříšků.²⁴¹

Na improvizovaném koupališti samozřejmě nebyl žádný stánek s občerstvením, ale k uspokojení všech mlsných jazýčků sem docházel starý pan Otto Suchařípa, který prodával různé dobroty jako bonbony, čokoládu nebo žvýkáci gumu.

„Zajímalo by tě, co se dělá dále? Jest mnoho možností: buď se hraje wolley-ball, přičemž jsi ohrožen na životě nebezpečnými smečemi. Hraješ-li wolley, máš možnost, že plavaje za míčem, který „občas“ spadne do vody, dostaneš se hnedle až k Suchomelu²⁴² jako onehdy Franta Rechtsů.“²⁴³

„Je-li horko, stráví se většina času ve vodě.²⁴⁴ Navždy zůstane v našich myslích obraz, kdy se pan plavčík²⁴⁵ koupal. Poněvadž byly o jeho plaveckém umění vysloveny obavy, byl mu pro každý případ hozen záchranný kruh.“²⁴⁶

„Přiblíží-li se sedmá hodina, začnou se ti, co jsou „šourem“, pomalu ubírat k domovu, aby byli asi po půl hodině následováni těmi, co přijeli na kolech. Všichni, kdož odcházejí (resp. odjíždějí) osvěženi a obveseleni, přejí si, aby takových odpolední bylo co nejvíce.“²⁴⁷

Zprvu malá skupinka stálých návštěvníků z řad dětí a mládeže se postupně rozrůstala a plovárna se nakonec stala místem setkávání všech generací českobudějovické židovské komunity.²⁴⁸ V neděli chodili k Voříškovům také rodiče.²⁴⁹ Pro děti a mládež se plovárna stala bez nadsázky nejdůležitějším místem jejich života v obou letních sezónách. Zvali sem i své přátele ze smíšených rodin.²⁵⁰

---

²⁴¹ Klepy 2, nestr.

²⁴² Místní název pro lokalitu bývalého mlýna Kuší, která ležela severně od Budějovic. Dnes už by nikdo k Suchomelu po Vltavě doplavat nemohl, protože řečiště, které tam směřovalo (zahýbalo zhruba v místech, kde dnes končí sídliště Vltava-Sever), už neexistuje. Interview se Zdeňkem Voříškem.

²⁴³ Klepy 2, nestr.

²⁴⁴ Vůbec nevadilo, že voda ve Vltavě byla tehdy dost špinavá a proud rychlý. Srov. J. Freund, Vzpomínka, s. 15.

²⁴⁵ Míněn je Oskar Kohn, vděčný terč mnoha vtipů v Klepech.

²⁴⁶ Klepy 2, nestr.

²⁴⁷ Klepy 2, nestr.

²⁴⁸ P. Tošnerová, „Klepy“, s. 14.

²⁴⁹ J. Freund, Vzpomínka, s. 15.

²⁵⁰ P. Tošnerová, „Klepy“, s. 14.

Všemi čísly časopisu se prolínala chvála tohoto místa, vypovídají o něm články, básničky, písničky, fotografie, kresby. Vzpomínky na „zlatou plovárnu“ byly nedílnou součástí i zimních vydání.

„Rád mám přátel kroužek úzký, / ten dlouhý stůl, všech stolů vzor, / rád mám vždy ty denní schůzky / i přítel družný rozhovor. / Že přilnuli jsme k sobě blíž, / než ti, jichž náhoda jen svála, / já zvedám vám nyní číš: / Buď s vámi zdar i láska stálá. / Zdar s vámi buď ó přátelé, / jak sešli jste se v koutek známý, / ó mnohé chvíle veselé / já prožil jsem tam mezi vámi / a vzpomenu si vždycky rád, / v tom životě, jenž hluše pílí, / jak mnohou utěšenou chvíli / jsem prožil s vámi kolikrát. // A proto se mi steskló, žel, / když opouštěl jsem místa drahá / a když jsem často pohlížel, / jak za mnou v šeru mizí naše plova.“²⁵¹

„Na plovárně, na mou věru / živo je už v ranním šeru / zánik noci, dne svítání / každého hned popohání. / Na plovárnu, honem, honem / oživuje tímto shonem / táty, mámy, děvy, kluky / jásavé jen slyší zvuky. / Je zde voda, ping a míče / ach, jak volně se tu dýše. / Můžeš smát se, jásat, zpívat, / vesele se na svět dívat / nikdo tu nezvedá na tě kyj / proto nám, plovárno, blaze žij.“²⁵²

Všichni oceňovali přátelské ovzduší, které na plovárně panovalo a to, že tu mohli v prostředí her, smíchu a veselosti zapomenout na denní starosti a odpoutat se od šedivosti dnů. Takto zhodnotil měsíce na koupališti pan učitel Josef Friš: „...Byl to kamarádký duch a smysl pro kolektivní odpovědnost, který se jasně projevil všeobecnou ukázněností. To právě, že všichni táhli za jeden provaz, že se všichni vždy dovedli postavit do jedné řady a zavrhlí jakékoliv škatulkování, jakoukoli diferenciaci podle vzdělání, krásy, velikosti atd., nebo i finančních možností, to právem mohu považovati za nejkrásnější projev přátelství a kamarádství a jsem na to hrd, že jsem to mohl pozorovati na židovském koupališti v Č. Budějovicích.“²⁵³

Pisatel, skrývající se pod pseudonymem Baruch ben Šlaumo, zmínil i to, co se mu nelíbilo: „Byly však také dojmy, které tyto vzpomínky zkalují. Především to byla neukázněnost některých jedinců, kteří často přeháněli svou veselostí, což působilo velice trapně před lidmi ze statku nebo před lidmi, kteří šli právě kolem.“²⁵⁴

---

²⁵¹ Bráchové (Richard a Viktor Zenkerovi), báseň Vzpomínám..., Klepy 6, s. 10.

²⁵² E. M., Na naší plovárně, Klepy 17, s. 4.

²⁵³ Josef Friš, Co se mi líbilo a co se mi nelíbilo na židovském koupališti, Klepy 5, s. 5.

²⁵⁴ Baruch ben Šlaumo, Co se mi líbilo a co se mi nelíbilo na židovském koupališti, Klepy 6, s. 8.

O existenci koupaliště tedy věděli i mnozí nežidovští občané. Na procházku kolem Voříškova dvora se chodilo už za monarchie.²⁵⁵

S obyvateli statku, podle všeho mládež vycházela velmi dobře a zřejmě jim často dobrovolně za jídlo pomáhala při zemědělských pracích.²⁵⁶ O výjimečných vztazích pana statkáře s budějovickými Židy svědčí i skutečnost, že mu významný výtvarník MUDr. Karel Fleischmann²⁵⁷ věnoval, pravděpodobně roku 1940, barevnou velkoformátovou kresbu dvora s plovárnou.²⁵⁸

Bohužel plovárny si Židé mohli užívat pouze po dvě sezóny, její definitivní uzavření bylo oznámeno oběžníkem z 8. října 1941, kde se v bodě 4 psalo: „Oznamujeme, že dne 5. t. m. bylo uzavřeno koupaliště pro Židy a jest tudíž zakázáno zdržovati se na tomto místě a tvořiti tam skupiny.“²⁵⁹

Bez existence plovárny by pravděpodobně nevznikl ani časopis.

5. 2 Časopis

Zrození časopisu bylo prozaické. „Jednoho krásného odpoledne, v létě 1940, přinesl jsem na žid. koupaliště k Voříškům tři strojem popsané archy papíru. Když jsem tyto 3 archy nadepsané: Klepy ze žid. koupaliště podal společnosti právě sedící kolem stolu, udiveně se na mne podívali. Kdosi se však těchto papírů přece jen chopil a počal čísti.“²⁶⁰

---

²⁵⁵ Srov. František Rada, Když se psalo c. k., České Budějovice 1965, s. 195.

²⁵⁶ „Pomáhali jsme [...] na statku a za několik hodin práce odstal každý krajíc chleba se sádlem“ J. Freund, Vzpomínka, s. 15; „...a vzpomínej dobroty / u Voříškova dvora.“ Bráchové, báseň Vzpomínky od Voříšků, Klepy 5., s. 5.

²⁵⁷ MUDr. Karel Fleischmann (1897-1944), dermatolog a venerolog, člen českobudějovické avantgardní skupiny Linie. Hana Housková, Česlicí času. Život a dílo Karla Fleischmanna, Olomouc 1998; Táž, Však někdo z nás tam dojde, in: Naše dny, s. 138-146; Karel Valter, Linie. Vzpomínky na českobudějovickou avantgardní uměleckou skupinu a lidi kolem ní, České Budějovice 1980; Jaroslav Anděl, Avantgarda o mnoha médiích, Praha 2004.

²⁵⁸ Příloha 1.

²⁵⁹ SOA Třeboň, PŘČB, karton 24, oběžník ŽNO České Budějovice, bez č. j., podepsán vedoucí Jakub Gans.

²⁶⁰ Úvodem, Klepy 10, s. 1.

První číslo Klepů bylo vlastně jen soupisem osob, které se na plovárně scházely, doplněným jejich charakteristikami. Nepochybně šlo jen o spontánní nápad, jak pobavit kamarády.

„Aby byly vyčerpány všechny možné druhy zábav, které se dají provádět na naší milé plovárně, chci vypočísti všechny osoby, které se na koupališti denně scházejí, a přidati k tomu několik více či méně vtipných poznámek.

Pan Hirsch je ústřední postavou všeho plovárenského života. Je také hlavním budovatelem všeho sportovního náčiní, šaten, latriny, atd. Je jakýmsi tátou všech koupajících.

Pan Plavčík (p. O. Kohn) prý dovede také plavat. Jednou se sice ukazoval co by plavec (chodil ve vodě po jedné noze) pro každý případ byl mu však hozen záchranný kruh.

Pan Hirsch Karel je „otcem“ vši plovárenské omladiny. Proslul svými vtipy, jako: „Hirsch heiss ich...“ nebo: „Sou stále zdrav“ atp. udržuje na plovárně stále dobrou náladu. Rád se mazlí s děvčaty od 1 roku až do 50.“

Hirsch Erich, zvaný Fantomas, přijíždívá na plovárnu až po šesté večer. Dělá totiž na regulaci. Je to na rozdíl od svého bratráčka postrach všech malých dětí.

Gerö Kornel, Karel, nebo Cvi, je velký pracant na regulaci. Měl také výron v koleně. Občas se také vyznamená ve wolley-ballu.

Zenker Viktor, proslulý svým bráchou Rídou a manželem Anky Frenklů, později Hanziny Kulků.

Zenker Richard, proslulý svým bratrem Viktou, je stále věrný „své“ Hertě.

Ruda Stadler, známý voleybalista (smečar). Proslul svou oddávací koncesí.

Ruda Ullmann (Uli) je nejlepším sportovcem plovárny, který se stal oblíbený cukrovím, kteréžto nosí na plovárnu v hojném množství.

Ruda Stein čili „Zpívající Don Juan“, je obletován něžným pohlavím.

Ruda Fürth, je zahradníkem. Přichází na plovárnu až pozdě večer.

Peřa Flusser je mlynářem, jinak obávaný footballista a filosof. Bývá od mouky až i na ... trenýrkách.

Franta Schleissner je proslulým krasavcem, a proto je středem zájmu všech děvčat. Dobrý voleybalista.

Franta Rechts stráví většinu svého času na plůvě ve společnosti Hanky Kühnbergů.

Honza Rechts, „těžký pracant“ na statku, věnoval své srdce Evičce Veseckých.

Kurt Hahn, zprvu tichý mladík, nyní však nebojácný holčičkář.

Bedřich Polák, t. č. na statku, známý byl svými zbytečnými „ejcis“.²⁶¹

Erna Neubauer, elektromechanik, rád zpívá písně, při nichž se děvčata červenají. Pokouší se sice také o recitaci, ale jinak je zdravý.

Ervín Popper, jemný mechanik, přenáší své řemeslo též na plovárnu a stává se jemným k některým dívkám.

Jan Ullmann, návštěva z Prahy, onemocněl těžce pravděpodobně vlivem množstvím[!] šutrů ve vodě (má totiž ledvinové kamínky).

Harry Kulka a Erich Majer odjeli na praksi do jakési továrny na soukené [!] zboží.

Kurt Heller je trochu těžkopádný vyjma dobrodružství s dívkami.

Karel Freund je „postrach“ plovárny. Přes to, že je sígr a řvoun pracoval jednou poctivě celý den u Voříšků a zachránil železniční most. Varuji vás: nejezděte s ním na kole.

Honza Freund, mnohem lepší svého bratra.

Jirka Gottlieb, dobře hraje wolley a vypadá jako rozkošné děvčátko.

Heina Zucker, pokoušel se již o milostná dobrodružství přes to, že je mu teprve 10 let. Je snad nejčastějším návštěvníkem plóvy.

Karel Roubíček, návštěva z Prahy, měl tu smůlu, že jej kousl nějaký hovád (já na bráchu, brácha na mně).

Jirka Herz, dobrý herec při různých hrách, tvoří s Jirkou Gottliebů nerozlučnou dvojici.

Maxík Schweinburg je tichý a hodný chlapec.

Massarek Jindřich a Massarek Bedřich jsou poctivými pracovníky při všech pracech [!] na plóvě.

Jirka Fürth rád hraje kuželky a jezdí na gumovém kanapi po vodě.

Irena Stadlerová, matka všech malých i velkých děvčat (ne doslovně), pracovala u Bulharů, což dokazují její „strhané ruce“.

Zuza Kulková je děvče trochu pohodlné. Vložila své srdce do rukou Uliho. Je také výborný brankář házené.

Hanzina Kulková, děvče celkem tiché, je také dobrou volejbalistkou. V oblibě má bry Zenkery, zvláště potom Viktora.

---

²⁶¹ Správně eces (také ejces) – rady. R. Bondyová, Mezi námi řečeno. Jak mluvili Židé v Čechách a na Moravě, Praha 2003, s. 44.

Herta Friedů, velice chytré děvče, ovládající všechny možné jazyky (také Rídovo) jenom ne svůj. Byla při páně Hirschových narozeninách v mírně podnapilém stavu.

Hanka Kühnbergů, ohromně veselé děvče, které rozumí v š e m legracím i "legracím".

Anka Frenklová ráda papá, čehož důkaz její "plnoštíhlá" postava.

Evka Poláková trochu citlivé děvče, které si brousí své srdíčko do monogramu R. S. (Ruda Stein, aby nebylo nedorozumění).

Eva Vesecká, návštěva z Prahy přijela poplésti hlavu Honzovi Rechtsů.

Hela Schwarzová, známá dvorní zpěvačka (zpívá doma na dvoře), zpřijemňuje všem koupajícím odpoledne svým skřivánčím hláskem.

Dita Majerů, věrná družka Hely Schwarzů, je hodné, tiché děvčátko.

Fanča Hoytašů, má na polvárně zřejmě protekci, poněvadž je neteří pana plavčíka. Zaujala pevné postavení v srdci jednoho pána, který si nepřeje býti jmenován (Kárli, Kárli...Soustálezdráv...).

Věra a Edita Hoytašů chodí na plovárnu jen v neděli. Obě hrají dobře na harmoniku.

Fanča Strickerů, je velice vzácným návštěvníkem plovárny. Je totiž velice zaměstnaná.

Dášina a Rita Holzrů, jsou věrnými návštěvnicemi plovárny.

Kamila Kantorů se svým bratrem přichází na plóvu pouze v neděli.

Anka Blumová, známá svým partnerem Kurtem Hellerem, s kterým jezdí na štangli.

Rita Müllerová, Dita Wedelesová a Helena Offnerová jsou středem zájmu všech malých kluků.

Doufám, že se nikdo neurazí. Jakékoliv připisování se trestá hoblem. Komu se to nelíbí, ať. . . mi to řekne. Pachatel tohoto výtvoru Ruda Stadler.²⁶²

Toto se tedy dozvěděli o sobě a kamarádech první čtenáři. A „poněvadž prý prvé Klepy nebyly právě nejhorší“²⁶³, rozhodl se jejich „majitel a vydavatel Ruda Stadler“²⁶⁴ vytisknout další číslo, které „vyšlo pouze v jediném výtisku v Č. Budějovicích dne 15. září 1940.“²⁶⁵

Myšlenka na vydávání časopisu se, jak je patrné, zrodila v hlavě Rudolfa Stadlera, zvaného Bagr. Tato přezdívka souvisela s jedním z jeho koníčků – volejbalem, často se tak

---

²⁶² Klepy 1, nestr.

²⁶³ Klepy 2, nestr.

²⁶⁴ Tamtéž.

²⁶⁵ Tamtéž.

v časopise podepisoval. Ještě ani neoslavil své šestnácté narozeniny, když se stal jednou z vůdčích osobností českobudějovické židovské mládeže. Byl to vysoký, vyspělý kluk, kamarádké a veselé povahy a měl mimořádný organizační talent.²⁶⁶

Ale smysl pro humor neměl jen Bagr, brzy mu kamarádi vrátili jeho vtipné komentáře i s úroky: „K této bandě počítá se / Ruda Bagr z Krajingasse. / Mladík pěkně urostlý / po straně má licousy. / Oči krásně modravé / dlouhé nohy, šmatlavé. / To mu všechno nevadí, jen když punčochy mu padají.“²⁶⁷

Když musel Ruda opustit školu,²⁶⁸ začal se učit cukrářem. Možná i tato okolnost přispěla k tomu, že se Klepům tak intenzivně věnoval. Z jejich obsahu je patrné, jak rychle vyspíval jako v psaní a v redakční práci, tak i myšlenkově. Během několika měsíců vytvořil z časopisu, který zpočátku nepředstavoval opravdu nic jiného než jen „klepy“ o malé skupině dětí a mládeže z plovárny, časopis, resp. ilustrovaný zpravodaj, jehož autorský tým se rozrůstal a získával stále více čtenářů, a to i dospělých. Obsah časopisu se postupně měnil. Stále větší prostor dostávaly reportáže nebo fotoreportáže z pracovního nasazení, články o jednotlivých řemeslech, která se mládež (nedobrovolně, místo studia) učila, a to samozřejmě při zachování původního záměru časopisu, který chtěl čtenáře rozesmát.²⁶⁹

Důvod, proč časopis vydával, vystihl nejlépe sám jeho autor v úvodu desátého čísla z 2. března 1941 při rekapitulaci činnosti: „Účel a smysl Klepů. Především dokázat, že v nás ještě existuje zdravý duch a smysl pro humor a že nejsme zruinováni těžkostmi doby do té míry, abychom nebyli schopni ve chvílích oddechu zabývat se něčím hodnotnějším (i když je to někdy jen humor) než hrou v karty. Jde však hlavně o to, aby na Klepech spolupracovali v š i c h n i.“²⁷⁰ Rudolf Stadler se po svém způsobu postavil tlaku doby a pro svůj postoj získal většinu českobudějovických dětí, mládeže i dospělých. Svou redakční práci ukončil, spolu se svými spolupracovníky, jubilejním dvacátým číslem, na dvou dalších, která potom ještě vyšla se již nepodílel.²⁷¹

---

²⁶⁶ Interview s Hanou Dingesovou, e-mail Jana Freunda.

²⁶⁷ Bráchové, báseň Vzpomínky od Voříšků, Klepy 5, s. 5. Následovalo několik inzerátů, že shání gumičky do punčoch.

²⁶⁸ K tomu viz. podkapitola Škola.

²⁶⁹ P. Tošnerová, „Klepy“, s. 15.

²⁷⁰ Úvodem, Klepy 10, s. 1.

²⁷¹ V úvodníku k 20. číslu Klepů Ruda uvedl, že on a jeho redakční kruh mají právo na malou přestávku (1-2 měsíce) a po této době mají opět v úmyslu se práce ujmout.

I když Rudolf Stadler měl na vzniku a vydávání dvaceti čísel časopisu Klepy největší zásluhu, bez spolupracovníků, kteří odvedli také velký kus práce, by se sotva obešel. Do redakčního kruhu patřili i Rudolf Fürth s přezdívkou Fulín, který časopis nezaměnitelným způsobem ilustroval, Josef Friš neboli Dlouhý Pepi, jen o málo starší, ale jinak působící coby učitel židovských dětí, Jan Flusser – Honza a Arnošt Kulka (Erna), který byl „dvorním“ fotografem. Karel Hirsch zvaný Karli vytvářel pod pseudonymem Ramona zejména zdařilé kresby a neotřelé koláže. V roce 1940 mu sice bylo už 37 let, ale ducha si zachovával mladého a nezkažil žádnou legraci.²⁷² V šestém čísle byl publikován certifikát, který ho oficiálně jmenoval čestným členem redakčního kruhu ve funkci technického poradce se zvláštním pověřením pro humoristickou část s dodatkem, že „Karli zasloužil se o Klepy“.²⁷³

Zpočátku sice každý raději četl, než by se na tvorbě podílel, ale snad stále povzbuzování k psaní,²⁷⁴ či osobní Rudova návštěva v provizorní škole²⁷⁵ nebo kritické rozdělení čtenářů takto: „P. T. čtenářstvo se skládá z pěti podstatných skupin: 1) Kteří čtou, kritisují a přispívají (nejmenší procento); 2) Kteří čtou, kritisují, ale nepřispívají (hlavně dívky); 3) Kteří čtou, nekritisují, ale přispívají (p. učitel K.); 4) Kteří čtou, nekritisují, nepřispívají (těch je žel nejvíce); 5) Kteří nečtou, nepřispívají, ale kritisují (těch je díky vysoké úrovni Klepů, co nejméně)“²⁷⁶, ale hlavně skutečnost, že bez příspěvků Klepy zaniknou, vyburcovaly řadu z nich k psaní. A tak se na tvorbě časopisu podílelo stále více pisatelů, až si nakonec v redakci mohli z docházejících příspěvků vybírat.

Od čtvrtého čísla byla vytvořena pravidelná rubrika „Listárna redakce“. V ní redaktori hodnotili došlé příspěvky, chválili i radili v čem se mají autoři zlepšit a vybízeli je, aby nepřestali spolupracovat.

V jubilejním dvacátém čísle vyšla obsáhlá, fotografickou sérií doplněná,²⁷⁷ reportáž „Jak my to děláme“, kde Ruda s nadsázkou sobě vlastní popsal práci na přípravě časopisu: „Začíná to většinou tím, že týden či deset dní před datem, kdy má vyjít další číslo, svolá

---

²⁷² „Napil se rád s každým, s bábou, s pannama / nevynikal krásou, za to vtipama.“ Napsal –iš, epitaf Karla Hirsche, Klepy 5, s. 8.

²⁷³ Klepy 6, s. 2.

²⁷⁴ I těm nejmenším, po přečtení záhadného nápisu vyšlo: „Přispívejte také, milí luštitelé!“ Mopi, Klepy 11, s. 7. Méně aktivní byly zpočátku hlavně dívky, Dita: „Aby psala též děvčata a nenechla se prosit!“, Erna Freundová: „Děvčata, proč nepřispíváte??“, oboje Klepy 10, vložené listy.

²⁷⁵ K. Kacer, *The Underground*, s. 68-71.

²⁷⁶ Úvahy, Klepy 8, s. 2.

Bagr menší poradou. Na této poradě dozví se celý redakční personál kolportéry počínaje a redaktory konče, že – „je už nejvyšší čas, aby se něco začlo dělat.“ – Tu celá redakce lenivě zamručí a navrhuje, aby toto číslo vyšlo výjimečně o týden později. Fulín prý musí pilně cvičit na klarinet, že prý nemá čas, Friš má prý těsně před zkouškami, tak se literární tvorbě nemůže věnovati, Honzu prý nic zrovna nenapadá, Karli má prý nyní spoustu pedikúr a Erna na fotografování nebo kopírování pro hrozný nával práce nemá čas. Po delší nesouvislé řeči, dá Bagr pánům redaktorům najevo, „že to takhle nejde“, a „že se vyjít musí“, neboť by byla naše čtenářská obec značně pohoršena atd. Když konečně redakční rada uzná za vhodné, aby příští neděli Klepy vyšly, rozjede se teprve naplno celá redakční mašinerie. Karli se zaručí, že udělá nejméně 4 kresby, Fulín také 2-3, Honza napíše nějaké vtipy, Friš básničku, Erna udělá serii fotografií, Bagr úvodník atd. Po takovéto poradě páni redaktori obrátí se na všechny své známé i neznámé a nutí, prosí, zapřísahají je, vybízí, domlouvají a vyhrožují jim, nenapíší-li co nejdříve nějaký příspěvek. To však již bývá tak týden před vydáním nového čísla. V pondělí shání se ještě různé příspěvky, udělá se narychlo nějaký interview, přidá se nějaký příspěvek z archivu, opatří se nějaká zajímavá statistika, výroky, pár opravdových klepů a číslo je pohromadě. Potom se začne psát. To dělá Bagr. Po 3-4 dnech perné práce do 1 či do 2 hodin v noci předává Bagr napsaný text Karlimu, který dodělá obálku, slepí celé číslo a – nové číslo Klepů může na světlo boží.“²⁷⁸

Časopis Klepy si vydobyl ohromnou popularitu mezi českobudějovickou židovskou komunitou.²⁷⁹ O nové číslo byl vždy velký zájem. Předávalo se jednoduše mezi čtenáři. Ne vždy byla ovšem plynulost pohybu časopisu mezi čtenářstvem zachována.²⁸⁰ Někteří čtenáři měli problémy i s udržением periodika v původním stavu, o čemž svědčí stále se opakující výzvy po zachování naprosté čistoty, i jeho pomačkané a ne zcela neposkvrněné stránky. Několikrát se objevily návrhy čtenářů, aby se za půjčování platilo, ale nikdy k tomu nedošlo.

---

²⁷⁷ Příloha 2.

²⁷⁸ Klepy 20, s. 36.

²⁷⁹ Hodnocení „prima“, „Ia“, „jsou bezva“, „uchvacující“, „bašta“, „sekácké“, „jsou stále lepší“, „překonávají se“, „pokračovat“, „jen tak dál“, „aby vycházely častěji“ atp. Mnozí čtenáři vyjádřili přání, aby měly více stran, aby „byly silnější“. Samozřejmě se vyskytla i ne zcela nadšená hodnocení, kterých bylo ale o poznání méně. V jednom bodě se ale shodla naprostá většina čtenářů – Klepy měly stále vyšší úroveň.

Čtenářské spektrum bylo široké. Od těch nejmladších, pro něž byl na četná přání vytvořen „Dětský koutek“, přes mládež a její rodiče, až k nejstarší generaci. Dokladem toho jsou podpisy v příloze Četl(a) jsem ... č. Klepů, která se objevila poprvé v čísle 6. Zde se mohl každý vyjádřit, co o daném čísle soudí a co navrhuje. Tak měla redakce zpětnou vazbu. A nutno dodat, že většinu přání svých čtenářů redaktoři plnili. Časopis by se jistě nikdy nestal tak populárním, kdyby neodrážel vkus své čtenářské obce.

Poprvé se někteří čtenáři na vloženém listě snažili být ve svém hodnocení co možná nejoriginálnější,²⁸¹ ale Klepy jim to oplatily. Hilda Popperová navrhovala „s nima do sejra“ a dočkala se vtipného epigramu. Zuzka Kulková si zas stěžovala: „No, dvacáté číslo už snad bude za něco stát“ a ačkoliv hned v následujícím čísle napsala: „že jsou tentokrát fajn“, redaktoři jí popíchlí hned v osmém vydání, kde sdělili, že Silvestra strávila psaním příspěvku pro 20. číslo Klepů a nezapomněli na ni ani těsně před završením druhé desítky v rubrice Klepálek: „Zuzka Kulková vzala si volno, poněvadž chtěla napsat příspěvek pro 20. č. Klepů, neboť chce zvýšit úroveň tohoto čísla.“²⁸²

Samozřejmě, že tyto stránky všechno nezachytily, protože si svá přání a připomínky jistě sdělovali i osobně. Ne všichni také měli odvalu se takto veřejně a nesmazatelně vyjádřit na papíře, ať už šlo o kritiku, žert nebo kladné hodnocení. Objevil se tu totiž párkrát jak podpis „Neznámý“, tak přípis jiným rukopisem do cizí kolonky, nebo se některá osoba podepsala pod pseudonymem, který jí nepatřil.²⁸³

Mezi čtenáře z rad starší generace patřili např. Emma Flusserová, Erna Freundová, Josef Popper, Oskar Kohn, Robert Holzer, předseda Židovské náboženské obce Jakub Gans, Dr. Leo Herz nebo rabín PhDr. Rudolf Ferda, který svůj kladný vztah ke Klepům stvrdil přípisem: „Zase jsem se zasmál!“²⁸⁴

---

²⁸⁰ „Přečti si Klepy a ihned je dej dále. Nenech je váletí doma.“ Klepy 10, s. 14; podobně Klepy 12, s. 14; Klepy 13, s. 16; Klepy 14, s. 18, Klepy 15, s. 24; „Přes naše opětovné výzvy, aby se Klepy po přečtení vracely se často stává, že u někoho leží týden i d é l e.“ Klepy 18, s. 15.

²⁸¹ Vyskytl se i nejapný návrh Vily Löbla, „aby si redaktor nechal padnout traversu na hlavu“.

²⁸² Klepy 19, nestr.

²⁸³ Pravý „majitel“ této přezdívky pak pochopitelně hrubě protestoval.

²⁸⁴ Klepy 16, vložený list.

Časopis vycházel víceméně pravidelně každé tři týdny, většinou v neděli.²⁸⁵ Každé číslo bylo originálem, protože existovalo jen v jediném strojopisném ilustrovaném exempláři, i když čtenáři se neustále dožadovali více výtisků. Postupem času vznikla řada pravidelných rubrik.

Po Rudolfu Stadlerovi převzal Klepy Miloš König, pod jehož vedením ještě vyšla čísla 21 a 22.²⁸⁶ Obě čísla jsou zajímavá, úhledně upravená, nicméně je patrné, že Ruda měl výjimečný literární i organizační talent. Ze čtenářských ohlasů 21. čísla je patrné, že se líbilo, ovšem dožadovali se více ilustrací, fotografií a vtipů. Fotografie a vtipné koláže sklidily totiž u čtenářů zcela zaslouženě ohromný úspěch a nové číslo bylo bez nich a s novou precizní úpravou na první pohled trochu sterilní a jakoby nahé. Bagr napsal: „21. č. má jisté přednosti ale i chyby“.

Nad časopisem visela hrozba, že přestane vycházet, vycítil to i Rudolf Kende: „Pokračujte dál, třeba ručně!“²⁸⁷ Tato výzva jasně souvisela s nařízením, které Židům přikazovalo odevzdat psací stroje.²⁸⁸ Vyšlo ještě poslední 22. číslo, a pak se s vydáváním přestalo.

Proč přestal časopis vycházet? Jedním z důvodů, které k tomu mohly přispět, bylo uzavření plovárny, pracovní nasazení mládeže mimo město,²⁸⁹ především však prudce se zhoršující postavení Židů. Pro mnohé mohla být silně traumatizující povinnost nosit na veřejnosti židovskou hvězdu, platící od 1. září 1941, která je měla ještě viditelněji vyčlenit ze společnosti a zároveň umožnit snadnější kontrolu dodržování všech příkazů a zákazů. Nová omezení následovala od podzimu v rychlém sledu, nebylo snad týdne, aby nevyšlo nové diskriminující opatření.

---

²⁸⁵ První číslo vyšlo pravděpodobně v červenci nebo v srpnu 1940, dále v roce 1940 vyšla čísla: 2) 15. září, 3) 6. října, 4) 27. října, 5) 17. listopadu, 6) 7. prosince, 7) 29. prosince. Pro rok 1941 jsou to výtisky: 8) 19. ledna, 9) 9. února, 10) 2. března, 11) 23. března, 12) 14. dubna, 13) 4. května, 14) 1. června, 15) 22. června, 16) 13. července, 17) 3. srpna, 18) 24. srpna, 19) zvláštní vydání 26. srpna, 20) 21. září, 21) a 22) nedatovány, pravděpodobně říjen. První tři čísla, zvláštní 19. vydání a poslední dvě čísla nemají číslované strany.

²⁸⁶ Novou redakci tvořili, vedle Miloše Königa, Arnošt Neubauer (Brandeburák), dále někdo s iniciálami E. M. (snad Erich Majer), E. F. a čísla ilustrovala dívka H. K. S číslem 22 pomáhal místo Brandeburáka Fricke.

²⁸⁷ Klepy 21, nestr.

²⁸⁸ Povinnost odevzdat psací stroje a jízdní kola byla platná od 25. října 1941. Nařízení o odevzdání fotoaparátů s celým příslušenstvím z 26. prosince 1941.

²⁸⁹ Např. Rudolf Stadler byl nasazen na práci v Mydlovarech. SOA Třeboň, PŘČB, karton 24, dopis čj. 1370/42 ze dne 3. února 1942 se seznamem židovských pracovníků.

5. 3 Sport

Letní dny na plovárně patřily sportu. Klepy pravidelně informovaly o různých sportovních utkáních a všímaly si (ne)obratnosti jednotlivých závodníků a ty starší nijak nešetřily.

„Kapitolou samou pro sebe je kopaná jinak také zvaná „liga“, při níž dominuje Uli, miláček všech fanynek (myslím fotbalových). Groteskní pohled byl na zápas, kdy se utkali staří proti mladým. Zápas skončil po napínavém boji a úplném vyčerpání starochů 4:1 pro mladé. Ke cti stařečků nutno dodat, že hráli s obdivuhodným zápalem, což dosvědčují některé pohmožděniny eventuelně zkrivené nohy. (Tebe se to Uli netýká, ty je máš od narození do O.) Velice oblíbené jsou také štafety, vyřad'ovací, podlízaná, na třetího, závod v pytlích, had, atd.“²⁹⁰

K nejoblíbenějším sportům patřil fotbal, volejbal a ping-pong.²⁹¹ Všichni hráli s ohromným nasazením.²⁹² Každý nový míč, pálka, tyč na volejbal, ba i každý jednotlivý ping-pongový míček byl na stránkách Klepů s velkou slávou zveřejněn i se jménem dárce.

Dlouháni Ruda Stadler a Josef Friš dominovali ve volejbalu, Rudolf Ullmann byl bezkonkurenční hráč kopané, vyhrál také mnohakolový turnaj v ping-pongu nad Otou Tattermuschem.²⁹³ Podobně napínavý byl i šachový turnaj, kde vavříny vítězství sklídl Josef Friš.²⁹⁴ Dne 24. srpna 1941 se konaly závody v plavání, jejichž vítězi se stali za menší děvčata sestry Gerda a Rita Holzerovy a za kluky Harry Kende, za mládež pak Hanzina Kulková a Bedřich Polák.

Rudy Ullmann přiblížil čtenářům plovárenskou jedenáctku: „Brankář Hirsch – Karli známý / ty nejtěžší chytá rány / napravo back Ruda-Bagr / velký hráč a malý šlágr / jeho partner Kornel Gera / s míčem i forwardy zvedá / Kende, coby ‘Seladona’ / někdy velká primadona / centrhalf a taky kůl / je náš Pepík...učitel / po woleyi, fotbal hráti / v halvu pak se Flusser chvátí / křídlo Hirsch E., hraje hbitě / až se před ním třesou sítě / Zenker Rída, spojka pravá / nebojácná, při tom dravá / Ulík, který útok vede / rozhodnout k ráně

---

²⁹⁰ Klepy 2, nestr.

²⁹¹ Příloha 3.

²⁹² Srov. „A jaké to byly zápasy! Rvali jsme se jako Slavie a Sparta.“ J. Freund, Vzpomínka, s. 15. Malý Honzík Freund patřil k nejlepším sportovcům mezi svými vrstevníky. Příloha 4.

²⁹³ Klepy 17, s. 12.

²⁹⁴ Klepy 16, s. 6.

se nedovede / levá spojka Viktor starý, / stále dostatek má páry / a konečně Popper Erva, / nedoběhne ani červa...“²⁹⁵

V neděli 1. června 1941 se na židovské plovárně dokonce konalo „meziměstské utkání“ mládeže Budějovice-Tábor.²⁹⁶ Nebylo to ale skutečné meziměstské klání, kdy by hostující přijeli z jiného města. Podle pozvánky měli za soupeře nastoupit Meisl I, Meisl II, Böhm a další, oba Jirkové i Ruda Böhm byli sice původem z Tábora, ale v té době bydleli v Bavorovicích.²⁹⁷ Už od předchozího roku totiž Židé nesměli opustit hranice okresu jinak než s povolením Policejního ředitelství. Na plovárenský plácek nakonec dorazili pouze Meislové, a proto za hostující mužstvo nastoupili i někteří budějovičtí. Soupeřili v ping-pongu, volejbalu a fotbalu.²⁹⁸ Žádné odvetné utkání se nekonalo.

Od čísla 9 se v Klepech objevovala pravidelná Sportovní stránka, která nesledovala jen zápasy na plově, objevovaly se v ní i články, věnující se historii jednotlivých sportů,²⁹⁹ židovským sportovcům a třeba i problematice kibicování.³⁰⁰

Nejčastějšími přispěvateli sportovní rubriky byli Rudolf Ullmann, Erich Fried, Bedřich Polák a Viktor Stein. Poslední jmenovaný sepsal stat' Vynikající Židé ve sportu, kde mimo jiné napsal: „Židům bylo často vytýkáno, že jsou pro sport neschopni a že nemohou ve sportu s jinými národy konkurovati. Bylo však vykonáno mnoho, a tak byla vyvrácena výtká o židovské sportovní nemožnosti.“³⁰¹ V příštím čísle ještě dodal: „Pod slovem tělesná výchova jest také myšleno nejen co posiluje svaly, ale těl. výchova jest také osvěžení duševní, prostřednictvím něhož se posiluje mozek a osvěží se po celodenní práci trochu zábavy, smíchem a rozrušením, jenž dává sport. Zapomene se na únavu, starosti a ostatní. Sport je složkou společenského vyrovnání a sbližování.“³⁰²

Prokazování fyzické zdatnosti bylo evidentně odpovědí na oficiální protizidovskou propagandu o méněcennosti jejich rasy. Vedle toho, že mladým lidem je potřeba pohybu a sportovního vyžití vlastní, v jejich zaujetí sportem hrála jistě roli i tato myšlenka.

---

²⁹⁵ Uli, Báseň o plovárenské jedenáctce, Klepy 4, s. 2.

²⁹⁶ Klepy 14, s. 8.

²⁹⁷ JVK, BNI, nestr. Všichni tři odjeli 16. listopadu 1942 do Terezína táborským transportem Cb.

²⁹⁸ Klepy 15, s. 12. Výsledky 1:5, 2:1, 2:4.

²⁹⁹ O fotbalu, košíkové, lehké atletice, házené, plavání.

³⁰⁰ Klepy 17, s. 18.

³⁰¹ Klepy 15, s. 16 a 18.

³⁰² Klepy 16, s. 10.

Sport a scházení na plovárně byly také důležité pro odreagování se od nepříjemné reality a nezastupitelné v posilování vnitřních vazeb židovské pospolitosti. V kolektivu se vše snáší lépe než o samotě.

Neodmyslitelnou součástí nejen her byl smích.

1. 4 Humor

Po obsahové stránce převládaly, alespoň v prvních číslech humoristické a satirické příspěvky. Časopis ale nikdy nemohl sklouznout ke zcela vážnému vydání, protože jeho čtenáři vyžadovali zábavu a když se jim zdálo, že veselého příliš ubývá, hned to dali najevo.

Objevovaly se tu vtipy běžné, někdy i známé z oficiálních tiskovin. Erna Hahn si v sedmém čísle stěžoval, že je v nich „moc hloupých a starých vtipů.“³⁰³ Nechyběly ani typické židovské anekdoty: „Povídá pan Abeles: „Pane Wedelstein, já jsem si to teď zařídil jinak. Nemám žádné starosti. Našel jsem si člověka a ten má všechny starosti za mne. Moje starosti, jsou jeho starosti. „A co mu platíte?“ „10 000 K měsíčně.“ „Prosím vás, a kde na to berete peníze?“ „To není moje starost, to je jeho starost.““³⁰⁴

Mnohem více ale bylo vtipů a narážek na kamarády a známé.³⁰⁵ Tento druh humoru byl pochopitelně velmi oblíben. Vyskytoval se v rubrikách „Klepálek“, „Inseráty“, „Populární větičky“, „Nevím, co je pravda na tom, že“, „Jedna paní povídala“, „Sňatky“, „Bio Kejliv uvádí“ atd.

„Šel tuhle Krajinskou průvod žid. dívek. Když jsme se ptali oč jde, řekli nám, že se harém Frantu Rechtsů stěhuje k jeho bratrovi. Cena prodeje se tají.“³⁰⁶

Arnošt Kulka [...] poznávací znamení: je to ten, na nějž jeho kolega na plovárně volal: „Učitelskéj', pod' hrát volej, schází nám slabina.“³⁰⁷

„Frantu Rechtsů jsme nedávno zahlédli v bance. Hodlá prý zapraviti své dluhy. Vyrovná se prý na 30 %.“³⁰⁸

---

³⁰³ Ruda mu odpověděl: „Děkujeme Vám p. Hahn, za Váš vzácně kritický posudek. Je však vždy lehčí kritisovati, nežli se činně zúčastniti. Doufám, že nám pošlete nějaký „čerstvý“ vtip, který jste si právě vymyslel. Předpokládáme ovšem že tyto vtipy nebude nikdo znát. Předem Vám děkuji za Klepy.“

³⁰⁴ Klepy 7, s. 6.

³⁰⁵ Příloha 5.

³⁰⁶ Klepálek, Klepy 18, s. 7.

³⁰⁷ Klepy 5, s. 1.

„Líbám-li se se svým děvčetem, pozoruji, že zavírá oči. Porad'te, co dělat...
Odpověď redakce: Milý pane učiteli, tomu se vůbec nedivíme.“³⁰⁹

„Koupím fotbalové nohy a prodám plechovou hubu. Případný doplatek odpracuji s lopatou. Zn. Fantomas“³¹⁰

Humorné narážky se ovšem nevyhýbaly ani čelným představitelům obce. Ve druhém čísle byla uveřejněna satirická „Píseň o panu rabínovi a ponorkách“, která parafrázovala známou píseň Voskovce a Wericha. Děj se odehrával na plovárně a jeho hlavním hrdinou byl rabín Ferda. „Hej, hej, kam se valej, dyť 'sou malej / Bráchové ho provokují, na rabína zradu kují, / ale když jim rebe koukne do očí, / Rída se otočí, rukou zatočí, / tys byl velkej, já měl kuráž, / když se kasáš, tedy tumáš, / pod vodou byl rabín náš.“³¹¹ Tamtéž se objevila i zmínka, „že se s oblibou začíná hrát na „Kuba velí“.“³¹²

Častým terčem vtipů se stal pan Oskar Kohn, který na plovárně zastával místo plavčíka. V Klepech vycházel dokonce komiks na pokračování, jehož hlavním hrdinou byl neohrožený plavčík Os Karkon. Kromě plavecké neschopnosti bylo poukazováno i na páně Kohnovu nepřilíš hustou kšticí. „Světelné efekty předvádí pan Kohn za pomoci svého přírodního reflektoru.“³¹³ Pan plavčík měl ovšem smysl pro humor: „Moji mladí kamarádi, / často na vás vzpomínám, / vždycky jste mě měli rádi, / tak vám také přispívám. / Do Klepů vám tedy píši: / radost z nich mám ohromnou, / úroveň je stále vyšší, / obrázky mě nepohnou. / Solejí mě v nich pořádně / všichni páni i Fulín, / počkejte jen na plovárně, / tam zas já je osolím. / Vlasů mám já ještě dosti, / plavat též se naučím, / počítat si budou kosti, / za život jim neručím. / Tento dopis tedy končím, / na básně jsem vždycky kos, / srdečně se s vámi loučím, / zdraví vás váš Karkon Os.“³¹⁴

Rudolf Fürth si zase vtipně zahrál se slovy: „Pan profesor Priscus (Pepík) přezdívaný, promenáduje po předsíni. Pohlíží po počasí, promýšleje pěkný program pro plovárnu. Pojednou příšerný pokřik poškoláků povolá Prisca před příšernou partu. Pacholící pobíhají po pokoji, popisují předlohy perem, pohazují papírové petardy

---

³⁰⁸ Klepálek, Klepy 19, nestr.

³⁰⁹ Klepy 5, s. 4.

³¹⁰ Inseráty, Klepy 3, nestr.

³¹¹ Mister Motto, Píseň o panu rabínovi a ponorkách, Klepy 2, nestr. Bráchy jsou míněna dvojčata Viktor a Richard Zenkerovi.

³¹² Nevím, co je pravdy na tom, Klepy 2, nestr.

³¹³ Cirkus Errube, Klepy 15, s. 17.

³¹⁴ Oskar Kohn, Dopis, Klepy 10, s. 8.

po podlaze, povětřím poletují palety provázené penály, proniká pískot publika píchaného připínáčky pod pr...avou paži. Pana profesora přivítají pokřikem: „Pořídte Pepánkovi prothésu. Připravíme prvotřídní pohřeb, postavíme pomník.“ postrašen povykem pohlíží po pootevřeném průchodu. Padající pantofel praští Pepíka přes plece. Prchaje před pronásledovateli padne přes práh. Pokryt prachem, přikryt potrhaným pláštěm provolává: „Lumpové“. Pak pomalu pozbývá paměti. Překrásnou povídku přečalo pitomé přepsání. Prosím, přispějte podobně. Pište. Příště. Pozdrav. Pulín.“³¹⁵

Reina Neubauer složil pro změnu oslavnou devítislokovou báseň, kterou nazval Chvála OO: „...Mnohá ruka obrazem i verši / zdobila Tě, malá místnůstko, / leckterýs se nad tím zjevem horší, / ale zřejmě jenom na oko. // Co literatury by beze čtení zašlo / nebýt Tebe, milý záchode, / kolik spisů zde čtenáře našlo, / a některý autor se teprv tady čte. // [...] Pochváleny buďtež všechny záchody, / zaslouží si jistě naší chvály moc, / jak ty splachovací, tak ty bez vody / i bachraté hrnce, co slouží pro noc.“³¹⁶

Občas muselo být v některých příspěvcích vytečkováno slovo, ale celkově pro vulgární a hrubý humor nebylo v Klepech místo. Humorem byly zlehčovány také jejich nesnadné životní podmínky, zejména pracovní nasazení. Vlastní jim byla ironie. Mladým se nelíbily průtahy při otevření plovárny na léto 1941, a tak vyjádřili přání: „Letos na plovárně aspoň 100 funkcionářů.“³¹⁷

Humor se stal pro židovskou mládež zbraní. Smích je posiloval, sbližoval, zabraňoval malomyslnosti a rezignaci, byl ostrůvkem svobody, který jim nikdo nemohl vzít, byl i vyjádřením vzdoru slabých proti silným. Důležité bylo, že se mohli smát stejným věcem. Společný smích významně posílil jejich pocit sounáležitosti. Navíc, když se člověk směje, jednoduše se cítí lépe: „nás zajímá humor, tj. vše, co nás ještě drží při dobré náladě“³¹⁸

Studnicí humorných příhod vždy bylo školní prostředí.

---

³¹⁵ Fulín, Povídka Pouhých P., Klepy 6, s. 3.

³¹⁶ Reina, Chvála OO, Klepy 20, s. 24.

³¹⁷ Klepy 12, s. 3.

³¹⁸ Klepy 12, vložený list.

5. 5 Škola

Dne 7. srpna 1940 bylo zakázáno s účinností od školního roku 1940/1941 přijímání židovských žáků do škol s českým vyučovacím jazykem.³¹⁹

Mládež většinou nastoupila do učení nebo kurzů, pro děti zhruba do 14 let zařídila Židovská náboženská obec soukromé vyučování. Výuka probíhala v soukromých bytech Josefa Friše (Rudolfovská 32) a později i Roberta Holzera (Panská 6).³²⁰

Učitelů bylo dost. Výuky se ujalo několik profesorů vyhnaných z veřejných škol, ale i mladíci, kteří nemohli pokračovat ve studiu na vysokých školách.³²¹ Byli i externí učitelé, např. MUDr. Karel Fleischmann, který učil kreslení a biologii.³²²

Podle dochovaného rozvrhu z února 1942 měli jednotliví učitelé na starost tyto předměty: Arnošt Kulka: čeština, přírodopis, těsnopis; bez udání vyučujícího fyzika; Dr. Leo Herz: angličtina; Josef Frisch: počty, čeština; Samuel Farkaš: náboženství; Hebák:³²³ čeština, přírodopis; Gustav Stricker: němčina.³²⁴ Děti už nechodily na výuku denně. Čtvrťáci se učili v pondělí a ve čtvrtek, třetí měšťanka v úterý a v pátek.

Stejně jako dnes byli i tenkrát učitelé oblíbeným terčem humoru. Např. v básničky Naši učitelé-mučitelé: „Náš Pepíček Frišů mnoho řečí má, / že nám pětku zaručeně dá, / nedá ji nikdy však, / vždyť on je dobrý tak.// Erna Kulků ten když učí, / tak nás děti hrozně mučí. / Na fanty nám nedá hrát, / fotografuje moc rád.// Náš učitel na kreslení, / zvaný „maridášek“ / ten je někdy nabručený, / říká: „Tys vrtáček“// Farkaš jenom pořád mluví, / nic jiného nedělá, / moc naříká na Gottlieba, / že je velký dareba.// Ferda, Ferda, Ferdánek, / má ohnutý nosánek. / Hrozí, že dá kouli, / jen očima poulí.// Němčinu nás dáma učí, / stále jen se usmívá, / někdy také si zabručí, / ale to nic nedělá.// Angličtinu

---

³¹⁹ NA, ÚŘP, kart. 389, opis dopisu říšského protektora pro Čechy a Moravu z 30. července 1940, Nr. XIV E I-J 2-116/40. Zákaz se týkal nejen škol veřejných, ale i soukromých.

³²⁰ SOA Třeboň, PŘČB, karton 24, čj. 2249/42, dopis ŽNO Policejnímu ředitelství ve věci soukromého vyučování židovských dětí ze dne 23. února 1942. V pondělí a ve čtvrtek probíhala výuka v bytě Josefa Friše, v úterý a v pátek (ručně připsán ještě krasopis ve středu) v bytě Roberta Holzera.

³²¹ Např. Arnošt Kulka, o čemž svědčí Uliho Wolleyballová píseň: „Vedle Ericha, Erna hraje / který hází míč jen vedle. / Chtěl být kdysi doktor práv, / ale z toho už je zdrav. / Je teď také učitelem, / pro žáky však mučitelem.“ Klepy 4, s. 4.

³²² Dopis Rudolfa Goldschmieda.

³²³ Rozvrh, poslaný k přehlédnutí Policejnímu ředitelství, byl pochopitelně psán německy. Pod jménem Hebák se pravděpodobně skrývá Berta Hebáková. Viz. JVK, BNI, nestr.

³²⁴ SOA Třeboň, PŘČB, karton 24, čj. 2249/42.

doktůrek / vlévá do nás jako lék / „Slečno, moje rozmilá, / proč jste se neučila.“// Tento výtvar skládali vaši milí žáci, / abyste se chechtali. S úctou darebáci.³²⁵ V prvním školním roce v provizorní škole byla tedy škála předmětů mnohem bohatší.

Parta pěti zhruba desetiletých kluků, kteří si říkali Solelim,³²⁶ začala svůj humorný článek větou: „To je vám, lidičky švanda, co my v té škole provádíme, než přijde pan učitel.“³²⁷ Ovšem zas taková legrace to nebyla, také se jim občas nechtělo chodit do školy a na konci roku museli skládat závěrečné zkoušky.³²⁸

Zveřejňovány byly i perličky ze školních škamen: „Pan učitel Kulka: „Jak se jmenuje takový člověk, který stále a stále jen mluví a mluví, bez ohledu na to, zda jej někdo poslouchá?“ K. Freund se hlásí. „Nuže, Freunde...“ Freund: „Prosím, takový člověk se jmenuje Frisch...“³²⁹

„Pan učitel: Třicet let učím, ale nebyl jsem na záchodě tolikrát jako ty za jednu hodinu. Pan profesor vykládá, jak nezdravé je požívání alkoholu. Potom se ptá: „Harry, když naleji do jednoho koryta vodu a do druhého pivo a přivedu k němu osla, ze kterého koryta se osel napije?“ „Z toho, ve kterém je voda“, odpoví pohotově Harry. „No, vidíš.“, dí vítězně profesor, „proč ne z koryta, ve kterém je pivo?“ „Protože je to osel“, připomene Harry panu profesorovi.“³³⁰

Některý z učitelů pro změnu čtenářům Klepů předložil některé „zajímavé“ odpovědi žáků při zkouškách: „Hyena žije na stromech.“, „Velryba se loví pro drahou kožešinu.“, „Hlavní město Číny jest Adis-Abeba.“, „Hlavní město Egypta je Teherán.“, „Chanuka jsou židovské hody.“, „Asie s Afrikou jest spojena Uralem.“³³¹

Všichni se snažili, aby výuka probíhala co nejvíce „normálně“, i když se jistě potýkali s nedostatkem financí i učebních pomůcek. Žáci občas absolvovali i krátké školní výlety.

---

³²⁵ WE-KA-HU-FA, Naši učitelé-mučitelé, Klepy 5, s. 3.

³²⁶ Budovatelé, stavitelé. Byli to Jan Freund, Rudolf Goldschmied, Bedřich Neubauer, Rudolf Kopperl a Jindřich Herz.

³²⁷ 5 Solelim, Jak řádíme ve škole..., Klepy 11, s. 6-7.

³²⁸ Jan Freund si přál, „aby byl dřív konec školy a aby byla dřív plovárna“. Klepy 7, vložený list.

³²⁹ Sestavil Karli Hirsch, Humor, Klepy 4, s. 8.

³³⁰ Ramona, Ze školy, Klepy 14, s. 11.

³³¹ Klepy 18, s. 12.

V červenci 1942 vyšlo nařízení o uzavření židovských škol spolu se zákazem jakéhokoli veřejného i soukromého vyučování židovských dětí. To už ale většinu těchto žáků netrápilo, žili už v jiné realitě, v Terezíně.

Bylo by mylné, domnívat se, že pro českobudějovické děti a mládež existovala po školních a pracovních povinnostech jen plovárna.

5. 6 Volno mimo plovárnu

Židovská mládež netrávila svůj volný čas pouze u Voříškova dvora. Oblíbené byly zejména procházky do okolí Budějovic nebo nedělní výlety kolem Vltavy na Hlubokou.³³² „Dnes a denně chodíme večer na „špacíry“, ze kterých se vracíme obveseleni a osvěženi po celodenní lopotě. V neděli jezdíme, respektive chodíme šourem na Hlubokou k V.³³³, kde zbožně nasloucháme hře na harmoniku popřípadě i spanilému krasavci, ovládajícímu tento nástroj (vid' Bjoučánku?). Jinak čteme Klepy, přispíváme, nebo to jenom slibujeme, že tak učiníme. Stop. Bagr.“³³⁴

O svém výletě napsali do Klepů i Solelim, kteří šli s panem učitelem k obecnímu rybníku.³³⁵ Pro změnu k Hosínu se pod vedením učitele Kulky vydalo 6 starších žáků.³³⁶ Tři elitní grácie, jak se samy nazvaly, Zuzka Kulková, Dáša Holzerová a Cecilka Popperová referovaly v posledním čísle Klepů svém pátečním výletě kolech. Spolu s Jirkou Gottliebem, Karlem Freundem a Jirkou Weisskopfem jeli přes Kamenný Újezd k řece, měli cestou řadu poruch a domů se vrátili až v 8 hodin večer, to jim ale vůbec nevadilo. „Nepřály bychom vám zažít tolik nehod, ale za to tolik švandy.“³³⁷ Všechny tři reportáže byly doplněny fotografiemi smějících se výletníků.

Ačkoliv už byla českobudějovickým Židům knihovna nepřístupná, mohli si knihy půjčovat každou středu v budově Židovské náboženské obce.³³⁸ Půjčování knih si vzala na starost paní Emma Flusserová.³³⁹

---

³³² Skupinka mládeže u lesa – příloha 6.

³³³ Votickým.

³³⁴ Klepy 5, s. 3.

³³⁵ Solelim, Na vycházce, Klepy 13, s. 9. Příloha 7.

³³⁶ Amazonka, Byli jsme na výletě, Klepy 15, s. 14.

³³⁷ Z. K. – D. H. – C. P., Výlet, Klepy 22, nestr.

³³⁸ Sídli na třídě Konráda Henleina 4 (dnešní Pražská).

Kulturní zážitky, které jim byly odepřeny, si mládež nahrazovala vlastními silami. Zpívali, hráli na kytaru, harmoniku. Zpívali české národní písně i moderní písničky, oblíbené byly kousky od Voskovce a Wericha, dobové šlágry. Připravovali také divadelní představení, ale není zřejmé, zda k jeho uvedení skutečně došlo. Zcela spontánně, nezávisle na Židovské náboženské obci, vznikl orchestr, který vedl kapelník Karel Běhal. Hráli v něm spolu zkušení hudebníci i začátečníci. Scházeli se dvakrát týdně ke zkouškám, kde cvičili lehké pochody a lehkou jazzovou hudbu. V neděli hrál pro veřejnost hudbu taneční, ale chodilo se i na zkoušky.³⁴⁰ Hudba neměla jen funkci kulturní: „...krásné melodie dovedou i v nejpochemurnější náladě zahřátí naše srdce. Pěstujme hudbu. Nalezneme v ní útěchu a posílení, zábavu i vzdělání.“³⁴¹

Do většiny podniků byl neárijskému obyvatelstvu vstup zakázán. V Českých Budějovicích mohli Židé navštěvovat od října 1939 hospodu U černého koníčka v Žižkově ulici. Od srpna následujícího roku jen jednu oddělenou místnost v tzv. lidovém výčepu v Hradební ulici č.p.14 „U Bustů“.³⁴² Na přelomu let 1940 a 1941 došlo k jednání o zřízení neárijské místnosti pro Židy v restauraci Metropol³⁴³ a v hospodě v Schaffgottschově (Budivojově) ulici,³⁴⁴ ale z obou jednání nakonec sešlo. Od ledna 1941 byli židovští spoluobčané vítáni u hostinského Karla Hollase v jeho vlastním domě v Otakarově ulici č. 18, hospoda byla vedena jako podnik výhradně pro Židy.³⁴⁵ Mladí

---

³³⁹ Bedřich Neubauer svou návštěvu „knihovny“ popsal takto: „Sedím doma u okna a hledím na nepohodu, která venku panuje, a nudím se. Ale najednou přijde spásná myšlenka: vždyť je středa odpoledne a to na náboženské obci pí doktorová Flusserová vydává knihy. Za 10 minut mne už není doma. Šlapal jsem po mokřém chodníku směrem k pražskému předměstí. Konečně jsem tady, oddychl jsem si, když jsem se zastavil před nábož. obcí. Vejdu dovnitř, smeknu čepici a pozdravím. Pí dr. Flusserová se mě ptala, co chci. Odpověděl jsem, jestli zde mají pro mne nějakou knihu. Paní dr. Flusserová mi dala Jaldut [dětský měsíčník, pozn. J. B.] a bylo po nudě.“ Bedřich Neubauer, Jak jsem se nudil, Klepy 8, s. 7.

³⁴⁰ Fricke, Orchestr, Klepy 13, s. 12.

³⁴¹ E. M., bez názvu, Klepy 21, nestr.

³⁴² SOA Třeboň, PŘČB, karton 23, dopis 1209/57 pres. ze dne 22. srpna 1940. Adolfu Bustovi byla v listopadu 1940 zrušena koncese, takže zrušil i tuto neárijskou místnost. Tamtéž, dopis Adolfa Busty Policejnímu ředitelství ze dne 2. prosince 1940.

³⁴³ Tamtéž, dopis Josefa Kempfa Policejnímu ředitelství ze dne 24. prosince 1940. Žádost byla stažena, neboť majitel domu měl námitky.

³⁴⁴ Tamtéž, zpráva policistů Schmieda a Fišery ze dne 17. ledna 1941. Hostinský Štěpanský sdělil, že už na žádost nereflektuje. Neuvedl z jakých důvodů.

³⁴⁵ Tamtéž, dopis č. j. 463/41 ze dne 21. ledna 1941.

byli navíc návštěvníky blíže nespecifikovaného podniku, který se nacházel Bavorovicích nebo na Hluboké.

Doba, ve které žili, měla samozřejmě vliv na vztahy jak uvnitř komunity tak s okolím.

5. 7 Vztahy

Jenom proto, že byla komplikovaná doba, mladí nepřestali být mladými. Prožívali intenzivně své lásky a zamilování. Dvojice byly na stránkách Klepů nejčastěji nazývány párky nebo manželé. O jiskření na plovárně Ruda napsal: „Zvláštní odstavec zasluhují si společenské hry, které se provádějí, je-li špatné počasí. Největší obliby docílila hra na fanty. Sejde-li se „fajn“ parta (dvojice párků), jak se stává, vidí se pouze druhá část této hry. Tyto párečky jsou totiž velice dobře „sehrané“ a jde jim to tak „od ruky“, že již ani fantů nepotřebují a říkají si rovnou jen čísla, t. j. množství odkazu, které si libovolně určují jako: 10 štípaných nebo pusa na výdrž do dvaceti, 10 obyčejných atd. V tomto originelním pojetí hry vyznamenává se hlavně mládež do 15 let s Helou „Černou“ (nechci býti příliš indiskretní) v čele. Hela je vůbec ideálem všech malých kluků, právě tak jako Franta Schleissnerů u všech dívek bez rozdílu věku. Proto také pomýšlí představenstvo obce na mravnostní opatření, které má býti uskutečněno v příští sezoně. Aby nebylo milé čtenářstvo Klepů napnuto přes celou zimu, uvádím pouze, že mimo jiné bude také umístěna tabulka s výrazným nápisem: Párkování zakázáno. Mohu-li vám proto dáti dobrou radu, využijte milí párci a párčata dlouhých zimních měsíců a... studujte...“³⁴⁶ Samozřejmě, že Bagr nadsadil. Známa obnažovací hra se nelíbila mladému učiteli Arnoštu Kulkovi, který chtěl, snad z pozice vychovatele, zabránit mravní újmě mládeže, ale efekt jeho snahy byl spíš opačný.

Na stránkách časopisu se to jen hemžilo zprávami o tom, kdo s kým chodí a kdo se komu líbí. Klepy referovaly např. takto: „Jirka Fürthů, Heina Zuckerů, Jirka Herzů atd. svádějí boje o přízeň Haničky Hullerů (dříve Hely Offnerů)“³⁴⁷, „Hela Schwarzů a Evka Poláků mají stejná zaměstnání, ale nestejný vkus, co se týče výběru příštích

---

³⁴⁶ Klepy 2, nestr.

³⁴⁷ Nevím, co je pravdy na tom, tamtéž.

„manželů“³⁴⁸, „Hned na počátku letošní sezony bylo největší sensací milostné duo Uli – Gerta, kteréžto manželství klape kupodivu dobře...“, „a ohrazoval se tuhle prý Karel Neumannů, že prý Hildě Popperů věrnost nesliboval, takže nyní může chodit s Marianou s klidným svědomím...“, „Jak se zdá, pěstuje naše mládež „manželské mnohoúhelníky“. Jak to? No, podívejte se kupříkladu na Hanzi, Viktora a Ericha. Nebo ještě jeden typický příklad: bratři Rechtsové, Anča Blumová, Hanka Blacková a Luisa Konhaberová. Není to krásný pětiúhelník?“, „Vy nevíte, co je spokojený život a spořádané manželství? To se ale musíte seznámit s Ančou Frenklů a Rídou Zenkerů...“, „Tak se nám sešli dva temperamentní tvorové: Erna Neubauerů a Cecilka Popperů. Říkalo se, že Cecilka přinesla Ernovi za vyznání lásky (od Chopina) kus sýra“³⁴⁹, „... Nemůžeme odpovědět na váš dotaz, milý pane, zda Hanzina chodí s Erichem či ne, neboť by se situace mohla do vyjítí tohoto čísla změnit do té míry, že by naše informace neodpovídala pravdě.“, „... Manželé Schleissnerů zavádějí nové uspořádání domácnosti. Lilka bude vydělávat na Frantu. Co to praktikovati i v jiných manželstvích? Co tomu říkáš Uli?“³⁵⁰, „Mezi školní mládeží přibýlo několik nových párečků: po Karlovi Freundů a Zuzce Kopperlů je to Heina Massarků s Ernou Fantlů, Harry Kende s Ankou Feitlerů, Edita Steinová s Jirkou Herzů, Jirka Gottliebů a Edita Wedelesů (není potvrzeno), Honzíček Freundů s Tulinou Holzerů atd. Mezi staršími došlo k následujícímu párkování: V. Löbl a L. Hirschová, P. Brauchová a K. Gerö, K. Neumann a Mariane...“³⁵¹

Opravdu téměř každý s někým chodil: „Každý jen tu svou má za jedinou... zpívali si onehdá svobodní mládenci, když veškeré párečky odešly z plovárny a nezbyl tam ani pořádný mančaft na football...“³⁵² Snad na tuto skutečnost měly vliv i okolnosti. Touha zažít něco hezkého, když kolem je obklopovala nejistota.

Bedřich Polák se nestyděl dát své city veřejně najevo: „Jen jedna touha horoucí / v mém srdci stále hoří, / smět na chvíli jen utonout / v tvých očích, temném moři. / Jen jednou toužím uslyšet zas šepot tvého hlasu, / a ústy svými zulíbat / lesk překrásných tvých vlasů. / Na stráni kvetou fialky / v oblacích skřivan zpívá / a srdce moje toužením / se náhle rozechvívá.“³⁵³

---

³⁴⁸ Tamtéž.

³⁴⁹ Narážka na Popperovic mlékárnu.

³⁵⁰ Klepálek, Klepy 18, s. 7.

³⁵¹ Klepálek, Klepy 20, s. 30.

³⁵² Tamtéž; srov. vzpomínky Františky Nassau v článku P. Tošnerové, „Klepy“, s. 54.

³⁵³ Fripol, Lásky touha. Milce Votické, Klepy 13, s. 12.

Čtenářská obec toužila číst tyto drby, fakta i polopravdy a byla přímo nadšená, když se ve 14. čísle objevila stránka 'Jak se vám líbí' s fotografiemi některých parků a „parků“.³⁵⁴

V následujícím čísle byl otištěn fiktivní rozhovor dvou klepen na plovárně: „Tak jsem vám zrovna viděla ty Klepy, nebo jak se to jmenuje, ale já vám říkám, na co ti klucí nepřijdou, voni vám tam vykreslili toho kluka Rechtsů, jak...“ „Jó, jo já sem to taky viděla, ten je tam moc dobře. Nebo ty párečky jak sou tam, to je přece taky moc povedený, vid'tě pani... Ta Bieglerů s tím Ullmannem nebo to Majerů děvče s tím Königem, no víte... já sem se musela tak od srdce zasmát, kde ty klucí ty nápady berou...“ „A všimla ste si na té fotografii toho učitele Friše? Ten je tam namalovanej jen tak s nějakým otazníkem...“ „Nebo ten Bio Kejliv – já vám říkám – to je teprve vidět, jak dovedou bejt ty naše děti veselí [!]... a mají pravdu... stejně nic jiného nemají...“ „Jo, to sem taky chtěla zrouna říct... Jes'li my bysme si na něco takovýho byli vzpomenuli, když jsme byli mladý. 'Depak.“ „Helejte, tamhle 'de zrovna můj starej, tak mi na chvíli odpustěj'.....“³⁵⁵ Objevila se tu i hořká nota – mladí nemají moc možností, zbývá obrnit se v nebyvalé situaci humorem.

Nelze si ovšem představovat, že spolu všichni žili v idylické symbióze. Měli mezi sebou rozepře a nemuselo se jednat jen o názor na sionismus.³⁵⁶ Byli majiteli lepších i horších vlastností, jako všichni ostatní. Nechtělo se jim uklízet sportovní náčiní, propichovali si duše u kol, prali se. Faktem ale zůstává, že okolnosti komunitu stmelily.³⁵⁷

Českobudějovičtí Židé udržovali čilé kontakty jak se souvěrci z blízkého okolí, např. z Bavorovic, Hluboké nad Vltavou nebo Plava, tak se svými příbuznými a známými roztroušenými po celém protektorátu i v zahraničí.³⁵⁸ Ruda Stadler se v úvodníku chlubil: „... úroveň Klepů nejen stoupla, ale stoupla i jejich popularita. Možno říci, že se dnes o Klepech ví po celých Čechách. Praha, Plzeň, Tábor, Příbram, Turnov, tam všude je o Klepy veliký zájem, tam všude vědí o tom, že v Budějovicích existuje židovská mládež, která se dovede vymanit z denních starostí dnešní doby a vybijí svou tvůrčí energii

---

³⁵⁴ Příloha 8.

³⁵⁵ Klepy 15, s. 2.

³⁵⁶ Viz. podkapitola Emigrace a sionismus.

³⁵⁷ „Mé přátelství se Zdeňkem a ostatními nežidovskými kamarády skončilo, ale teď jsem objevoval jiné lidi. Ve městě bylo asi tři sta židovských rodin a s výjimkou příležitostné návštěvy ve zdejší synagoze jsem mnohé z nich neznal.“ J. Freund, Údolím, s. 24.

³⁵⁸ Ve druhém případě se samozřejmě jednalo převážně o písemný styk.

alespoň tímto způsobem.“³⁵⁹ Vzhledem k výše uvedenému to zřejmě nebylo pouhé chvástání, ale skutečnost. Navíc čtenářka Klepů Hanka Fischerová-Kühnbergová si v šestém vydání posteskla: „Škoda, že už nebudu číst další číslo!“, protože se provdala a chystala se odstěhovat do Prahy, zároveň vyjádřila přání, aby tam časopis posílali. Asi jí Klepy a budějovičtí kamarádi opravdu scházeli, Herta se v čísle deset přimlouvala, „aby se poslaly do Prahy Hance“. Několik kluků z Tábora pro změnu bydlelo nedaleko Budějovic a jistě byli se svými rodinami ve styku.³⁶⁰

Vztahy s nežidovským okolím jistě nebyly jen dobré nebo špatné. S nástupem okupace se vztahy Češi – Němci – Židé narušily, někteří se přestali stýkat úplně, většina zbylých vztahů nabyla jiné formy.

Záleželo pochopitelně na jednotlivcích. Malého Zdeňka Voříška posílali jako poslíčka s jídlem, od jednoho, nebo látkami, od druhého dědečka,³⁶¹ ke známým židovským rodinám, které měly existenční potíže. Solelim se v článku o výletě zmínili, že dostali velkou žízeň, a proto zašli do statku, kde jim dala panímáma putnu vody.³⁶² Tatínek J. K., zubní lékař, po mnoho let ošetřoval zdarma jeptišky místního kláštera. Tyto pacientky mu zůstaly věrné i po 15. březnu 1939, až do úplného zákazu jeho praxe. Ze všech árijských zubařů si klášter vybral Žida.³⁶³ Na druhou stranu Marii Metzlové a její rodině domácí vyhrožovala: „Já vás udám, já vás udám, ty svině!“³⁶⁴

Členové národního souručenství byli opakovaně vyzýváni, aby se nestýkali s Židy. Stejně tak Židům bylo zakazováno, aby udržovali kontakty s tzv. árijským obyvatelstvem.

Nesměli se spolu zastavit, zdravit se ani se bavit o věcech jiných než nezbytně nutných, např. při nákupu.

Chování občanů bylo v Budějovicích skutečně sledováno. V květnu 1940 oznámil Hauptmann Krüger z krajského vedení NSDAP Policejnímu ředitelství, že „poněkolkáté pozoroval MUDr. Sachse, jak se provokativně baví v mlékárně Kunzlově v Hroznově ulici s prodavačkami, které zdržuje od práce, takže nemohou řádně obsluhovat ostatní

---

³⁵⁹ K 20. číslu, Klepy 20, s. 2.

³⁶⁰ Viz. podkapitola Sport.

³⁶¹ Eduard Švejda, obchodník sukнем.

³⁶² Solelim, Na vycházce, Klepy 13, s. 9.

³⁶³ ŽMP, Sbirka vzpomínek, vzpomínky J. K., kazeta 626.

³⁶⁴ Interview s Alenou Popperovou.

zákazníky. Jeho chování je provokativní a má veřejnosti ukazovat, kde jsou Židé vítáni.“³⁶⁵ Následně byli na policii předvoláni oba provinilci. Mlékař František Kunzl sdělil, „že, není pravdou, že Žid Sachs při svých nákupech v mém obchodě se baví s mými prodavačkami. Když jest však v obchodě přítomno více zákazníků, dává Sachs těmto v nákupu přednost. Tím se stává, že se v obchodě zdržuje delší dobu.“³⁶⁶ Stejně vypověděl Samuel Sachs a dodal, že své návštěvy ve zmíněném obchodě zkrátí na minimum a že byl upozorněn na eventuelní trestní následky.

Národní socialista Krüger byl i nadále ostražitý. 2. dubna 1941 žádal, „aby stráž polic. ředitelství byla věnována náležitá pozornost styku Čechů se Židy, ježto prý v poslední době lze ve zvýšené míře pozorovati, jak se Češi baví se Židy veřejně na ulici. Žádal, aby při takové příležitosti byli Češi i Židé zjišťováni a trestáni pro veřejné pohoršení. Upozornil jsem ho, že dle stávajících předpisů takováto prakse není dobře proveditelná, načež žádal, abych o tom podal hlášení panu polic. řediteli, který prý zcela jistě najde vhodný způsob jejího vyřešení.“³⁶⁷

Ke sledování těchto styků skutečně došlo. „Pozorováním Židů na ulicích zdejšího města bylo zjištěno, že dne 10. 4. 41 o 15. hodině odpolední zastavila se v Krajinské tř. s arijcem Židovka Elsa Gibianová, bytem tř. K. Henleina č. 7/8, dále Penížková Marie, bytem ve Dvořákově ul. č. 88 se stýká též s arijcem. Manželka obchodníka (sklenáře) Neubauera v Krajinské tř. se zastavila s arijkou před obchodem mlékaře Kuncla v Hroznové ul.“³⁶⁸

Dále policejní ředitel Jan Nečásek zaslal dopis Okresnímu vedení Národního souručenství v Českých Budějovicích, v němž upozornil, že české arijské obyvatelstvo ve zdejším správním obvodě nepřerušilo společenské styky se Židy a že „takovéto počínání bylo by možno za jistých okolností vykládati jako provokaci, nebo demonstraci.“ Žádal, aby působili na své členy a ti omezili své styky s Židy na nejmenší nutnou míru, pakliže by se stávající situace nezměnila, pohrozil ráznými opatřeními.

Dne 25. dubna 1941 byl v časopise „Jihočeská jednota“³⁶⁹ uveřejněn článek „Zákaz společenského styku se Židy“, v němž bylo členstvo Národního souručenství poučeno

---

³⁶⁵ SOA Třeboň, PŘČB, karton 24, hlášení policejního tajného Vaneše z 25.května 1940.

³⁶⁶ Tamtéž, protokol z 29.května 1940.

³⁶⁷ Tamtéž, hlášení Josefa Vaneše z 2. dubna 1941.

³⁶⁸ Tamtéž, zpráva strážníků Fišera a Schmieda z 17. dubna 1941.

³⁶⁹ Jihočeská jednota byla vydávána Národním souručenstvím v letech 1939-1945.

o zákazu stýkat se se Židy. Dále byl tento zákaz tlumočen na schůzích a dán na vědomí oběžníky.

V srpnu 1941 bylo hrdě hlášeno, že „styk mezi arijci a Židy jest v Čes. Budějovicích již značně potlačen. Vyskytují se však dosud případy, kdy na ulicích českobudějovických se zastaví za účelem kratčího [!] rozhovoru arijec se Židem. Bývají to obyčejně židovské osoby pokřtěné, žijící ve smíšeném manželství.“³⁷⁰

Policejnímu vedení bylo oznámeno to, co potřebovalo slyšet a co se zároveň „hodilo“ i policistům, aby nevypadali, že si nedokáží sjednat pořádek. Ke vzájemným kontaktům ale docházelo i nadále. Již v říjnu téhož roku opět upozorňovala Židovská náboženská obec svým oběžníkem na skutečnost, že „každý spol. styk s arijci a sice jak s Němci, tak s Čechy jest přísně zakázán. Jest tudíž také zapovězeno zdravení na ulici.“³⁷¹ „Jednou jsem šel po naší ulici, kde jsem se narodil, a vidím na druhé straně mého oblíbeného učitele z obecné. [...] Já měl hvězdu na svetru a on ke mně přešel. Moc mi neřekl, ale stisknul mi ruku, velmi pevně, a řekl: „Musíš být statečný, Honzíku.““³⁷² Četná svědectví také dokládají, že Židé si u svých přátel a známých schovávali cennosti, které měli povinně odevzdat, k nějakému kontaktu tedy docházet muselo.

Ne všichni Němci se chovali k Židům nepřátelsky. Oswald Goldschmied před válkou pracoval jako obchodní cestující českobudějovické firmy Fürth a Penížek.³⁷³ Za protektorátu musel své místo opustit, ale jeden jeho známý, německý obchodník, na něj nezapomněl a „celou válku občas navštěvoval České Budějovice, nikdy nezapomněl nás navštívit a vždy přinesl nějaké jídlo. Žádný z českých obchodníků toto neudělal.“³⁷⁴ Kladnou zkušenost měl i Jindřich Herz. Z důvodu jeho protiněmecké činnosti po něm pátralo gestapo a on byl nucen se skrývat. V červnu 1939 díky svým americkým příbuzným mohl odcestovat do USA na studentské vízum. „Manželka nacistického předáka v Českých Budějovicích a celých jižních Čechách paní Westenová za pomoci svého manžela zařídila, že mě gestapo nechalo odejít.“³⁷⁵

---

³⁷⁰ SOA Třeboň, PŘČB, kart. 24, zpráva od Schmieda z 5. srpna 1941.

³⁷¹ Tamtéž, oběžník ŽNO z 8. října 1941, bez č.j.

³⁷² J. Freund, Vzpomínka, s. 15.

³⁷³ Velkoobchod textilem.

³⁷⁴ Dopis Rudolfa Goldschmieda.

³⁷⁵ Henry O. Hart, Můj zápas za Československo, in: Naše dny, s. 246.

Po nuceném odchodu většiny Židů transportem Akb³⁷⁶ se někteří lidé velice zajímali o opuštěný židovský majetek. Už 5. května 1942 kolem 9. hodiny dopolední „Organen der NSV“ otevřely dveře sklepa rodiny Červenkovy v ulici Konráda Henleina 28 a nákladním autem si odvezly zde uskladněné brambory.³⁷⁷ O několik dnů později poslal kdosi anonymní udání, že Franziska Smetana³⁷⁸ si z bytu Siegmunda Korphoffa³⁷⁹ odnesla různé kusy nábytku.³⁸⁰

Ano, po Židech ve městě zbyl nějaký majetek, ale ještě než odešli ze svých domovů, měli značné existenční problémy.

5. 8 Materiální podmínky

Vlivem diskriminačních opatření se velice zhoršila ekonomická situace Židů. Někteří přišli velmi brzy o střechu nad hlavou, byli zbavováni majetku i možnosti výdělku. Museli se uskromnit. V Českých Budějovicích nebyla situace jiná. „Museli jsme si zvyknout na méně jídla a lacinější věci – chleba bez másla, brambory a jen zřídkakdy maso.“³⁸¹

Gustav Freund byl nucen zavřít svou ordinaci dětského lékaře, přes léto pracoval jako zahradník u známých, syn Karel si sehnal práci u dvou starších lidí, kterým uklízel dům, a tak mohl přispívat malým výdělkem.³⁸² Tatínek Aleny Popperové byl vyhozen ze soudu, pak byl zaměstnaný na Židovské náboženské obci, rodinu musel finančně podporovat mamčin bratr – lékař z Prahy.³⁸³ Mnoho mužů vykonávalo těžkou práci na regulaci Vltavy, aby mohli živit své rodiny. Právě na bedrech otců většinou ležela tíha zajistit příbuzné.³⁸⁴

---

³⁷⁶ Blíže kapitola Museli odejít.

³⁷⁷ SOA Třeboň, PŘČB, karton 23, hlášení z 7. května 1942. Četník Franz Kefurt při kontrole židovských bytů našel otevřený sklep patřící k bytu Adolfa Červenky. Adalbert Bonesch, Němec, bydlící v tomto domě mu sdělil, co se tam stalo.

³⁷⁸ V hlášení nebylo uvedeno, zda se jednalo o Češku nebo Němku.

³⁷⁹ Podle BNI bydlel MUDr. Siegmund Korphoff v Nové ulici č. 2, ale v září 1939 se odstěhoval do Prahy.

³⁸⁰ SOA Třeboň, PŘČB, karton 23, hlášení z 16. května 1942.

³⁸¹ J. Freund, Údolím, s. 26.

³⁸² Tamtéž.

³⁸³ Maminka nepocházela z židovské rodiny. Interview s Alenou Popperovou.

³⁸⁴ Viz. podkapitola Pracovní nasazení.

Ve městě stále probíhaly rozličné registrace. Kromě zjišťování aktuálního počtu Židů³⁸⁵ a místa jejich bydliště,³⁸⁶ se velice pečlivě evidoval jejich majetek. Museli podat majetková přiznání, byly vypracovány seznamy Židů – majitelů domů, Židů – majitelů automobilů,³⁸⁷ židovských podniků a obchodů... dokonce i obchodních místností po Židech a jejich nových provozovatelů.

Nejenom, že Židé museli stále něco odevzdávat a byli vyloučeni z odběru určitého zboží, ale i cesta ke koupi toho ještě povoleného pro ně byla těžší. Dostávali zvláštní lístky a v árijských obchodech v Budějovicích museli „v zájmu udržení veřejného klidu, pořádku a bezpečnosti“ a „aby styk arijského a židovského kupujícího obyvatelstva zejména při nákupu potravin [...] byl pokud možno omezen“ od srpna 1940 nakupovat jen od půl jedenácté do jedné hodiny odpolední, resp. od 15 do 17 hodin.³⁸⁸ Únorem 1941 počínaje, se mohli vydat na nákupy jen mezi 15. a 17. hodinou odpolední, árijské obyvatelstvo tak bylo značně zvýhodněno ve výběru.³⁸⁹ V srpnu 1941 podalo 37 židovských dělníků, zaměstnaných na regulaci, žádost o vydání zvláštní výjimky, týkající se nákupní doby. Z práce se totiž vraceli tak pozdě, že si už sami nemohli nic koupit. Většina uvedla, že by udělené povolení použila k opatření potravin a kuřiva. Pouze třem žádostem nebylo vyhověno. S účinností od 26. února 1942, tedy nedlouho před deportací, mohli jít Židé nakupovat pouze mezi 11 a 12 hodinou do části města Budějovic ohraničené ulicemi Konrad Henleinstrasse, Parkstrasse, Rudolfstädter Strasse,

---

³⁸⁵ Byli rozděleni na Juden A (podle vyznání) a Juden B (podle příslušnosti k rase), dále podle místa bydliště a státní příslušnosti.

³⁸⁶ Týkala se jich stále přísnější omezení pohybu, evidovali se i Židé přechodně přítomní, např. v hotelu.

³⁸⁷ K 1. září 1940 byli zjištěni jako majitelé osobních vozů tyto Židé: Frischmann Adolf, Frischmann Bedřich, Frischmann Josef (bytem v Praze, automobil ale garážoval u firmy Kolář v Budějovicích), Blum Robert, MUDr. König Julius, Neubauer Mořic, Firma Ullmann a syn, Schulz Josef, Reitler Hugo, Woltová Josefina, Kende Josef, Kendeová Gertruda, Kohnová Regina, Zenker Emil. Auta, patřící firmě Ullmann a syn a vůz Josefa Schulze byly povoleny „k další jízdě“. To první pro komisařského správce Artura Horknera, v Schulzově automobilu se mohl vozit Jindřich Cígler. Ostatní auta byla „t. č. mimo provoz“, Židé jednoduše nemohli jezdit. Zajímavě situaci ve městě reflektuje přípis policejního agenta Františka Klimeše: „Ježto změny v držení motr. vozidel – Židů nebyly zdejšímu dopravnímu úřadu jako obvykle [zvýraznila J. B.] hlášeny, nelze zaručiti, že seznam je úplný.“ SOA Třeboň, kart. 24, Seznam majitelů – Židů osobních automobilů ze dne 31. srpna 1940.

³⁸⁸ SOA Třeboň, kart. 23, vyhláška č. j. 1208/54 pres., z 5. srpna 1940.

³⁸⁹ Tamtéž, vyhláška č. j. 62/7 pres., z 19. února 1941.

Lastenstrasse.³⁹⁰ A do obchodů, které ležely v prvních třech jmenovaných ulicích, nesměli chodit nakupovat vůbec.³⁹¹

Mezi Židy existovaly vždy silné minoritní vazby, kdy bohatí podporovali chudé. Aby se na nemajetné nezapomínalo ani v nelehké protektorátní realitě, vyzýval Arnošt Kulka: „Darujme [...] našim chudým souvěrcům – je jich teď tolik na dlažbu vyhozených, bez existence, bez bytu ...“³⁹²

Nebyla to jen slova, ale i činy. „Našli jsme novu sílu a pomáhali jeden druhému. Když přišla do města velice chudá rodina s mnoha dětmi, našli jsme pro ni rychle místnost, abychom jí pomohli. Vzali jsme si k sobě mladé děvče, které s námi nějaký čas žilo.“³⁹³

Klepy upozorňovaly i na skutečnost, že židovští obchodníci a řemeslníci „jsou dnes odkázáni pouze na nás samé, a nebudeme-li tyto d o v e d n é řemeslníky podporovat v dnešní době, pak to bude pro nás smutným vysvědčením.[...] Nechceme ostatní bojkotovat, ale musíme dáti práci především našim lidem.“³⁹⁴ Název filmu U snědeného krámu pro ně byl jasnou evokací židovské restaurace.³⁹⁵

V protektorátu opravdu velkou roli hrálo, zda člověk byl nebo nebyl Židem.

5. 9 Být Židem

Mládež si uvědomovala a uvědomovat musela, že jsou Židé. Před válkou byli rovnoprávními občany a žádné zvláštní rozdíly mezi sebou a ostatními nepocíťovali. Snad nejlépe tuto změnu vystihl Jiří Münzer, vrstevník Rudy a jeho kamarádů, který žil v Hradci Králové. Do svého deníku si 6. října 1940 poznamenal: „Z indiferentního člověka se ze mne stal Žid a toto uvědomění dává a bude dávat směr celému mému životu.“³⁹⁶

---

³⁹⁰ Dnešní Pražská, Na Sadech, Rudolfovská, Nádražní.

³⁹¹ SOA Třeboň, kart. 23, dopis Oberlandráta pro okresy Budějovice, Týn, Třeboň a Vodňany z 10. února 1942.

³⁹² Arnošt Kulka, Purim, Klepy 11, s. 10.

³⁹³ J. Freund, Údolím, s. 26.

³⁹⁴ Fripol, Nepodceňujte práci našich řemeslníků, Klepy 12, s. 12.

³⁹⁵ Bio Kejliv uvádí, Klepy 11, s. 4.

³⁹⁶ A. Pilátová (ed.), Dospívání, s. 44.

Na veřejnosti byli nuceni dodržovat mnohá omezení, nemohli ani vyjadřovat své názory, ale svoboda myšlení jim zůstala. Hanzina Kulková poznamenala: „Ještě že si člověk může myslet, co chce“.³⁹⁷

Jasně bylo přesvědčení nepoddát se osudu, postavit se mu aktivně, nevěšet hlavu.³⁹⁸ „Společné vycházky, společně trávené neděle a hlavně naše plovárna nám ukázaly jasně, že naše mládež přes těžkost doby má chuť a vůli zachovati si stůj co stůj svou úroveň a nepodlehnutí malomyslnosti, kterou doba s sebou přináší.“³⁹⁹ „Kdo malomocně vzdychá, sám přivolává to, čeho se nejvíce obává“⁴⁰⁰ Klepy povzbuzovaly proti rezignaci: „To jsem nebyl já, to byl on, / jenž vrhl se do hlubin- / já chci žít život dál, / i když sebe zahubím... // To jsem nebyl já, to byl on, / jenž svůj život ztratil- / teď půjdu světem sám- / i když se život zhatil... //To jsem nebyl já, to byl on, / jenž života se bál- / život není pro slabé, / zač bych já to stál...“⁴⁰¹ „Je něco horšího než smrt: živoření, prostřednost.“⁴⁰²

Do rubriky „Vážné příspěvky“ byla vybrána zajímavá úvaha: „Tak jako nemáme práva, volati všechny ostatní národy k zodpovědnosti za své národní neštěstí, tak také nejsme oprávněni vkládati své národní štěstí jen a pouze do jejich rukou. Lidské pokolení a my s ním jsme na nedohledně dlouhé cestě k dokonalému lidskému humanismu, má-li vůbec k nějakému takovému dojít, sotva na první etapě. Proto musíme upustiti od bludné představy, že svým rozptýlením splňujeme prozíravé poslání – poslání, v něž nikdo nevěří, čestný úřad, kterého bychom se, upřímně řečeno, rádi vzdali jen kdyby současně mohla býti odstraněna ze světa nadávka: „Žide...“⁴⁰³ Být Židem v diaspoře odvěky znamenalo vědomí dvojího protichůdného pocitu, a to údělu vyvolenosti a zároveň tragické vyvrženosti. Tento rozpor se odrážel v postojích pokory a hrdosti.

Že Klepy nebyly důležité jen pro svou humornou stránku, ale pečlivě byly sledovány i seriózní úvahy a myšlenky svědčí m. j. přípis Lilky Hebákové: „Jsou dobré, i to vážné sedí.“⁴⁰⁴

---

³⁹⁷ Klepy 6, vložený list.

³⁹⁸ Srov. Rudův článek o účelu a smyslu Klepů, s. 5. Že Stadlerova snaha nebyla marná potvrdila Lilka Hebáková: „ Jsou prima a to, co Ruda chtěl, ukázaly“, Klepy 10, vložený list.; „proto neztrať nikdy hlavu / ať je zlý nebo dobrý čas“ Klepy 4, s. 6.

³⁹⁹ Fricke, Orchester, Klepy 13, s. 12.

⁴⁰⁰ Citát, Klepy 14, s. 17.

⁴⁰¹ Ramona, báseň Pesimista a optimista, Klepy 14, s. 14.

⁴⁰² Klepy 17, s. 17

⁴⁰³ Vážné příspěvky, Klepy 10, s. 11.

⁴⁰⁴ Klepy 7, vložený list.

V lednu 1941 vyjádřil Rída Zenker přání, co by si opravdu rád přečetl: „článek jak odstranit anti...“⁴⁰⁵ Je nepochybné, že antisemitismus cítili, bylo zhora nemožné si jej nepřipouštět. Mašinérie protižidovské politiky jim vytyčovala stále menší životní prostor.

Výběr některých citátů v Klepech měl jasný cíl - dodávat sebevědomí. „Historie Židovstva působí na historii lidské rasy stejně jako násyp na tok řeky. Zvedá její hladinu. (Leon Bloy) . Všechny velké věci byly vykonány malými národy. (Disraeli)“⁴⁰⁶

Přesně věděli, jaká je zažitá stereotypní představa Žida. Fulín ironicky podotknul v duchu známých slov pochybného uznání: „...Jeden ze spolužáků, je to Žid, ale jinak moc slušný člověk...“⁴⁰⁷ Jasně vnímali dobovou nomenklaturu, kdy nepatřili do té správné škatulky: „vedle stojící nearijec“⁴⁰⁸

Okolnosti k nim nebyly právě vlídné, cítili, že mají těžší pozici, než měli v mládí jejich rodiče a prarodiče.⁴⁰⁹ Věřili ovšem ve šťastné zítřky, o své účasti na poválečné budoucnosti nikdo z nich nepochyboval. „Ano, život může být krásný. Není úplně v naší moci si jej uspořádati, jak bychom si to přáli, ale z velké části záleží na nás. Vytkněme si cíl. Cíl, přiměřený schopnostem, které cítím v sobě mít. Snažme se s veškerou vervou a energií tohoto cíle dosáhnouti. Musí se nám to podařiti. Jeden z nás si vytkne nižší cíl, druhý vyšší. Ale všichni chceme pracovat pro blaho a spokojenost svou, svých rodin, národa a celého lidstva. Z kapek sestává moře. Jednotlivci tvoří národy a celé lidstvo. Snažme se zařaditi mezi ty nejlepší. Tato cesta bývá zajisté obtížná a často také buď vlastní vinou nebo nepochopením ostatních tohoto cíle dosaženo, ale každý se těší blahým vědomím, že něco pro svojí věc v y k o n a l. Chceme pracovat a žít.“⁴¹⁰ „Naši rodiče se snažili dáti nám co nejkrásnější mládí, za což jim patří náš vřelý dík. Nyní stojíme v životě. Je na nás, hlavně na nás, abychom se už od počátku postavili pevně, stáli vždy odhodlaně a klidně na svém místě, abychom příštím generacím zabezpečili mládí, na něž by také mohli míti ty nejkrásnější vzpomínky.“⁴¹¹ V 16. Klepech se objevila stránka

---

⁴⁰⁵ Klepy 8, vložený list.

⁴⁰⁶ Úvahy, Klepy 9, s. 11.

⁴⁰⁷ Fulín, „Já“, Klepy 10, s. 5. Srov. R. Bondyová, Mezi námi řečeno, s. 158.

⁴⁰⁸ Klepy 22, nestr.

⁴⁰⁹ „...to je teprve vidět, jak dovedou bejt ty naše děti veselí[!]... a mají pravdu... stejně nic jiného nemají...“ „Jo, to sem taky chtěla zrouna říct... Jes'li my bysme si na něco takovýho byli vzpomenuli, když jsme byli mladý. 'Depak.“, Klepy 15, s. 2.

⁴¹⁰ Klepy 16, s. 16.

⁴¹¹ E. M., Vzpomínám, Klepy 20, s. 24.

s fotografiemi těch nejmenších s názvem „Děti - naše budoucnost“.⁴¹² V následujícím čísle byla uveřejněna kresba, v níž do správkárny aut vjíždí vůz, nad vjezdem je nápis König & Popper, založeno 1979.⁴¹³

Velká většina osob, považovaných za Židy, byla židovského náboženství.

5. 10 Náboženství

Brzy po příchodu Němců bylo zakázáno používání synagogy,⁴¹⁴ ale obec prosadila, že bylo povoleno používat k modlitebním účelům zadní trakt jedné budovy v Lannově ulici.⁴¹⁵ Konaly se tu pravidelné bohoslužby vždy v pátek večer, v sobotu a o všech svátcích.

Účinkoval zde i dětský pěvecký sbor, doprovázený harmoniem. Zpěváky byli deseti až dvanáctiletí chlapani a děvčata. Slovo chvály se mu dostalo od Rudy Stadlera: „Považovali bychom za reportérskou nedbalost, kdybychom se ani slovem nezmínili o dětském choru, který zpívá již delší dobu při bohoslužbách. Jde o výkon celkově vzato pěkný a ucelený až na některé malé kazy, které jsou ovšem daleko převýšeny úrovní celkového přednesu. O dětský chor usilovalo se již v minulých letech. Nebylo však docíleno patřičného výkonu. Dnes však pod odborným vedením pana Kikese bylo tohoto dobrého standartu dosaženo. Mnohdy dokonce působí, že dětský přednes je lepší než přednes zkušených zpěváků v minulých letech. K tomuto dojmu strhuje verva a nadšení, se kterou mladí zpěváci přednášejí zpěvy a melodie. Dokonce i celá přítomná obec zpívá s sebou, takže celek působí téměř ohromujícím způsobem.“⁴¹⁶

Bohoslužby byly bezesporu více navštěvované než v době svobody, byla to jedna z mála příležitostí, kdy se mohli scházet ve větším počtu, pocítit sounáležitost, spojovala je víra otců i nynější nezáviděníhodné postavení. Mladí už byli na hony vzdálení ortodoxnímu prožívání židovství, které zkarikoval Fulín v humorné povídce Prase.⁴¹⁷

---

⁴¹² Klepy 16, s. 7.

⁴¹³ Nakreslil Ramona, Klepy 17, s. 15.

⁴¹⁴ Jan Podlešák, Českobudějovická synagoga, in: Naše dny, s. 199.

⁴¹⁵ Dopis Rudolfa Goldschmieda; Jan Freund si vzpomíná na jakési blíže neurčené skladiště. J. Freund, Údolím, s. 26.

⁴¹⁶ Rudolf Stadler, O tom dětském choru, Klepy 11, s. 9.

⁴¹⁷ Klepy 3, nestr.

Náboženská setkání probíhala pod vedením oblíbeného rabína Rudolfa Ferdy, vysokého muže se zlatými zuby. Častým tématem jeho dlouhých kázání byly židovské dějiny.

Dva obsáhlé články, tématicky zaměřené na blížící se židovské svátky Chanuka⁴¹⁸ a Purim, napsal pro Klepy Arnošt Kulka, tentokrát se zdržel všech žertů. „...Býti hrdý na svoji víru, posvěcenou krví otců, bojovníků, mučedníků, býti hrdý na svůj lid tak malý, a přec tak velký, toť krásné, vznešené a chvályhodné. To nabádá k ušlechtilým činům a vytváří povahy pevné, povahy, jakými byli Makkabejci, skromní pro sebe, hrdí na svůj lid. Chanuková světélka, vrhají skromnou svojí záři do velké minulosti. Necht' svítí vpřed. Necht' jsou nám vzpomínkou, ale i nadějí...“⁴¹⁹ Tyto osmidenní svátky mají připomínat úspěšné makabejské povstání proti náboženské perzekuci.⁴²⁰ Kulka nejenom připomenul slavnou minulost, ale jasnou podobností poukázal na tehdejší situaci Židů a vyjádřil víru v totožný konec.

Druhý článek také propojoval momenty minulosti a přítomnosti. Svátek Purim symbolizoval vítězství dobra nad zlem, o němž byl přesvědčen, vyzýval však k větší zodpovědnosti a vážnosti: „Ano, Purim je slavnost, která má vyznít vesele. Ale zamysleme se trochu. Je nutné, aby vždy vyzněla zábavami? Je to nutné, a je to vůbec správné v dnešní těžké době? Rozhodně úplně ne. Hromadné vraždění, stanovené losem na 13. Adar, bylo náhodou odhaleno a zažehnáno; radujeme se nad tím. Dnes, každý den, stále je nám také tažen los, o jehož osudovosti každý ví mnoho, a přec tak málo. Můžeme se z této nejistoty, toho soudobého losu radovat? Nemůžeme. Ani těm z nás, který je sebe víc silen a který věří v lepší příští žid. národa. Nelze však přejít ono datum 13. Adaru. Vzpomínejme a děkujme Všemohoucímu, že tehdy, před více než dvěma tisíci lety, stál při našich předcích a ochránil je. A řekněme si, že budeme věrni sami sobě, a proto, že nás ani tentokrát neopustí. [...] Mnozí snad řeknou, ať alespoň mládež má trochu povyražení, trochu radosti ze života. Není to také úplně správné. Necht' i mládež pozná rozdíl mezi Purim slavností jindy a dnes, necht' si je vědoma těžké doby žid. národa. Trochu více vážnosti naší mládeži neuškodí. Bude jí to jen na prospěch a postaví jí to do lepšího světla vůči okolnímu světu a hlavně vůči vlastnímu národu, jehož je nadějí v budoucnosti.

---

⁴¹⁸ Příloha 9.

⁴¹⁹ Arnošt Kulka, Chanuka, Klepy 7, s. 11.

⁴²⁰ Jaakov Newman – Gavriel Sivan, Judaismus od A do Z. Slovník pojmů a termínů, Praha 1992, s. 51-52.

O Purim darujte vy starší, svým souvěrcům, vy mládeži, vrhněte se s chutí do práce, sice zodpovědné, ale tím krásnější, do práce na lepší příští židovského národa.“⁴²¹

Mládež se opravdu místo studií věnovala práci.

5. 11 Život učednický

Když nemohla mládež studovat a musela se rozloučit se svým dosavadním životem studentů, sháněla se po nějakém zaměstnání. Většina hochů se učila nějakému řemeslu, což prozatím nebylo zakázáno a čeští řemeslníci rádi zaměstnávali inteligentní mladé lidi.⁴²² Děvčata se zabývala převážně ručními pracemi, šila rukavičky, háčkovala, pletla, pracovala jako modistky,⁴²³ švadleny.⁴²⁴ Irena Stadlerová byla zaměstnána v módním salonu paní Petržilkové,⁴²⁵ Lilli Hirschová v salonu paní Korecké.⁴²⁶

Čemu se který mladík učí, bylo v Klepech často zmiňováno - František Rechts se učil instalatérem, Viktor a Richard Zenkerovi zlatníky, Petr Flusser mlynářem, Jan Flusser a Rudolf Fürth zahradníky, František Flusser řezníkem, Ervín Popper jemným mechanikem, Rudolf Stadler cukrářem, Reinhold Neubauer a Arnošt Neubauer elektromechaniky.⁴²⁷

Poslední jmenovaný, známý pod přezdívkou Brandeburák, publikoval v časopisu na pokračování humorné stati *Moje učení*, v nichž čtenáře provedl celým svým dnem od ranního vstávání⁴²⁸ přes cestu do Rožnova až do průběhu pracovní doby.

Od 11. čísla se v Klepech začala objevovat pravidelný seriál „Práce“. Většinou formou rozhovoru zde začal Ruda Stadler představovat jednotlivé profese: zahradníka,⁴²⁹

---

⁴²¹ Arnošt Kulka, Purim, Klepy 11, s. 9-10.

⁴²² Dopis Rudolfa Goldschmieda.

⁴²³ Eva a Hela: „obě modistky jsou nadšené“, Klepy 10, vložený list.

⁴²⁴ „Šijeme do 6 hodin večer. 14ti letá děvčátka.“, Klepy 3, nestr.

⁴²⁵ Interview s Marií Mizerovou.

⁴²⁶ Lilly Holinková, Z Českých Budějovic do Bergen-Belsenu, in: Naše dny, s. 225.

⁴²⁷ Příloha 10.

⁴²⁸ Obsahuje i jazykově zajímavou pasáž, která potvrzuje tezi o jazykových skupinách ze třetí kapitoly: „...při čemž se nikterak nedám rušit maminkou, (jiné oslovení prý zakázala spisovatelova matka) která mně začne znervosňovati, a tak za velikého ruchu a rozčílení aufrringen a umbrringen se obléknu...“, Klepy 9, s. 4.

⁴²⁹ Odpovídali Jan Flusser a Rudolf Fürth, Klepy 11, s. 10.

elektromechanika,⁴³⁰ instalatéra-klempíře,⁴³¹ zemědělskou dělnici,⁴³² cukráře,⁴³³ tkalce,⁴³⁴ automechanika⁴³⁵ a sedláře-brašnáře.⁴³⁶

Většina odpověděla na stejné otázky: jak dlouho profesi vykonávají, co je na ní nejnamáhavější, co dělají nejraděj, zda se lze něčemu naučit v kurzu, jak je profese placena a jaké jsou vystěhovalecké možnosti, tedy jaké je uplatnění profese v cizině. Nejčastějšími odpověďmi na poslední dotaz byly Palestina, Kanada a Jižní Amerika.

Přechod od studia k učení většinou přijali mladí jako svou povinnost a příslib možnosti uplatnit se v budoucím novém životě. Samozřejmě že prací také přispívali do rodinného rozpočtu, jehož strana příjmů byla negativně ovlivněna protižidovskou politikou.

Svůj budoucí život viděli někteří z nich v Palestině.

5. 12 Emigrace a sionismus

Široké vrstvy československých Židů se začaly otázkou emigrace zabývat v období druhé republiky a vznik protektorátu uvažování o odchodu ještě zvýšil.

Navíc německé orgány vystěhovalectví zpočátku podporovaly. Nad českobudějovickými izraelity už v srpnu 1939 visel rozkaz okamžitého opuštění země.⁴³⁷

Zhruba sedmi desítkám budějovických Židů se podařilo v letech 1939 a 1940 opustit legálně protektorát.⁴³⁸ Jihočeští Židé však prchali za hranice i ilegálně.⁴³⁹ Rodiče Jana

---

⁴³⁰ Reinhold Neubauer, Klepy 12, s. 13.

⁴³¹ Klepy 13, s. 15.

⁴³² Edita Katzová, Klepy 14, s. 17.

⁴³³ Klepy 15, s. 20.

⁴³⁴ Klepy 16, s. 12.

⁴³⁵ Miloš König, Klepy 17, s. 16.

⁴³⁶ Rudolf Ullmann, Klepy 18, s. 14.

⁴³⁷ Viz. podkapitola Situace v Českých Budějovicích.

⁴³⁸ Viz. JVK, BNI, nestr. Mezi jinými jsou zde uvedeni i Jindřich Herz a Bedřich Popper. Syn Dr. Herze odjel do USA a dobrovolně vstoupil do americké armády. H. O. Hart, Můj zápas, in: Naše dny, s. 246-249. Popper se vrátil zpět do Palestiny a zapojil se do bojů na Blízkém východě, v severní Africe i v západní Evropě. Bedřich Popper, Přežil jsem katastrofu lodi Patria, tamtéž, s. 250-254.

⁴³⁹ Pavel Lexa, Má činnost v zahraniční armádě, tamtéž, s. 255-257.

Freunda uvažovali, že své syny pošlou do Británie Wintonovým transportem.⁴⁴⁰ Někteří, jako Josef Friš, měli vyřízené všechny formality, ale nakonec stejně neodcestovali, dnes už těžko říci proč. Valná většina nechtěla opustit svou zemi a své rodiny, očekávala, že brzy krize pomine. Mimořádný byl případ MUDr. Karla Fleischmanna, který svůj vystěhovalecký pas do Palestiny daroval příteli.⁴⁴¹

Na začátku okupace tedy někteří počítali s tím, že budou muset odejít. Nejpravděpodobnějším cílem se jim zřejmě zdála být Palestina. Řada států, která emigranty přijímala, požadovala mladé, příslušníky určitých profesí, lidi ovládající zemědělské práce. Židovská honorace jezdila k Voříškům, kde se v kravíně učila dojit a kydat hnůj, protože počítala s tím, že to bude potřebovat.⁴⁴²

Dne 3. března 1940 se konala první lekce hebrejského jazyka „pro účely vystěhovalecké“, kterou pořádala Židovská náboženská obec ve svých kancelářských místnostech.⁴⁴³ Výuka probíhala každou neděli od 9 do 12 hodin pod vedením učitele náboženství Samuela Farkaše. Do kurzu docházeli: Neubauer Mořic, Bruml Hanuš, Goldschmeid Oswald, Frischmann Bedřich, Dr. Reitler Bedřich, Pick Vilém, Arnstein Josef, Taussigová Gerta, Vodičková Helena, Kantor Pavel, Kantorová Kamila, Blatt Jindřich, Blatt Valter, Blattová Eliška, Lederer Kurt, Ledererová Melita a Hübsch Arnošt.⁴⁴⁴ Dodatečně se přihlásili ještě: Hirsch Karel, Hirsch Robert, Kühnbergová Hanna, Friedová Herta, Flusserová Emma, Běhal Karel, Dr. Herz Leo, Gerö Kornel a Hirsch Korn Otto.⁴⁴⁵ Celkem se tedy ivrit učilo 26 budějovických Židů, policista Fišera neshledal při návštěvě kurzu nic závadného a sdělil, že přítomní se v klidu rozešli.

Nejpozději od listopadu 1940 museli budějovičtí Židé, pokud chtěli opustit hranice okresu, žádat o povolení Policejní ředitelství. Museli uvést důvod, proč chtějí odjet a na jak dlouho. Vedle běžných žádostí, týkající se např. návštěvy nemocných příbuzných, se z let 1940 a 1941 dochovala řada těch, jejichž důvodem bylo „Einreichung der Auswanderungsmappe bei der Zentralstelle für jüdische Auswanderung in Prag“. Podat vystěhovaleckou mapu jeli např. Rudolf, Irena, Jiří a Eliška Stadlerovi, Hermine, Františka, Věra a Pavel Hojtašovi, Arnošt Holzer, Karel Neumann, Oskar a Regina

---

⁴⁴⁰ Viz. podkapitola Wintonovy transporty.

⁴⁴¹ H. Housková, Však někdo z nás tam doje, in: Naše dny, s. 144.

⁴⁴² Interview se Zdeňkem Voříškem.

⁴⁴³ Kurs byl povolen komisařem gestapa Ziemmerem a následně policejním komisařem Nečáskem.

⁴⁴⁴ SOA Třeboň, PŘČB, karton 23, příloha k č. j. 108/40 ze dne 26. února 1940.

⁴⁴⁵ Tamtéž, .

Kohnovi, Rudolf Arnstein, Gerda Spinková, Karel Hirsch, Otto Herzig. Vycestování ale bylo v této době už velmi obtížné.

Od 1. září 1941 se možnosti pohybu ještě zúžily, Židé nesměli bez písemného povolení opustit ani obvod ani obec.

Otázky ohledně vystěhovaleckých možností příslušníků jednotlivých profesí a publikování sionistických citátů měly zřejmě Bagrovi umožnit na stránkách časopisu rozvinout diskusi o budoucím směřování židovského národa.

Naplno se to projevilo ve dvanáctém čísle Klepů a vzbudilo to mezi židovskou komunitou, mladými i dospělými, nebývale ostrý spor.⁴⁴⁶ Ruda tu vyjádřil svůj jasný názor a postoj k celé problematice: „Někteří čtenáři nesouhlasí s tím, že jsou otiskovány sionistické úvahy a výroky. Mám však přesto v úmyslu tyto úvahy dále otiskovati, neboť je nejvyšší čas, aby do naší situace vniklo trochu pravdy a světla. Tím, že budeme věčně tomuto problému vyhýbati, tím tuto otázku naší národní existence nevyřešíme. A chcete snad pochybovati o tom, že my nejsme k tomu dosud oprávněni tuto otázku řešiti? Kdo nám ji tedy má vyřešiti? Vždyť se jedná o n a š í budoucnost. Nechci se zde pro dnešek více rozepisovati. Cituji pouze výrok rabiho Hiléla, který je dnes opět aktuální: „Nepomohu-li si sám, kdo mi má pomoci? A ne-li dnes, kdy tedy?“ Jestliže však má někdo jiné názory – prosím. Od toho zde jsme, a od toho zde jsou Klepy, abychom si to řekli. Opravdu rád tyto protiargumenty otisknu, pokud nebudou pro Klepy závadné. Mimo to jsem ti milý čtenáři k dispozici a rád si s tebou pohovořím.“⁴⁴⁷

Do téhož čísla vložil svůj protestní dopis H. F.⁴⁴⁸: „...Bagr je přesvědčen, že se prospěje židovské veřejnosti, budeme-li se v Klepech hádat o sionismu. Otiskuje dle vlastní vůle sionistické články a navrhuje, aby se otiskovaly též články protisionistické.“ Honza Rudův návrh zamítl z několika důvodů, hlavně proto, že z jeho pohledu Klepy pro takovouto diskusi nejsou vhodné. Navrhl proto utvoření kroužku, kde by zájemci mohli otevřeně diskutovat. Na závěr sdělil své přesvědčení, že „Bagr sám nevěří, že by mohl otiskováním sionistických článků v Klepech prospěti sionistické věci, ale že to dělá jenom proto, aby vyvinul nějakou činnost.“⁴⁴⁹

Na celou problematiku reagovali čtenáři na stránkách rubriky Četl(a) jsem 12. č. Klepů, soudím o něm a navrhuji. Mezi jinými se vyjádřili: Erich Fried: „aby se z Klepů

---

⁴⁴⁶ P. Tošnerová, „Klepy“, s. 31.

⁴⁴⁷ Klepy 12, s. 14.

⁴⁴⁸ Pravděpodobně Honza Flusser.

⁴⁴⁹ Klepy 12, vložený list.

nedělal pamflet!“, Erich Hirsch: „žádné politické noviny“, Rudy Ullmann: „aby byly úvahy vynechány“, Bedřich Schwarz: „že mají býti tribunou nás všech a ne politickým časopisem“, Petr Flusser: „že se Klepy stávají nástrojem jisté kliky“, Jiří Fürth: „aby Bagr dal pokoj“, Franta Flusser: „s úvahami do buřtů“, Herta: „sionisti, ať si to říkají mezi sebou, ostatní to nezajímá“. Nejtvrdší byla reakce Brandeburáka: „Ať dá sionistická pakáž pokoj nebo dostanou do držky.“

Ruda Stadler měl potřebu zareagovat na celou záležitost dříve než za tři týdny, proto připsal na zadní desky tohoto čísla rukopisnou poznámku: „Odpovím v příštím čísle. Očekával jsem slušnou polemiku; setkal jsem se však (až na výjimečné případy) se sprostými osobními urážkami. Podrobně ještě každému odpovím.“

Ti, kteří Bagrovi vyjádřili podporu přímo na stránkách Klepů, byli opravdu v menšině: Lilka: „pokračuj, Rudo“, Dita Mayerová: „aby Bagr pokračoval, že nás to moc zajímá“ nebo paní Erna Freundová: „Rudo, nedej se!!“, k čemuž se připojil i Fulín.

Ruda se v následujícím čísle k diskusi vrátil obsáhlým článkem, ve kterém vyslovil politování nad urážkami, z nichž některé pocházely, podle něj, od donedávna horlivých sionistů. Právě Honzu, ale označil za člověka, který byl, na rozdíl od mnoha dalších o problematice ochoten debatovat. Dále se snažil vysvětlit svůj původní záměr a vyjádřil naději, že snad konečně vznikne debatní kroužek, neboť dřívější pokusy o jeho utvoření ztroskotaly na naprostém nezájmu většiny mládeže.

Původní záměr se mu sice prosadit nepodařilo, dál ale zveřejňoval některé sionistické citáty a ani poslední otázka v seriálu „Práce“ se nezměnila. Čtenáři konec konfliktu přijali s povděkem a vyjádřili přání, že se bude pokračovat bez hádek. Jak se zdá, většina českobudějovické mládeže se cítila být českými Židy, Čechy židovského náboženství. Ovšem počet přívrženců sionismu se oproti předválečným letům zvýšil.

Válečná léta nebyla jen ve znamení uvědomování si vlastní identity, ale i ve znamení nucené práce.

5. 12 Pracovní nasazení

Tím, jak Židé přicházeli o původní zaměstnání a mládež nemohla studovat, vykryštovala se na území Protektorátu Čechy a Morava velká skupina obyvatelstva,

kteřá mohla být nasazena na různé práce. Pracovali hlavně v zemědělství, při provádění staveb, výstavbě železnic, na regulacích řek, v hornictví a v průmyslových podnicích.⁴⁵⁰

Od ledna 1941 museli Židé odklízet v českobudějovických ulicích sněh. Baruch ben Šlaumo ve fiktivní pozvánce, uveřejněné v Klepech, ironicky poznamenal „Největší překvapení: Ž i d é j s o u v í t á n i.“ Čtenáři byli pozváni „na veselou zábavu, která se koná dnes a denně v ulicích města. Téměř 200 účinkujících. [...] P. T. účastníkům této zábavy doporučuji se vhodné masky, jako lyžařský bundůr atd.“⁴⁵¹

Skupina „Mladých pracantů“ odklizení viděla následovně: „4. ledna zřána, / byla Židům práce dána. / Jak' kdyby je někdo pích' / už byli v ulicích a házeli sněh. / Jeho Výsost pan J. K. tak také byl, / ten se však mezi dělníky moc nehodil: / dával zpropitné tomu, / kdo odnese mu lopatu domu. / A. H. moc řeči má, / že jsou tady samí štváci, / ale žádní remi-hráči. / Na náměstí a ve Sterneckové⁴⁵² / pracovaly party dvě. / Někdo se jen stále stydí, / protože ho všichni vidí. / Chopte se všichni díla, / ať je vidět naše síla.“⁴⁵³ Zřejmě ne všichni se zapojili do odstraňování sněhové nadílky se stejným úsilím. Podřadná práce před zraky sousedů Židům na dobrém životním pocitu nepřidala.

V příštím čísle byl uveřejněn vtip, který odrážel další stránku této práce: „Uvažoval jeden KŽM (konces. ž. metař): Tak nevím. Mám za ten honorář, co jsem dostal za práci na sněhu jeti raději na Rivieru či někam do hor...“⁴⁵⁴

Židé ale nepracovali jen ve svých domovských městech. Židovské ústředí práce v Praze evidovalo všechny nezaměstnané muže ve věku od 18 do 50 let a povolávalo je podle potřeby zejména na sezónní práce.⁴⁵⁵

Bedřich Polák pobýval v přeškolovacím táboře v Lípě u Německého Brodu. Napsal tam báseň Romance o přeudatné feueraše, která byla v Klepech zveřejněna 19. ledna 1941. Mimo jiné se v ní zmínil o hladu, nevalném jídle a krádežích potravin. Celkově byla romance - parafráze známé básně - vedena v humorném tónu a končila zcela idylicky: „...v červánkách tone den / v táboře každý spokojen / v táboře božský vládne klid, / dobře,

---

⁴⁵⁰ Srov. Helena Krejčová – Jana Svobodová – Anna Hyndráková (edd.), Židé v protektorátu. Hlášení Židovské náboženské obce v roce 1942. Dokumenty, Praha 1997, s. 116-124.

⁴⁵¹ Klepy 8, s. 4.

⁴⁵² Ulice U Černé věže. Srov. Daniel Kovář – Pavel Koblasa, Ulicemi města Českých Budějovic. Názvy českobudějovických veřejných prostranství v minulosti a dnes, Jelmo 1998, s. 270.

⁴⁵³ Klepy 8, s. 4.

⁴⁵⁴ Humory, Klepy 9, s. 6.

⁴⁵⁵ Později byli nasazováni chlapci od 16 let a muži až do věku 60 let.

předobře je tu být.“⁴⁵⁶ Neopomněl navíc zdůraznit, že „veškeré jednající osoby v této básni jsou Židé“.

Už v prvním čísle Klepů se objevily zmínky o kamarádech, kteří pracovali nebo pracují na statku. Později se objevily první příspěvky z pracovního nasazení mládeže v zemědělství.

Na podzim 1940 pracovala skupina mládeže na statku u osady Teletín. Osada ležela nad Vltavou severně od Rabyně směrem k Lukám pod Medníkem.⁴⁵⁷ Dita Katzová pobyt popsala ve svém článku Den na hachšarah v Teletíně. Mladí byli ubytováni v hájovně. Ti, kteří měli na starost přípravu snídaně vstávali o půl šesté, ostatní třičtvrtě hodiny po nich. Poté se odebrali na nedaleký statek, odkud dostávali deputát, a dozvěděli se, jakou práci budou dělat. Třeba na poli vybírali brambory. Často vedli přátelské hovory s obyvateli statku, jejich vztahy byly zřejmě bez komplikací. „Po večeři se zpívalo, hrály se hry, a bylo-li hezky, šli jsme ještě na tak zvanou „Skalku“, kde jsme seděli vysoko nad Vltavou a oddávali se romantismu, zvláště pak, když byla sebou gitara, sedělo se dlouho do noci... Tak končil den.“⁴⁵⁸

V následujícím roce pracovali mladí na velkostatku Ortvínovice, někdy též uváděném pod, dodnes mezi lidmi zažitým, názvem Urtinovice. Leží nedaleko Českých Budějovic, asi čtyři kilometry jihovýchodně od Rudolfova.

Klepálek oznamoval: „V Urtinovicích prý je moc krásně. Nejen prý ta krajina, ale také ti zemědělství dělníci, co tam pracují. Tak nám to alespoň vypravovala Eva Poláků.“⁴⁵⁹

Fotoreportáž v 18. Klepech byla doplněna textem: „Nedaleko Budějovic, na velkostatku Ortvínovice pracuje skupina našich děvčat a chlapců. Nastoupili brzy zjara a zůstanou až do pozdního podzimu. V Ovčíně, nedaleko statku, uprostřed krásné scenerie vaří, pere, uklízí, vždy jedno děvče pro ostatních 6, kteří zatím pracují na poli. V neděli pak štípou dříví, odpočívají, koupají se, čtou, zpívají, učí se apod. A tak židovský dorost dává jeden z mnoha důkazů o svých tělesných schopnostech v práci za pluhem, u mlátiček, ve stáji, na poli. Jsme na ně hrdí.“⁴⁶⁰

Na deseti fotografiích Arnošta Kulky bylo zvětšeno nejen jejich obydlí a před ním se sušící peřiny. Hoši a děvčata na snímcích pracují, ale i obědvají a pózují

---

⁴⁵⁶ Fri-Pol, Romance o přeudatné feuerwaše, Klepy 8, s. 9-10.

⁴⁵⁷ P. Tošnerová, „Klepy“, s. 32.

⁴⁵⁸ Dita Katzová, Den na hachšarah v Teletíně, Klepy 7, s. 10 a 12.

⁴⁵⁹ Klepálek, Klepy 17, s. 6.

⁴⁶⁰ Ortvínovice, Klepy 18, b. s.

před aparátem.⁴⁶¹ Obrazově bylo zdokumentováno i stříhání vlasů. Objektiv zachytil úsměvy, pohodu a spokojenost. Na venkově se jim jistě nedařilo špatně, propagační celostránkový „inzerát“ „Navštivte „letovisko“ Urtinovice...“ místo mnoha slov uvedl jen několik čísel (obklopených nápisy slunce, práce, voda, vzduch, kultura, hry), byl to počet přibraných kilogramů.⁴⁶²

Na statku pracovali i někteří zkušení pracanti, kteří se zúčastnili loňského teletínského pobytu. „Bylo to 15. května 1941, kdy nedaleko Budějovic, v Ortvinovicích, zakotvila židovská skupina dělníků. Čtyři chlapci a 3 děvčata nabití vědomostmi z loňské hachšará vybalovali kufry a dali se do práce... Dvě místnosti – nový náš domov se mění v útulné obydlí. Vyřezané ŠALOM (mír) je zavěšeno nade dveřmi. A co je to vlastně – tahleta hachšará – Hachšará to je naše tělesná i duševní příprava pro náš příští život, pro naši příští práci, pro náš životní boj... a svět se mění. Nejradikálněji se změnil pro nás, pro Židovstvo, pro nás, kteří nežijeme už v pohodlném světě našich otců a dědů. Naším životním cílem není již touha vydělávat co nejvíce a státi se šéfem firmy. Máme jiný, produktivnější cíl: chceme se státi národem, který by měl vlastní zemi, řeč a kulturu. Nechceme zůstatí nadále masou doktorů, obchodníků, úředníků. Náš národ potřebuje také dělníky. Zde jsme. A naše hachšará i náš příští život musí být zbudován na lidském cítění a na naší práci. A vytrváme-li, zachováme našim potomkům nehynoucí dědictví. A my vytrváme...“⁴⁶³ Někteří českobudějovičtí chlapci a děvčata tedy své nasazení na zemědělské práce přijímali jako hachšaru – zemědělský kurs pro účely vystěhování. Chtěli své budoucí kroky směřovat do Palestiny, v níž viděli novou vlast. Změny, zaviněné politickou situací, viděli v novém světle. Jako první stupeň k nové budoucnosti.

Příspěvky, popisující práci mládeže v zemědělství, vyznívaly téměř idylicky. Je pochopitelné, že mladým lidem fyzická práce příliš nevadila. Navíc byli na čerstvém vzduchu, netrpěli nedostatkem jídla, mohli se cítit svobodněji než ve městě a obklopovala je parta kamarádů. Tyto pobyty pro ně představovaly spíš příjemné vytržení z běžných, starostmi a stereotypem zaplněných budějovických dnů.

Ti, kteří pracovali na stavbě silnice do Plané, na regulaci Vltavy (u vodárenské věže v Českých Budějovicích, později u Bavorovic) nebo na těžbě lignitu v Mydlovarech, měli daleko těžší pozici. Nebyla to jen tvrdá, úmorná celodenní dřina, při které vykonávali ty

---

⁴⁶¹ Příloha 11.

⁴⁶² Zuzka 4 kg, Malej 3 kg 10 dkg, Irena 2 kg, Eva 2 kg, Dita 2 kg 45 dkg a ostatní celkem 7 kg 60 dkg, úhrnem 21 kg 15 dkg živé váhy. Klepy 19, nestr.

⁴⁶³ MEJ, Naše hachšará, Klepy 20, s. 34.

nejtěžší práce. Nemenší to pro ně představovalo zátěž psychickou. Bylo tu zaměstnáno mnoho starších Židů, otců od rodin, kteří museli po mnoho let budované postavení nebo rodinnou firmu opustit a zabývat se manuální prací ke které mnozí neměli ani fyzické předpoklady. Právě mezi nimi byli ti úředníci nebo obchodníci, o nichž mládež trochu s despektem psala a od nichž se chtěla odlišit. Zdánlivě lehkovážný tón, kterým se jejich práce v Klepech prezentuje, vnášeli především mladší pracovníci, vlastně odrostlejší děti.⁴⁶⁴

Někteří muži pracovali na regulaci už v létě 1940, např. Kornel Gerö,⁴⁶⁵ snad dobrovolně jako jiní zaměstnanci. Pracovní nasazení obyvatelstva protektorátu a také Židů bylo upraveno vládním nařízením ze dne 23. ledna 1941.⁴⁶⁶ V dubnu téhož roku rozeslal vedoucí hospodářského oddělení Úřadu říšského protektora Walter Bertsch Ministerstvu pro sociální a zdravotní správu nařízení, týkající se pracovního nasazení Židů.⁴⁶⁷ Židé, uznání při lékařské prohlídce pod dozorem německých lékařů za práce schopné, měli být nasazení při stavbě silnic, na pozemní práce, při zakládání zelených ploch atd.⁴⁶⁸ Ženy měly pracovat jako pomocnice v domácnosti nebo při zemědělských pracích. Skupiny, nasazené do zemědělství, musely být minimálně desetičlenné. Židé měli pracovat odděleně od ostatních pod dohledem partáka, kterého vybere z jejich řad Židovská náboženská obec.

V osmém čísle Klepů Gerö navrhnul, aby se napsalo něco „o 3 plných autobusech“,⁴⁶⁹ což byla narážka na dopravu pracovních skupin na místo výkonu práce a zpět. Pracovní nasazení se postupně stalo jedním z nejčastějších témat článků a básniček v časopisu. V létě 1941 si mladší pracanti ještě našli čas na návštěvu plovárny. Byla tu odehrána sportovní utkání „Učedníci vs. Regulace“.⁴⁷⁰

Čtrnácté Klepy přinesly seznam pracovníků na regulaci, který byl obdobou toho plovárenského:

„Pick Karel, náš otec, nejstarší, 56 let, jeden z nejlepších.

Arnstein Rud., všeobecný humorista, dělá jen s hubou.

---

⁴⁶⁴ P. Tošnerová, „Klepy“, s. 41.

⁴⁶⁵ Klepy 1, nestr.

⁴⁶⁶ H. Petrův, Právní postavení, s. 117.

⁴⁶⁷ NA, ÚŘP, karton 859, dopis Nr. II 4a-5431/41 ze dne 17. dubna 1941.

⁴⁶⁸ Srov. H. Krejčová – J. Svobodová, A. Hyndráková (edd.), Židé v protektorátu, s. 117.

⁴⁶⁹ Klepy 8, vložený list.

⁴⁷⁰ H. F., Plovárna zahájena!!!, Klepy 13, s. 15.

Schwarz Bed., jeho učeň, básník, má rád měkké polštáře.
Holzer Arnošt zapomíná svačiny, tak si vždy půjčuje.
Kulka⁴⁷¹ šetří svou ženušku a jede proto na oběd domu.
Stein Pavel, kanální rada, dříve zubní technik.
Fried Erich by nejradši, aby vždy ve 2 h začlo pršet (nákup).
Polák Bedřich má denně rande a je vždy ondulovaný.
Hirsch Erich, sportovec velice známý, poctivý pracant, vyhoví každému.
Neugröschl Matěj je povýšen na traťmistra.
Federer⁴⁷² je povýšen na traťmistra – běhá jen s kladívkem.
Hahn Theodor, fantom regulace zvaný „Slepička“.
Hájek Karel, ulejšák prvního řádu.
Hirsch Rob., všeobecný ulej...vylejšvač.
Gerö Kornel má největší radost, když nám může přivést pontony.
Neugröschl Rud., líbí se mu vše, co má sukně.
Stein Rud. nedělá nic, furt prej myslí na svojí starou.
Neumann Karel, tomu je jedno, zda se dělá 1 či 10 pontonů.
Herzig Oto, jeho kamarád, má nejradši, když mistr píská 6 h.
Frischmann Artur, tak zvaný Papoušek nebo Liliput.
Frischmann Bedřich, jeho brácha, nosí stále bílou čepici.
Stein Pavel je starý samotář.
Ornstein Pepi, známý footballista, není jej vůbec viděti.
Neubauer Rud., jeden ze seniorů, dobrý pracant.
Frischer Artur, jeden z nováčků, není dosud ve své kůži.
Rein Ed., vrchní vedoucí skladu.
Valudí,⁴⁷³ stále nemocný, při tom nešťastně.
Kohn,⁴⁷⁴ každého zve na mariáš.
Neugröschl Arn. by nejradši každý den nasazoval lopaty.
Holzer Alois se nestrhá.
Hahn Bed. vynechává, kde může a je první s pontonu.⁴⁷⁵

---

⁴⁷¹ Míňen Karel Kulka, ženatý otec sedmileté dcery. SOA Třeboň, PŘČB, kart. 23, žádost o povolení nákupu mimo stanovenou dobu pro Židy.

⁴⁷² Otto Federer, bydlel v Budějovicích u svého nemocného otce, manželka žila v cizině. Tamtéž.

⁴⁷³ Správně Sandor Faludí. Tamtéž.

⁴⁷⁴ František Kohn. Tamtéž.

Na Vltavě stále přibývali noví pracovníci: Jindřich Blum, Erich Mayer, Josef Hoffmann, Max Stein, Kurt Lederer, Eduard Pick, Arnošt Knöpfelmacher aj.

Červencové číslo Klepů informovalo, že 126 židovských mužů a chlapců se dostavilo k odvodům. Podle fyzických a zdravotních dispozic byli rozděleni do několika skupin: do A třídy bylo zařazeno 44, do B třídy 26, do C třídy 27 a do D třídy 29 branců.⁴⁷⁶

V září bylo v evidenci Úřadu práce v Českých Budějovicích celkem 226 židovských mužů, ročníků 1891-1923, kteří mohli být zařazeni na práci. 51 z nich pracovalo v zemědělství, 52 ve stavebnictví a 76 v jiném hospodářském odvětví. V měsíci listopadu bylo evidováno celkem 123 pracujících. Prosinec a leden nebyly pochopitelně pro řadu prací vhodné, takže poměr nezaměstnaných vůči zaměstnaným byl 105 ku 20. Od února 1942 se počet nasazenců opět zvyšoval. Po odjezdu transportu Akb evidoval Úřad práce Budějovice ke konci dubna pouhých 18 nezaměstnaných práce schopných Židů.⁴⁷⁷

Regulaci Vltavy prováděla v Budějovicích již od listopadu 1939 firma Ing. František Secký, podnikatelství staveb v Praze XII.⁴⁷⁸

Budějovičtí Židé byli nasazeni na nejtěžší práce při čištění koryta Vltavy, na pontonech, u bagru, na železniční nakláde. „...Teď alespoň v režii se dřem / v pontonech házeme den co den / v lodích je 14 dělníků / a právě tolik parťáků. / Vždy nejsme na čistém vzduchu / dost uijeme puchu / to asi kanál zavání- / Neumanne – to tě zachrání / Ze všech nejvíce dře se Hahn / on celý ponton zmůže sám / když máme kubík poslední / Hahn skládá svoje náčiní. / Hirsch také rád se ulejšvá / on velmi dobré ejces má / teď je už z něho kapitán / co chystá se – to vím jen sám.“⁴⁷⁹

Práce nebyla jen fyzicky náročná, ale také při ní mohli přijít snadno k úrazu: „Padla fošna padla / a s ní Otulín⁴⁸⁰ / pad v lůno Vltavy / a kolečko s ním / Vykřikl když vylez / já se nezmařím / já si pro tu firmu / zdraví nezkažím / I když mistr tvrdil / nemám na tom vinu / Ota křičí svoje: / Půjdu na hodinu...“⁴⁸¹

---

⁴⁷⁵ Ra, bez názvu, Klepy 14, s. 7. Je to 31 jmen + autor Ra.

⁴⁷⁶ Víte z regulace, že, Klepy 16, s. 6.

⁴⁷⁷ Údaje ze zpráv a statistik, uložených v NA, ÚŘP, kart. 859. ŽNO České Budějovice nedodávala od počátku roku 1942 souhrnné údaje počtu Židů ve stáří 16-60 let.

⁴⁷⁸ SOkA České Budějovice, Okresní úřad České Budějovice, sign. X/16/ch, Regulace Vltavy, kart. 927.

⁴⁷⁹ Fricke (Bedřich Schwarz), Balada regulační, Klepy 14, s. 15.

⁴⁸⁰ Otto Federer.

⁴⁸¹ Fricke, Episoda z regulace, Klepy 20, s. 16.

Práci na Vltavě řídili čeští odborníci, také oni se dostali na stránky Klepů. Mistr Jílek, vymalovaný s červeným nosem a čepicí, se zřejmě často rozčiloval a nešel pro slovo daleko: „V pontonu je material / v druhém zas je voda, / tam pracuje jako mistr / pan Jílek z Krumlova. / Kdo jaktěživ mistrem byl / nezakusil málo / není to tak lehký život, / jako by se zdálo. / Tihle Židi, to je lůza / to je těžká správa, / někdy nevím samým křikem / kde mi stojí hlava. / A co všechno na mne chtějí / nelze vyjmenovat, / zbláznil bych se, kdybych si to / chtěl jen pamatovat. / Ten chce lano, ten zas –peisser- / ten zase chce –vindnu- / Vlček zas chce velký výkon / že vám se vším flinknu. / Sám se nechce nikdo starat / za všechno se modlí, / jak by každý svého mistra / měl pro své pohodlí. / Ten Pick chlap je jako hora / při tom je vám chomout / kolečko sám neuveze / neumí se vohnout. / Jílek musí tahat ponton / zdraví by si zmařil, / Jílek zatlouká kolíky / svět zda-li to zažil. / Gerö, ponton patří k paaagru / Erik dělá fraky, / když už já vám chci dát pokoj / dejte mi ho taky. / Hažte dál ten material / Hahne, furt to říkám, / což tu mluvím s hluchým lidem? / Tak nepřijdem nikam. / Tu si Heina z hlouby vzdych: / Kéž by zapršelo... / na to po něm skočil Jílek / to by se vám chtělo. / Kdyby to šlo po vás Blume, / furt byste zahálel, / nemá každý tolik peněz / by jak vy se válel. / Tak náš drahý, hodný mistr / celý den se zlobí, / ztrácí nervy, hubne tělo / zdraví se mu drobí. / Věru u nás mistrem býti, / to žádný špás není / Krumlov ten byl proti tomu / pouhé vyrazení...“⁴⁸² Mnohým z Židů nemohla jít práce od ruky tak dobře jako těm, kteří byli zvyklí žít se „lopatou“ celý život.

Další výraznou postavou byl muž zvaný Macháč. Dělníkům vadila jeho prehlivost, ale jinak s ním vycházeli dobře a oceňovali, že je nepřetěžoval. „Macháč byl náš parták, / krátce povím vám / a já o tom muži / pěknou báseň znám. / Nalej, Hájku, sodovku do číše / co vy hoši, poslouchejte tiše / já ji zaspívám: / na Vltavě dobrý / hodný parták byl / pravda je to jistá, / že v Lazaretské žil,⁴⁸³ / dvoje mosty a Vltavy vlny / dělí kraj ten od naší plovárny / tam on partáčil. / Posud vedoucího / chválí dělný lid / není ani tyran / není také Žid. / Nehanobí nikdy naši rasu / pontonami nesůžuje naši chasu / nedá darmo dřít. / Jenom jednu slabost / muž ten dobrý měl / že si na dělníky / občas zakřičel./... / Lepší na něm bylo, / že za jeden den / hned zas se udobřil, / říkal chlapci jen. / Vždy nám –dvacet- dopřál / s námi zabral hned / přesně v 6 zapískal / každý se dral vpřed.“⁴⁸⁴

Pracovní doba trvala od sedmi ráno do šesti večer. V poledne měli hodinovou pauzu na oběd. Někteří se jezdili najíst domů, ale většina obědvala přímo u řeky, kam jim jídlo

---

⁴⁸² Fricek, Povzdech pana Jílka, Klepy 20, s. 18.

⁴⁸³ V Lazaretní ulici v Českých Budějovicích měla firma Secký pronajaté prostory.

nosili většinou příbuzní, o prázdninách hlavně děti. Na svůj těžký úděl si stěžoval malý Běďa Neubauer: „Šalom škola. Už jsou prázdniny. Zbavení roboty. Zbavení vyjmenovaných slov. Volní jako ptáci. Kouzelný toť den. Myslel jsem... myslel jsem, zbavení roboty. Ale nová nastává. Čtvrté přikázání zní: Deset měsíců dřív v potu tváře své a dva měsíce odpočívaj. Že jsem Žid, tak jsem velmi protestoval. Ale čtvrté přikázání tatínkovo zní: Deset měsíců dřív: slyšeti, blýskati se, plyn... atd. a dva měsíce chod' na regulku s obědem pro mne. Sklaplo mi. Místo abych jedl, pil, četl a chodil na plovu, musím choditi s obědem na regulku. Jo, jo, marno povídati. osud je zlý. Život je loď s nákladem bídy a spoustou neřestí. Osud postihl také Jirku Gottliebů. Ve dvou to snášíme lépe.“⁴⁸⁵

Unikátní fotografie z regulace zachytily židovské muže, kteří se smějí a pózují na štaflích, s lopatami nebo jen tak ve skupinkách.⁴⁸⁶ Na dvou snímcích byl zvěčněn také pan mistr. Z těchto obrázků, prozářených sluncem, se nedá poznat, jak těžkou práci vykonávali. Erich Hirsch, ale o skutečném stavu věci věděl své: „Každý den ráno o 7. hodině začíná práce na regulaci. Jdeme si pro náčiní a já si беру tak zvané bidlo (asi 3 metrová tyč) a společně s p. Reinem se rozjíždíme na pontoně k velkému bagru. Jedeme od Orelské restaurace po levém břehu asi 350 metrů. U bagru mně podá Karel Neumann řetěz, ponton přivážeme a čekáme, až jej naplní. Potom jedeme k vykladišti, kde naložený ponton začne vykládat asi 18 lidí. Nyní mám chvíli volno, neboť nyní je na řadě kolega Gerö s partnerem P. Steinem. To trvá asi 3/4 hodiny a potom jedeme k menšímu, vodnímu bagru, na kterém jsem pracoval vloni. Poněvadž jedeme proti proudu, je jízda velice namahavá. Je to jednoduše odpovědná práce, jelikož to zacházení s bidlem není žádná maličkost. To vám dosvědčí Arnošt Holzer.“⁴⁸⁷

Od dubna 1940 probíhala regulace řeky též v blízkosti Bavorovic, které leží mezi Budějovicemi a Hlubokou nad Vltavou. Od října 1941 tu byli zaměstnání i Židé.⁴⁸⁸ „V nedalekých Bavorovicích se utvořila v minulých dnech nová židovská pracovní

---

⁴⁸⁴ Fricke, Balada o partákově M., Klepy 20, s. 20 a 22.

⁴⁸⁵ David Neubauer, K regulce je cesta dlouhá..., Klepy 16, s. 8.

⁴⁸⁶ Příloha 12.

⁴⁸⁷ Fantomas, Moje práce na regulaci, Klepy 20, s. 34.

⁴⁸⁸ V říjnu to bylo 51 Židů, v listopadu 57 a v prosinci 61. Židovští muži se do Bavorovic vrátili zase na jaře 1942, kdy jich tu od 1.–10. dubna pracovalo 45. NA, ÚŘP, sign. III-3, Úprava Vltavy u Bavorovic, kart. 1111.

skupina asi 65 lidí, k níž náleží také několik kolegů z Budějovic...“⁴⁸⁹ Bavorovickou regulaci měla na starost akciová stavební společnost Lanna a Klepy si nemohly nerýpnout: „Firma Lanna jest velmi zámožná a známá firma. Patří jí nejenom Lannovy loděnice a Lannův pomník, ale též lanová dráha na Petřín.“⁴⁹⁰

Krátké zmínky o regulaci na stránkách Klepů byly plné narážek, jejichž tématem bylo hlavně kdo se jak má k dílu. „Karli dělá na regulaci, prý už rozezná krumpáč od lopaty a Vlčka od Kříže.“⁴⁹¹ Práci a ulejšárnu už dávno rozeznal, hlavně to poslední.“⁴⁹²

Nováček Harry (zřejmě Kulka) popsal své první dny na regulaci s nadsázkou. Vadilo mu brzké ranní vstávání, na Střeleckém ostrově se museli dělníci shromáždit už 10 minut před sedmou. „Začátek práce ohlásí mistr bujným zapísknutím na píšťalku, načež všichni dělníci pomalým, rozvážným krokem nastupují do svých posic. Když jsem začal pracovat, měl jsem měkkou kůži na dlaních, avšak do večera jsem si vypěstoval svůj první mozol, nad nímž doma všichni užasli. Charakteristické pro každého začátečníka je, že se snaží udělat toho co nejvíce. Ti zkušenější borci na regulaci mi řekli, když jsem je káral, že málo dělají: já tady nejsem, abych pracoval, já zde jsem na zotavenou. Dělníky by se dalo rozdělit ve dva tábory: na jedny, kteří skutečně dělají a na ty, co dělají, že dělají.“

Jednotlivé práce nepopisoval nijak dramaticky. V pátek si šel do kanceláře firmy pro týdenní výplatu. „Nálada byla dobrá, protože jsem měl v kapse 230.-K.“ Co si ale opravdu myslel o práci Židů? To prozradil v ironii prosyceném konci: „V práci na regulaci bychom neměli vidět jen pouhou nádeničinu. Na dílo egyptských otroků, kteří vystavěli pyramidy, se přece každý dívá s obdivem. Jednou, po letech se zajisté všichni budou obdivovat tomu, jaký dobrý kus práce dovedli vykonat studenti, obchodníci, cestující atd. v roli nádeníků.“⁴⁹³

Bedřich Polák se vyjádřil také otevřeně: „Bylo to mrzuté. Když jsme my, Židé, byli zařazováni do prací na silnicích a na regulaci, zaslechli jsme často poznámky, jako bychom nedovedli tak pracovat jako ostatní. Okolí, které však přišlo do styku

---

⁴⁸⁹ Klepy 21, nestr. Bohužel o pracovních poměrech pod firmou Lanna nic bližšího nevíme. Říjen byl rovněž posledním měsícem, kdy vyšly Klepy.

⁴⁹⁰ Klepy 22, nestr.

⁴⁹¹ Možná dva čeští mistři, o nichž se jinde píše, že jeden byl dobrý tatík a druhý převít - dělníky velice hlídal, aby nezaháleli.

⁴⁹² Brandeburák, Klepálek, Klepy 21, nestr.

s židovskými dělníky poznalo, že jsme při nejmenším rovnoceni [!] co se týče pracovního výkonu ostatním dělníkům, přes to, že si většina z nás musila na těžkou práci teprve zvykat. Mimo těchto problémů má však také žid. dělník smysl pro humor.“⁴⁹⁴ Původně asi napsal něco ostřejšího, což redakce Klepů odmítla uveřejnit, protože tato verze už byla výsledkem přepracování. Židy zkrátka trápilo jak se s nimi zacházelo, jak byli ostouzeni a považováni za podřadné. Snažili se alespoň svému okolí dokázat opak, snažili se neztrácet sebevědomí ani humor.

Právě krátce předtím, než časopis Klepy přestal vycházet, začala nová, ještě těžší fáze života Židů.

---

⁴⁹³ Harry, Dojmy začátečníka na regulaci, Klepy 21, nestr. Na vloženém listě mu Karel Hirsch vzkázal, aby byl s výroky opatrný. Snad se obával, že by si to mohl přečíst někdo nepovolaný. Situace se pro Židy na podzim silně zhoršila. Harry jen připsal vzdorně: „No a.“

⁴⁹⁴ Fripol, Odkaz regulaci, Klepy 18, s. 2.

6. Deník Edity Steinové

Na časopis *Klepy* časově navazuje deník Edity Steinové.⁴⁹⁵ Byla návštěvnicí židovského koupaliště a čtenářkou *Klepů*.

Deník časově koreluje s přechodem ke konečné fázi „konečného řešení židovské otázky“ na území protektorátu. V Berlíně padlo rozhodnutí o obnovení deportací. Zavedení povinného nošení židovské hvězdy spolu se zákazem pohybu signalizovalo tento přechod. Vzhledem ke změně situace zanesl velitel bezpečností policie a SD Horst Böhme 17. září 1941 oběžník, podle kterého si jeho úřad napříště vyhradil provádění veškerých protižidovských opatření v protektorátu.⁴⁹⁶ 27. září byl zastupujícím říšským protektorem jmenován Reinhard Heydrich.⁴⁹⁷

Došlo k výraznému zosíření protižidovské politiky. Jeden zákaz stíhal druhý. V prosinci 1941 si Jiří Münzer poznamenal: „Aby už do toho hrom praštil! Začíná to být opravdu ošklivé.“⁴⁹⁸ Navíc židovští partneři ze smíšených manželství byli postaveni na roveň Židům.

Počínaje říjnem 1941 odjížděly první transporty. Nejprve vyjížděly z Prahy a z Brna, a směřovaly rovnou na východ (Lodž, Minsk, Ujazdow). Od listopadu 1941 směřovali (nejen) protektorátní Židé do Terezína. Na konferenci na berlínském předměstí Wannsee, která se konala 20. ledna 1942, zkoordinoval Heydrich za účasti státních sekretářů a dalších vedoucích činitelů nejvyšších říšských úřadů celoevropské deportační plány s plány na vyhlazení Židů.⁴⁹⁹

Edita, která se narodila 13. listopadu 1927 v Českých Budějovicích, byla jedinou dcerou Viktora a Grety Steinových, mladší bratr Karlíček zemřel v útlém věku.⁵⁰⁰ Otec Viktor byl zubním technikem, matka Greta (rozená Popperová), byla, jak bylo po sňatku obvyklé, v domácnosti. Steinovi bydleli v Krajinské ulici č. 1.

---

⁴⁹⁵ JČM, deník Edity Steinové, K 9029 (dále jen deník). Do muzea deník věnoval Editin strýc Bedřich Popper, který jej po válce našel na půdě.

⁴⁹⁶ W. Gruner, *Protektorát*, s. 42.

⁴⁹⁷ Jaroslava Milotová – Miroslav Kárný (edd.), *Protektorátní politika Reinharda Heydricha*, Praha 1991.

⁴⁹⁸ A. Pilátová (ed.), *Dospívání*, s. 100.

⁴⁹⁹ Mark Roseman, *Setkání ve vile u jezera. Konference ve Wannsee a „konečné řešení židovské otázky“*, Praha 2003.

⁵⁰⁰ Fotografie Edity s rodiči – příloha 13.

Ke svým 14. narozeninám dostala od kamarádky Květy Holzerové deník, v němž zaznamenala posledních pět měsíců svého života v rodném městě. Deník obsahuje dvanáct zápisů a většina jeho listů zůstala prázdných.⁵⁰¹

V deníku zachytila zdánlivě banální události, v nichž figurovala nejen ona sama, ale také její rodiče, příbuzní, kamarádi a známí.

Byla především čtrnáctiletým děvčetem a tomu zpočátku odpovídal obsah – nechtělo se jí chodit do školy, prožívala intenzivně oslavu svých narozenin a bez servítků si do deníčku zhodnotila, které dárky se jí líbily a které ne, četla dívčí románky, bavila se a smála s kamarády, chodila sáňkovat a občas si „dopřála“ v cukrárně. A rodiče se jistě snažili, aby prožívala co nejnornější život.

Snad jako každou dívku, i ji velice zaměstnávala otázka oblečení: „Paní Rešová mi přinesla hezkou blůzu a sukni, a tak mám, chvála Bohu, zase co obléci.“⁵⁰² „Mám slíbený jarní kabát a klobouk. Ale byla s tím také komedie. Plakala jsem, kudy jsem chodila, až se maminka smílovala.“⁵⁰³ Ohromně ji naštvalo když musela dlouho čekat na nové šaty: „Mám hroznou zlost na paní Rešovou. Vzkázala mi, abych přišla 10. na zkoušku šatů. To už je hrozné!“⁵⁰⁴ V obchodě si ale oblečení koupit nemohla, i kdyby na něj měla dost peněz, od března 1941 totiž Židé neměli nárok na šatenky.⁵⁰⁵

Samozřejmě ji velmi zaměstnávala náklonnost chlapců, zejména Jirky Herze a Hainy Zuckera. „Já cítím, že jsem se tak malounko zablbla do Hainy. On mě dal kominíčka pro štěstí a já byla celá blažená. Jirku mám také velice ráda, přes to, že mi jde někdy na nervy.“⁵⁰⁶ „Dne 20. listopadu mi dal Jirka Herz hubičku. Bylo to takhle: ptal se mě, jestli jí chci a já řekla „třeba jo“. Tak mi ji okamžitě dal. Haina chce teď se mnou chodit a napsal mi dopis.“⁵⁰⁷ „Včera mi nechal Haina vzkázat, co bych dělala, kdyby mi dal hubičku. Je to velká sprostota, ale co mám dělat?“⁵⁰⁸ „Mám Hainu velice, velice, velice

---

⁵⁰¹ Frekvence zápisů – rok 1941: 13.11., 15.11., 21.11., 1.12., 5.12., 8.12., 11.12., 31.12.; rok 1942: 31.1., 7.2., 11.3., 30.3. První zápis v deníku – příloha 14.

⁵⁰² Deník 21. listopadu 1941.

⁵⁰³ Deník 11. března 1942.

⁵⁰⁴ Deník 7. února 1942.

⁵⁰⁵ H. Petrův, Právní postavení, s. 123.

⁵⁰⁶ Deník 15. listopadu 1941.

⁵⁰⁷ Deník 1. prosince 1941.

⁵⁰⁸ Deník 5. prosince 1941.

ráda, ale ne tak jako Jirku.“⁵⁰⁹ Prožívala citové zmatky: „Já se již úplně v sobě nevyznám. Jsem jako aprilové počasí. Haina je mi protivný jako noc a Jirka zase milý.“⁵¹⁰

Zapsala si i jednu poznámku, týkající se náboženského života: „V neděli měl Haina Zuckerů barmicvá. Musila jsem zpívat a měla jsem velikou trému.“⁵¹¹

Postupně ale do deníku vstoupila krutá realita protektorátní doby. Už ve druhém zápisu si Edita stěžovala, že je jí v pokoji velká zima, podobná konstatování později ještě několikrát zopakovala.

Snažila se sama sebe utěšit, že situace ještě není tak špatná, čímž ovšem zároveň potvrdila, že pocítovala obavy: „Dokud jsou lístky a peníze, tak je ještě dobře.“⁵¹²

Od září 1941 byl sled zákazů, příkazů a nařízení adresovaných židovskému obyvatelstvu takřka nepřetržitý, dotklo se to samozřejmě i Edity: „Museli jsme odevzdat všechno z kožešin a vlněné věci. Můj rukávník je v tom.“⁵¹³ Steinovy postihlo i nucené stěhování: „Již nepíši v Krajinské třídě. Přestěhovali jsme se. A sice do Gymnasiální 17. Pletu si pořád adresu. Máme to tady „bezva“.“⁵¹⁴

V zápisu ze dne 7. února 1942 se poprvé objevilo slovo Terezín, je nepochybné, že českobudějovičtí Židé citlivě vnímali odchody transportů v protektorátu a byli si vědomi, že ani je tento osud nemine. „Tady je pořád hrozná předtucha Terezína. Každý připravuje, ale my nic.“ Podvědomě na tuto hrozbu jistě stále myslela, neboť neznámý cíl se jí objevil i ve snu: „Předevčírem se mě zdálo, že přišel k nám pán od gestapa a přinesl nám adresu. To znamená, že se musíme vystěhovat do 24 hodin z bytu a musíme přejít i s nábytkem na Dobrou Vodu. Tak jsme vzali nábytek na záda a šli jsme. Odtud jsme šli přes Hořice, Želnavu a Vídeň a konečně jsme byli v Terezíně. Má to člověk někdy blbé sny.“⁵¹⁵

Psychické rozpoložení rodiny, úzkost, strach z neznámého, tušení nedobrého budoucího, hroucení dosavadních, alespoň minimálních jistot – to vše obsahovaly Editiny poslední věty v deníku: „Dnes je u nás teta Hilda a Sylva. Dnes nejsem na procházce jako jindy. Před chvílí mi teta povídala při maminčině vyplínění: „Važ si maminky, nevíš, jak dlouho ji budeš mít“. To je přímo hrozné dnes. Samý Terezín, Terezín, ještě jednou

---

⁵⁰⁹ Deník 8. prosince 1941.

⁵¹⁰ Deník 11. prosince 1941.

⁵¹¹ Deník 11. března 1942.

⁵¹² Deník 11. prosince 1941.

⁵¹³ Deník 31. ledna 1942.

⁵¹⁴ Deník 11. března 1942.

⁵¹⁵ Deník 7. února 1942.

Terezín. Toto slovo je často pronášené. Terezín, Terezín... Maminka dnes byla u odvodů. Dostala 2. Babička se ohromně rozčiluje, že dostala 3a. Byla jsem dnes na regulaci s obědem. Donáším panu Popperovi a strejdovi oběd. Včera jsme byli u Frišů. Hráli pimprle. Bylo to psinovní. Koupila jsem si knihu. Pokračování Irči. Maminka mi vyhubovala: „Terezín, Terezín, Terezín, Terezín.“ Vařím teď kávu a chvátám, aby nepřetekla, a také dělám čaj. Jak dlouho ho budu ještě dělat? Terezín, Terezín, Terezín, Terezín. Ve škole jsme se o něm učili, ale nikdy jsem si nemyslela, co pro nás bude znamenat. Terezín, Terezín, Terezín, Važ si...“⁵¹⁶

Předtucha brzkého odchodu se ukázala být správnou. Rodina Edity Steinové byla pouhých 20 dní po tomto zápisu spolu s dalšími 906 Židy odeslána do města, jehož jméno šlo už delší dobu od úst k ústům.

---

⁵¹⁶ Deník 30. března 1942.

7. Museli odejít

„Jsou to radosti na tom světě! Kolik lidí se bálo jít jen s rancem ilegálně do Erec,⁵¹⁷ a dnes tak jdeme všichni, ale ne to země svobody, nýbrž do nejhoršího otroctví...“⁵¹⁸

V jihočeské metropoli byla od 30. března do 3. dubna 1942 provedena registrace Židů pro účely deportace.⁵¹⁹

Většina židovských obyvatel Českých Budějovic a širokého okolí byla povolána do transportu, který nesl označení Akb. Otcí Alfréda Radoka Viktorovi, žijícímu v Kolodějích nad Lužnicí, byl doručen⁵²⁰ povolávací rozkaz do budějovického transportu s následujícím zněním: „Musí se počítat s tím, že obdržíte v nejbližších dnech předvolání na shromaždiště pro evakuaci do Č. Budějovic. Bude proto ve Vašem vlastním zájmu, abyste se již nyní pečlivě a úplně připravil. Při přípravách se řiďte těmito směrnicemi. připravte si zavazadla tak, aby byla řádně převázána. Každá osoba si smí vzít zavazadla o celkové váze 50 kg.“⁵²¹ Následoval popis toho, jak mají zavazadla vypadat, jak mají být označena, doporučení, co nezapomenout přibalit. Byl upozorněn, že si s sebou nesmí vzít kuřivo, zápalky, zapalovače a peníze, o obsahu dopisu měl vyrozumět ostatní souvěrce, ale přísně mu bylo zakázáno cokoli o transportu sdělovat dalším osobám. Zbytečně, blížící se odchod izraelitů byl veřejným tajemstvím.

Židé byli shromažďováni od 13. dubna 1942⁵²² v prostoru Täublovy továrny na lišty a rámy, která ležela výhodně v sousedství nádraží.⁵²³ Museli odevzdat své doklady, klíče od bytu, peníze, cennosti, dotazníky o majetku a byli označeni čísly. Nikdo nedělal povyk, nedošlo k žádnému incidentu. Nikdo neměl přidělené lůžko ani slavník, přespávali na svých zavazadlech. „Několik dětí kňouralo a starší hoši dokonce začali žertovat.“⁵²⁴ Od 6 hodin ráno dne 18. dubna 1942 byli ozbrojenými dozorci odváděni na blízké

---

⁵¹⁷ Země - míněna Palestina, dnes Izrael.

⁵¹⁸ A. Pilátová (ed.), *Dospívání*, s. 108.

⁵¹⁹ L. Rothkirchenová, *Osud*, s. 56; srov. zmínku Edity Steinové o odvodech (zápis ze 30. března 1942).

⁵²⁰ Povolávání k transportu bylo často doručováno v pozdních večerních hodinách, aby byla jistota, že adresáti budou zastíženi doma.

⁵²¹ Zdeněk Hedbávný, Alfréd Radok. *Zpráva o jednom osudu*, Praha 1994, s. 83.

⁵²² Paradoxně právě v tento den dorazila do Českých Budějovic pracovní skupina 60 mužů-vězňů z terezínského ghetta. J. Polák – K. Lagus, *Město*, s. 88.

⁵²³ Původně židovský podnik, jeho treuhändrem se stal Max Hlawa. SOA Třeboň, kart. 23, *Seznam místností obch. po Židech a kd v nich nyní provozuje*, sepsáno v dubnu 1941.

⁵²⁴ J. Freund, *Údolím*, s. 27.

nákladní nádraží. Vše bylo zařízeno tak, aby byl počet možných přihlížejících eliminován na minimum. Na akci osobně dohlížel Adolf Eichmann, snad proto, že jeho manželka Vera pocházela z nedalekého Mladého.⁵²⁵ V 8,55 h byl povolen odjezd vlaku.

Z tohoto transportu bylo vyjmuta devět osob jako transportu neschopných: Klemensová Johanna Marie, Krásová Emilie, Ornstein Adolf, Rechtsová Marta, Reinhardtová Friedericke (všech pět z Českých Budějovic), Radok Bernhard (Koloděje nad Lužnicí),⁵²⁶ Reinišová Karolina (Čičenice), Schleissnerová Anna (Bavorovice), Wotitzká Josefa (Bavorovice).⁵²⁷ Byli umístěni v provizorním chorobinci v Krajinské 31. Ti, kteří nebyli schopni chůze „tam leželi a my zbývající židovky jsme o ně pečovaly, jak se dalo, také jim vařily, pokud bylo z čeho. Pamatuji se, že tam zemřela paní Radoková z Koloděj, matka režiséra Alfréda Radoka; úmrtnost byla obrovská, lékařská pomoc žádná.“⁵²⁸

Po 18. dubnu byly Budějovice téměř „judenrein“. Zbývalo zbavit se nejmarkantnější připomínky na židovskou komunitu ve městě – synagogy. Nejprve byla sejmuta krytina ze střechy a 5. července 1942 byla na příkaz starosty Friedricha Davida budova podminována a vyhozena do vzduchu. Materiál ze zboženiště byl rozprodán zájemcům a zbytek byl použit na opravu ulic.⁵²⁹

Transport Akb nebyl prvním ani posledním transportem, kterým odešli budějovičtí Židé. Viktor Adler, který původně bydlel v Českých Budějovicích, byl odvezen 16. října 1941 prvním transportem z Prahy do Lodže.⁵³⁰ Do transportu Ez, vypraveného 18. března 1942 z různých míst, byli zařazeni Erich Kende, Josef Kende, Helena Kendeová a Leopoldina Schladnichová.⁵³¹ Větší počet starých budějovických Židů odešel přes Prahu 24. října 1942 transportem Ca do Terezína. Dosud před odjezdem chránění přední pracovníci Židovské náboženské obce Jakub Gans a Dr. Leo Herz s rodinami byli povoláni k evakuačnímu vlaku do Prahy 5. července 1943. Další Židé byli odvezeni

---

⁵²⁵ Byla dcerou rolníka Liebla. Sňatek uzavřeli 21. března 1935. L. Černíková ve vzpomínkách, uveřejněných ve sborníku *Naše dny se naplnily*, mylně uvádí, že byla z Litvínovic.

⁵²⁶ Dědeček Alfréda Radoka.

⁵²⁷ Rechtsová a Reinhardtová zemřely v budějovickém chorobinci, ostatní byli stejně odtransportováni roku 1942 nebo 1943 do Terezína. Viz. JVK, BNI, nestr.

⁵²⁸ L. Černíková, *Ve stínu*, in: *Naše dny*, s. 218.

⁵²⁹ Co nezničili nacisté, o to se leckdy postarali komunisté. Vláda ČSSR odprodala mnoho tór do USA, ta českobudějovická se nyní nachází v Los Angeles.

⁵³⁰ JVK, BNI, nestr.

⁵³¹ Institut Tereziňské iniciativy (dále jen ITI), databáze obětí holocaustu.

z jihočeské metropole nebo např. tábora v Lípě jinými transporty nebo individuálně – cestou přes vězeňskou celu gestapa. Deportace pokračovaly až do roku 1945.

Židé z jižních Čech byli odvázeni dalšími hromadnými transporty. 12. a 16. listopadu 1942 odjelo z Tábora celkem 1267 osob a klatovské nádraží opustilo 26. a 30. listopadu téhož roku 1269 lidí. Jindřichohradečtí Židé odešli v květnu 1942 přes Třebíč.⁵³²

Pro většinu z nich se první zastávkou stal Terezín.⁵³³

Životní podmínky v přelidněném koncentračním táboře nebyly dobré, což dokazuje mimo jiné fakt, že zde celkem zahynulo 35 tisíc lidí. Situace řady vězňů však byla snesitelná, neboť se mohli stýkat se svými dětmi, rodiči, příbuznými, přáteli a pro protektorátní Židy jistou psychickou vzpruhou mohla být i skutečnost, že nebyli odvezeni pryč ze země. O mimořádném kulturním kvasu ve „městě, které Vůdce daroval Židům“ toho bylo mnoho napsáno.⁵³⁴ Chlapci a děvčata tu vydávali celou řadu časopisů. Honzík Freund se spolupodílel na časopisu Bobrick.⁵³⁵ Situaci v Terezíně popsali hoši Košek, Löwy a Bachman následovně: „Kdo byl v Praze bez nemoci, / kdo byl v Praze boháčem, / v Terezíně chudák on je, / na těle fáč za fáčem. // Kdo byl kdysi otužilý, / vydrží tu dobu. / Kdo byl zvyklý na posluhu, sklátí se do hrobu.“⁵³⁶

I v tomto prostředí, kde byli denně ulicemi převáženi mrtví, se odehrávaly události, které se dají nazvat radostnými. Narodil se tu např. Jiří Amos Fleischmann, který byl dodatečně zapsán pod číslem Akb-910.⁵³⁷ Jan Freund 13. června 1943 podstoupil na půdě Drážďanských kasáren významný přechodový rituál - bar micva, čímž v očích židovské

---

⁵³² Viz. Leopoldina Šimonová, Vrátila jsem se domů jako jediná z rodiny, in: Naše dny, s. 236.

⁵³³ Z literatury např: Hans G. Adler, Terezín 1941-1945. Tvář nuceného společenství. Praha 2003; František Beneš – Patricia Tošnerová, Pošta v ghettu Terezín, Praha 1996; Vojtěch Blodig, Muzeum ghetta Terezín, Terezín 1992; Ludmila Chládková, Terezínské ghetto, Praha 1991; táž, Židovský hřbitov v Terezíně, Terezín 1999; Miroslav Kárný (ed.), Terezínská pamětní kniha I-II, Praha 1995; Miroslav Kryl, Osud vězňů terezínského ghetta v letech 1941–1945, Brno 1999; K. Lagus – J. Polák, Město; mnoho statí ve sbornících Terezínské studie a dokumenty.

⁵³⁴ Eva Šormová, Divadlo v Terezíně 1941–1945, Ústí nad Labem 1973; Frank Boldt (ed.), Malý a velký svět tzv. terezínského dětské opery Brundibár, Cheb 2000; Anita Franková – Hana Povolná (ed.), Motýla jsem tu neviděl. Dětské kresby a básně z Terezína, Praha 1993; Elena Makarova – Sergei Makarov – Victor Kuperman, Univerzita přežití. Osvětová a kulturní činnost v terezínském ghettu 1941-1945, Praha 2002; M. R. Křížková – J. K. Kotouč – Z. Ornest, Je mojí vlastní hradba.

⁵³⁵ K. Kacer, The Underground, s. 125-127.

⁵³⁶ K. Lagus – J. Polák, Město, obrazová příloha.

komunity přestal být dítětem. Krok k dospělosti vykonal pod vedením rabína Ferdy a za přítomnosti rodiny i některých budějovických přátel.⁵³⁸ Bývalý českobudějovický rabín se v Terezíně postaral i o oddavky sestry Rudy Stadlera, Ireny, která si za muže vyvolila Viktora Kendeho.⁵³⁹

Pro naprostou většinu Židů představoval Terezín pouhou přestupní stanicí ke smrti. Někteří se tu zdrželi jen pár hodin nebo dní a byli odtransportováni „na východ“. Jak věřili „na práci“, ale byla to cesta vstříc nelidskému utrpení a záhubě.

Jejich život byl násilně přerván na místech, jejichž jména nejspíš nikdy předtím neslyšeli. Dachau, Belzec, Bergen-Belsen, Dora, Ebensee, Flossenbürg, Gleiwitz, Gross Rosen, Gusen, Chelmo, Kaufering, Majdanek, Melk, Natzweiler, Neuengamme, Osvětim, Ohrdruf, Pappenburg, Sobibor, Stutthof, Treblinka...⁵⁴⁰

Od ledna 1945 projížděly i Českými Budějovicemi transporty zubožených vězňů, přemísťovaných mezi koncentračními tábory. Svým rodným městem takto dvakrát projel Jan Freund.⁵⁴¹

Někteří Židé našli velikou odvahu a k transportu nenastoupili. Patřila k nim např. Heda Kaufmannová, činná v odboji, která se většinu doby skrývala ve vile v pražských Střešovicích.⁵⁴² Snad nejznámějším případem „potopení“ je ale příběh židovské rodiny Wolfových, jejichž tři roky života po úkrytech zaznamenával do deníku syn Otto.⁵⁴³ V létě

---

⁵³⁷ ITI, databáze obětí holocaustu.

⁵³⁸ K. Kacer, *The Underground*, s. 128-131.

⁵³⁹ Tamtéž, s. 132-136.

⁵⁴⁰ Růžena Bubeníčková – Ludmila Kubátová – Irena Malá, *Tábory utrpení a smrti*, Praha 1969; Toman Brod – Miroslav Kárný – Margita Kárná (edd.), *Terezínský rodinný tábor v Osvětimi–Birkenau*, Praha 1994; Laurince Rees, *Osvětim - nacisté a "Konečné" řešení*, Praha 2005; *Stín šoa nad Evropou*; Stanislav Zámečník, *To bylo Dachau*, Praha 2003; Claude Lanzmann, *Zpráva o velikém neštěstí. Literární záznam dialogů filmu Šóá*, Praha 1991; *Deníky dětí*, Praha 1961; Ruth Elias, *Naděje mi pomohla přežít*, Ostrava 1994; Zdenka Fantlová, *Klid je síla, řek' tatínek*, Praha 1996; Richard Glazar, *Treblinka, slovo jak z dětské říkanky*, Praha 1994. Kromě hlavních koncentračních táborů existovalo asi tisíc jejich táborů pobočných.

⁵⁴¹ J. Freund, *Údolím*, s. 49.

⁵⁴² H. Kaufmannová, *Léta 1938-1945*. Její bratr MUDr. Viktor Kaufmann byl jednou z předních osobností organizace Petiční výbor Věrní zůstaneme.

⁵⁴³ *Deník Otty Wolfa 1942–1945*, Praha 1997. Je to zcela jedinečný pramen, nikdo v ilegalitě si po tak dlouhou dobu nevedl soustavně deník. Zápisky zachycují přesně všechny všední i mimořádné události, jež formovaly život Wolfových ve stísněnosti a strachu, maximální obezřetnosti a materiální nouzi, ale i jejich naději a víru v blížící se konec války, v osvobození, ve shledání s nejstarším synem a bratrem Kurtem. Ten ovšem mezitím padl v bitvě u Sokolova.

1942 se Růžena a Bertold Wolfovi spolu s dvaadvacetiletou dcerou Felicitas a patnáctiletým synem vydali jen na oko do Olomouce, kam byli povoláni na transportní shromaždiště.⁵⁴⁴ Vrátili se pěšky do obce Tršice, kde od roku 1940 bydleli a schovali se na předem vytipovaném místě za vsí. Vystřídali rozličné úkryty v lese, v zahradě poblíž vesnice i přímo v obci. Nakonec se skrývali v blízké osadě Zákřově. Několik Čechů se jim staralo o potraviny a další nezbytné věci, a to s nasazením vlastního života. O židovské rodině se postupem času dozvídalo stále více lidí, ale nikdo je neudal. 18. dubna 1945 večer obklíčil kozácký prapor, určený k potírání partyzánů a dirigovaný gestapem, osadu Zákřov a provedl přepadení obce. Spolu s ostatními obyvateli byli zajati i Wolfovi. Ženy a starší muži byli posléze propuštěni, ale třiadvacet mladších mužů bylo odvedeno pryč, mezi nimi i Otto Wolf a jeho hostitel Oldřich Ohera. Čtyřem zatčeným bylo ještě povoleno odejít, ostatní byli vyslýcháni a mučeni. Osmnáctiletý Otto byl jako ostatní zastřelen.

Není známa skutečnost, že by se některý z českobudějovických Židů ukryl před transportem, ale i v jižních Čechách se vyskytly případy „zmizení“. Hugo Binhack a jeho židovská manželka Irma byli v létě 1944 povoláni do transportu. Z obavy o svou dceru Evu zorganizovali její tajné ukrytí u tety ve středních Čechách. Jedenáctiletá dívka se skrývala v zájezdním hostinci svých příbuzných, který byl častou zastávkou kolon německých vojáků. Až do konce války byla ubytována v místnosti, kde se skladovaly potraviny.⁵⁴⁵

Do prvních transportů nebyly tedy zpravidla zařazovány osoby žijící ve smíšených manželstvích a jejich potomci. Postupně však byla řada těchto lidí nucena opustit své domovy. V Českých Budějovicích až do konce okupace zůstal jen zlomek původní židovské populace. Statistický přehled Policejního ředitelství evidoval k 30. březnu 1944 80 Židů, spadajících do jeho obvodu. Bylo to 18 mužů, 15 žen, 16 dětí, 4 osoby v Lípě a 15 pobývajících ve vazbě.⁵⁴⁶

---

⁵⁴⁴ Měli odjet transportem Aaf 26. července 1942 do Terezína.

⁵⁴⁵ Eva Sulamit Václavíková, *Strastiplné mládí*, in: *Naše dny*, s. 240-242.

⁵⁴⁶ SOA Třeboň, PŘČB, kart. 23, Statistický přehled Židů ve správním obvodu zdejšího policejního ředitelství se stavem od 15. 3. 1939 a dále. O životních podmínkách židovských mišenců a jejich rodičů M. O. Klauberová, *Mé vzpomínky*, in: *Naše dny*, s. 243-244.

8. Po válce

Nacistickému „konečnému řešení židovské otázky“ padlo za obět' 6 miliónů evropských Židů, z nich 80 tisíc bylo z území Čech a Moravy.

Z Židů odvečených transportem Akb přežilo pouhých 31 osob: Irena Berlingerová, Erna Bonnová, Františka Fleischmannová,⁵⁴⁷ Jan Freund, Jiří Fürth, Kornel Gerö, Hugo Hirsch, Hermína Hirschová, Lilly Hirschová, Hilda Holzbaurová, Pavla Kafková, Edita Katzová, Viktor Kende, Gertruda Kendeová, Arnošt Kohn, Zdenko Kohn, Jiří König, Miloš König, Adlof Mayer, Františka Neubauerová, Jiří Poláček, MUDr. Karel Reiter, Valerie Schulzová, Irena Stadlerová-Kendeová, Otta Stampf, Berta Stampfová, Jiřina Votická, Hana Weilová, Olga Weilová, MUDr. Alexandr Weinberger a Žofie Weinsteinová.⁵⁴⁸ Patnácti z nich se podařilo zůstat v Terezíně, dvě ženy byly evakuovány do Švýcarska, ostatní prošli peklem vyhlazovacích táborů.

Domů do Budějovic se nevrátila ani většina ostatních odvečených izraelitů.

Nacistické běsnění zaplatilo životem 577 Židů, jejichž posledním bydlištěm před deportací byly České Budějovice.⁵⁴⁹

Z obchodů, restaurací, parků zmizely cedulky zakazující Židům vstup. Některým lidem se však tyto zákazy ještě nevytratily z mysli. Patnáctiletý Jan Freund, který se vrátil po prožitých útrapách do svého rodného města, zažil opravdu nevídanou byrokracii. Spolu se strýcem navštívili gymnázium, aby jej tam od nového školního roku zapsali. Ředitel ústavu jen lakonicky podotknul, že chlapce zapsat nemůže, neboť zákon, zakazující Židům přístup do škol, nebyl zrušen.⁵⁵⁰ Hrstka přeživších se musela vyrovnat i s rozličným přístupem někdejších známých k cizímu majetku. Židé k nim dali do úschovy cennější věci, někteří si předměty ponechali, i když je bylo komu vrátit,⁵⁵¹ jiní navrch přidali ještě ze svého.⁵⁵²

V červnu 1945 obnovila Židovská náboženská obec v Českých Budějovicích opět svou

---

⁵⁴⁷ Matka MUDr. Karla Fleischmanna, je pochována na místním židovském hřbitově.

⁵⁴⁸ Podle databáze ITI ze dne 10. října 2006. Jan Podlešák ve svých pracech uvádí číslo 30. V Terezínské pamětní knize jsou transportu Akb věnovány strany 478-491, počet osvobozených je mylně uváděn 28. Františka Neubauerová, Arnošt Kohn a Zdenko Kohn jsou zahrnuti mezi zahynulé. Slečna Neubauerová ale byla osvobozena v Bergen-Belsenu a otcí a synovi Kohnovým (z Nestanic u Vodňan), odvečeným do Varšavy se podařilo uprchnout a skrývat se až do konce války.

⁵⁴⁹ Výpis z databáze ŽMP ze dne 3. října 2006. Z nich 75 neopustilo domovy transportem Akb.

⁵⁵⁰ J. Freund, Údolím, s. 58.

⁵⁵¹ Interview s Alenou Popperovou.

činnost. Podle ujednání členstva byl určen čtyřčlenný výbor, který spravoval záležitosti obce do té doby, než bylo možno zvolit výbor podle stanov. Členy výboru byli: Karel Ofner, Dr. Leo Herz, Oswald Goldschmied (všichni z Budějovic) a Dr. Karel Velemínský (bytem v Třeboni).⁵⁵³

Naprostá většina budějovických izraelitů zahynula, někteří z těch, kteří přežili, se po válce odstěhovali, jiní na víru zanevřeli, takže náboženský život ve městě byl obnoven jen s malým počtem členů a v mnohem skromnějších poměrech. K modlitebním účelům byly využívány dvě místnosti v domě na rohu ulic Široké a Biskupské. Bohoslužby vedl pan Goldschmied, který sice neměl žádné odborné vzdělání v této oblasti, ale veškeré náležitosti dobře znal.⁵⁵⁴

Došlo i na opravu poničeného židovského hřbitova a roku 1950 zde byl odhalen památník válečným obětem.⁵⁵⁵

Přirozeným úbytkem a migracemi poklesl počet členů obce natolik, že byla později přeměněna na synagogální sbor, spadající pod Židovskou náboženskou obec v Plzni.

Počet Židů ve městě stále klesal a v sedmdesátých letech byl místní sbor přidružen k Židovské náboženské obci v Praze.

Po změně politické situace v Československu, byly podniknuty některé kroky k připomenutí židovské komunity v Českých Budějovicích. Roku 1990 bylo započato s rekonstrukcí židovského hřbitova, a to mimo jiné za finančního přispění univerzitního profesora Henryho O. Harta, který se v jihočeské metropoli narodil.⁵⁵⁶ V den 50. výročí zničení českobudějovické synagogy – 5. července 1992 – byl na místě, kde kdysi stála, odhalen památník tohoto templu a Židů umučených za druhé světové války. Návrh vytvořil akademický malíř Roman Brichcín a představuje sedmiramenný svícen, který je zároveň rukou vězně koncentračního tábora.⁵⁵⁷ V roce 1998 byla ve hřbitovním domku otevřena malá expozice, přibližující historii Židů v Budějovicích.

---

⁵⁵² K. Kacer, *The Underground*, s. 145.

⁵⁵³ SOKA České Budějovice, Okresní úřad České Budějovice, inv. č. 1884, sign. VII/25, kart. 802, Židovská náboženská obec, dopis ŽNO Okresnímu národnímu výboru v Českých Budějovicích, č. j. 002/45 ze dne 4. června 1945.

⁵⁵⁴ Interview s Hanou Dingesovou.

⁵⁵⁵ Příloha 14.

⁵⁵⁶ Jeho původní jméno bylo Jindřich Herz. Byl synem profesora dr. Lea Herze.

⁵⁵⁷ Jan Podlešák, Židovský památník v Českých Budějovicích, in: Česko-bavorské výhledy 3, 1992, č. 17, s. 3.

V současné době funguje v Budějovicích Klub přátel Izraele, který se snaží alespoň částečně suplovat funkci obce. Ta zde vzniknout nemůže, protože základní podmínkou pro její vznik je přítomnost deseti dospělých mužů. Počet osob židovského původu zde žijících nedosahuje ani pěti desítek. Počet věřících je ještě nižší, ti jsou organizováni v Židovské náboženské obci v Praze nebo v Plzni.

Nikdo z bývalých návštěvníků židovského koupaliště a čtenářů Klepů už v Českých Budějovicích nežije. Jan Freund bydlí v Torontu, Rudolf Goldschmied v Trutnově, Miloš König žije v Belgii, Edita Katzová se odstěhovala do Izraele.

Závěr

Na začátku mé práce stála jedna ze základních otázek. Jaká byla židovská mládež a jaké byly její poslední roky strávené v Českých Budějovicích? Narodila se a vyrůstala v demokratickém Československu, které ji mimo jiné ovlivnilo velmi kvalitním školstvím. Roky 1938 a 1939 však nasměrovaly všechny obyvatele Čech a Moravy jiným směrem.

Českobudějovičtí Židé měli velkou oporu v představitelích Židovské náboženské obce, kteří se velice aktivně snažili vybojovat pro své souvěrce co možná nejlepší životní podmínky. Měli svou plovárnu, své místo k nerušenému setkávání. Od tohoto momentu se odvíjela celá řada specifických aktivit. Jejich životy byly ale ovlivňovány i mnoha protižidovskými nařízeními, společnými pro všechny protektorátní Židy.

Čas na koupališti patřil především sportu, společenským hrám a odpočinku. Toto místo ale hrálo i významnou roli v udržování vnitřních vazeb židovské pospolitosti. Svě volno trávili i procházkami po okolí města a občas si udělali delší výlet na kolech, zašli si i do hospody. Sami se postarali o to, aby nebyli ochuzeni o kulturní zážitky. Ať už to bylo vydávání časopisu, příprava divadelního představení, zpívání nebo fungování orchestru. Intenzivně prožívali své lásky, jejich přátelství uvnitř komunity, leckdy vzniklá až vlivem nucené izolace, se velmi upevnila. Udržovali čilé kontakty se souvěrci z okolí, zejména z Bavorovic a Hluboké nad Vltavou. Ani styky s tzv. árijským obyvatelstvem zcela neustaly. Židům se podařilo získat prostor pro společné bohoslužby a zabezpečit výuku dětí v soukromých bytech. Citlivě vnímali diskriminační opatření a antisemitskou propagandu, být Židem pro ně znamenalo pocit hrdosti, ale toužili i těžkého údělu se vzdát. Mládež se místo školy učila manuálními pracím a byla nasazována zejména na zemědělské práce mimo město. Někteří se intenzivně zabývali otázkami emigrace a sionismu. Psychický tlak pro židovské občany představovala i obtížná ekonomická situace a vykonávání podřadné práce. Museli před zraky svých sousedů odklízet sněh v ulicích, muži a chlapci pracovali na stavbě silnice do Plané, regulaci Vltavy, při těžbě v Mydlovarech.

Snažila jsem se ukázat, že poslední roky před deportací nebyly jen slzavým údolím. V boji s protivenstvími doby jim pomáhal humor, soudržnost a nezdolná víra v lepší budoucnost. Nikdo nepochyboval o tom, že bude její součástí.

Má práce snad potěší ty, kteří se chtějí dozvědět více o lidech, kteří byli kdysi naprosto samozřejmou součástí společnosti. Byli to sousedé, přátelé a známí. Hrůza

holocaustu z nich udělala jedno zrnko z milionů. Jména na stěnách Pinkasovy synagogy ohromí, ale nic nám nepoví o lidech samých. Snažila jsem se jim opět vdechnout život. Bez glorifikace. Ukázat, jak stejní a jak jiní byli.

Mnohé další poznatky by mohlo přinést prozkoumání dosud nezpracovaného archivního materiálu o Židovské náboženské obci v Českých Budějovicích, který je uložen ve Státním oblastním archivu tamtéž. K zajímavým závěrům by zcela jistě vedlo i porovnání s obdobnými výzkumy z jiných míst. Ještě není zcela pozdě ani na kontaktování dalších pamětníků. Židovské matriky, uložené v Národním archivu v Praze, jsou zase jedinečným pramenem pro případný demografický výzkum. Tyto úkoly přenechávám svým nástupcům.

Prameny a literatura

Prameny nevydané:

Archiv Židovského muzea v Praze

Židovská náboženská obec České Budějovice, sign. 20 911, sign. 53 013.

Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích

Fond novějších dějin, deník Edity Steinové, K 9029.

Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích

Regionální oddělení, kopie Budweiser-Namen-Indexu.

Státní oblastní archiv Třeboň

Fond Policejní ředitelství České Budějovice, inv. č. 427, sign. VII-15, kart. 23-24.

Fond Policejní ředitelství České Budějovice, kart. 29, 41.

Státní okresní archiv České Budějovice

Okresní úřad České Budějovice, inv. č. 1884, sign. VII/25, Židovská náboženská obec, kart. 802.

Okresní úřad České Budějovice, inv. č. 2167, sign. X/16/ch, Regulace Vltavy, kart. 927.

Městský úřad České Budějovice 1928-1945, sign. XV/1ř, Židovská náboženská obec, kart. 168.

Národní archiv

Fond Úřad říšského protektora, kart. 389, 859, 1111.

Židovské muzeum v Praze

Archiv oddělení holocaustu, sbírka Dokumenty perzekuce, Literární činnost vzniklá za války, deníky, časopis Klepy, DP 79.

Archiv oddělení holocaustu, Sbírká vzpomínek, vzpomínky R. B., kazeta 621; vzpomínky J. K., kazeta 626; vzpomínky P. L., kazeta 929; vzpomínky J. J. F., kazeta 1930; vzpomínky

O. O., kazeta 267; vzpomínky V. K., kazeta 295; vzpomínky A. U., kazeta 236; vzpomínky O. T., kazeta 541.

Archiv oddělení holocaustu, databáze obětí holocaustu.

Institut Tereziánské iniciativy

Databáze obětí holocaustu.

Archiv autorky

Interview s Alenou Popperovou, Hanou Dingesovou, Henriette Sazymovou, Marií Mizerovou, Zdeňkem Voříškem.

E-maily od Jana Freunda.

Dopis od Rudolfa Goldschmieda.

Freund, J.: Údolím stínů smrti. Praha 2004 (soukromý tisk).

Prameny vydané:

Boháček, J. – Hálek, J. – Kučerová, K. – Mádlová, V. (edd.): Soupis židovských rodin v Čechách z roku 1793 I. Loketský kraj, Boleslavský kraj a Budějovický kraj. Praha 2002.

Deník Otty Wolfa 1942-1945, Praha 1997.

Deníky Jiřího Ortena. Praha 1958.

Hollidayová, L. (ed.): Holocaust a válka očima dětí. Utajené deníky. Praha 1997.

Kárný, M. – Milotová, J. (edd.): Od Neuratha k Heydrichovi. Na rozhraní okupační politiky hitlerovského Německa v „Protektorátu Čechy a Morava“. In: Sborník archivních prací 2, 1989, s. 281-394.

Kárný, M. – Milotová, J. (edd.): Anatomie okupační politiky hitlerovského Německa v „Protektorátu Čechy a Morava“, Praha 1987.

Kárný, M. – Milotová, J. (edd.): Protektorátní politika Reinharda Heydricha. Praha 1991.

Kárný, M. a kol.(ed.): Tereziánská pamětní kniha. Židovské oběti nacistických deportací z Čech a Moravy 1941-1945, I-II. Praha 1995.

Kokoška, S.: Dvě neznámé zprávy z okupované Prahy o postavení židovského obyvatelstva v Protektorátě. In: Tereziánské studie a dokumenty 1997, s. 30-44.

Krejčová, H. – Svobodová, J. – Hyndráková, A.(edd.): Židé v protektorátu. Die Juden im Protektorat Böhmen und Mähren. Hlášení Židovské náboženské obce v roce 1942. Dokumenty. Praha 1997.

Pilátová, A. (ed.): Dospívání nad propastí. Deník Jiřího Münzera. Praha 2002.

Pressburgerová, Ch.(ed.): Deník mého bratra. Zápisky Petra Ginze z let 1941-1942. Praha 2004.

Vzpomínky

Bader, H.: A přece jsem přežil. Vzpomínky na léta 1939-1945. In: Podlešák, J. (ed.): Naše dny se naplnily. Z historie Židů v jižních Čechách. České Budějovice 2002, s. 227-233.

Blümllová, D. – Gilarová, Z. (edd.): České Budějovice v paměti Ladislava Mikeše Pařízka. Pelhřimov 2005.

Černíková, L.: Ve stínu hákového kříže. In: Podlešák, J. (ed.): Naše dny se naplnily. Z historie Židů v jižních Čechách. České Budějovice 2002, s. 218-220.

Eisner, A.: Na západní frontě. In: Podlešák, J. (ed.): Naše dny se naplnily. Z historie Židů v jižních Čechách. České Budějovice 2002, s. 258-259.

Elias, R.: Personal Testimony. In: Nisko 1939/1994. Akce Nisko v historii „konečného řešení židovské otázky“. Ostrava 1995, s. 228-233.

Erbenová, E.: Sen. Praha 2001.

Feder, R.: Židovská tragédie. Dějství poslední. Kolín 1947.

Freund, J.: Jom Kipur v Osvětími. In: Podlešák, J. (ed.): Naše dny se naplnily. Z historie Židů v jižních Čechách. České Budějovice 2002, s. 234-235.

Freund, J.: Brikenau Boys. In: Terezínské studie a dokumenty 1999, s. 93-96.

Freund, J.: Vzpomínka na Klepy. Roš Chodeš 63, 2001/5761, č. 2, s. 15.

Fryd, N.: Lahvová pošta aneb Konec posledních sto let. Praha 1971.

Gissingová, V.: Perličky dětství. Praha 1992.

Hart, H. O.: Můj zápas za Československo. In: Podlešák, J. (ed.): Naše dny se naplnily. Z historie Židů v jižních Čechách. České Budějovice 2002, s. 246-249.

Holinková, L.: Z Českých Budějovic do Bergen-Belsenu. In: Podlešák, J. (ed.): Naše dny se naplnily. Z historie Židů v jižních Čechách. České Budějovice 2002, s. 225-226.

Kalenský, O.: Svědectví mrazivého času. In: Podlešák, J. (ed.): Naše dny se naplnily. Z historie Židů v jižních Čechách. České Budějovice 2002, s. 245.

- Kaufmannová, H.: Léta 1938-1945. Válečné vzpomínky. Praha 1999.
- Klauberová, M. O.: Mé vzpomínky na tragická léta 1939-1945. In: Podlešák, J. (ed.): Naše dny se naplnily. Z historie Židů v jižních Čechách. České Budějovice 2002, s. 243-244.
- Lexa, P.: Má činnost v zahraniční armádě. In: Podlešák, J. (ed.): Naše dny se naplnily. Z historie Židů v jižních Čechách. České Budějovice 2002, s. 255-257.
- Nassauová, F.: Měla jsem štěstí, jedna z mála. In: Podlešák, J. (ed.): Naše dny se naplnily. Z historie Židů v jižních Čechách. České Budějovice 2002, s. 221-224.
- Popper, B.: Přežil jsem katastrofu lodí Patria. In: Podlešák, J. (ed.): Naše dny se naplnily. Z historie Židů v jižních Čechách. České Budějovice 2002, s. 250-254.
- Šimonová, L.: Vrátila jsem se jediná z celé rodiny. In: Podlešák, J. (ed.): Naše dny se naplnily. Z historie Židů v jižních Čechách. České Budějovice 2002, s. 236-239.
- Tvrská, H.: Na konci dětství. In: Podlešák, J. (ed.): Naše dny se naplnily. Z historie Židů v jižních Čechách. České Budějovice 2002, s. 215-217.
- Václavíková, E. S.: Strastiplné mládí. In: Podlešák, J. (ed.): Naše dny se naplnily. Z historie Židů v jižních Čechách. České Budějovice 2002, s. 240-242.
- Winecki-Windholz, O.: Příspěvek k akci Nisko. In: Nisko 1939/1994. Akce Nisko v historii „konečného řešení židovské otázky“. Ostrava 1995, s. 301-305.

Literatura:

- Adler, H. G.: Terezín 1941–1945. Tvář nuceného společenství. Praha 2003.
- Barnavi, E. (ed.): Atlas univerzálních dějin židovského národa. Od časů biblických praotců do současnosti. Praha 1995.
- Bednařík, P.: Antisemitismus v denících Venkov a Večer v období druhé republiky. In: Krejčová, H. – Svobodová J.(edd.): Postavení a osudy židovského obyvatelstva v Čechách a na Moravě v letech 1939-1945. Praha 1998, s. 118-144.
- Bergerová, N.(ed.): Na křižovatce kultur. Historie československých Židů. Praha 1992.
- Bondyová, R.: Humor jako zbraň. In: Terezínské studie a dokumenty 1997, s. 228-243.
- Bondyová, R.: Kronika zavírajících se bran. Jüdisches Nachrichtenblatt – Židovské listy (1939-1945). In: Terezínské studie a dokumenty 2001, s. 11-28.
- Bondyová, R.: Mezi námi řečeno. Jak mluvili Židé v Čechách a na Moravě. Praha 2003.

- Borák, M.: Příprava a průběh niských transportů. In: Nisko 1939/1994. Akce Nisko v historii „konečného řešení židovské otázky“. Ostrava 1995, s. 100-105.
- Bubeníčková, R. – Kubátová, L. – Malá, I.: Tábory utrpení a smrti. Praha 1969.
- Čapková, K.: Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách. Praha 2005.
- Černý, B.: Emigrace Židů z Českých zemí v letech 1938-1941. In: Terezínské studie a dokumenty 1997, s. 55-71.
- Držan, R.– Juza, J.: Holocaust okresu Rychnov nad Kněžnou. Rychnov nad Kněžnou 1997.
- Dvořák, J.: Židé v jižních Čechách v letech 1918-1945. In: Židé v Sudetech / Die Juden im Sudetenland. Praha 2000, s. 166-182.
- Encyklopedie Českých Budějovic. České Budějovice 2006.²
- Fiedler, J.: Architekt Max Fleischer, Roš Chodeš 57, 1995, č. 12, s. 13.
- Fiedler, J.: Židovské památky v Čechách a na Moravě. Praha 1992.
- Fischl, V.: Židovský přínos kulturnímu životu Československa. In: Na křižovatce kultur. Historie československých Židů. Praha 1992, s. 117-147.
- Gebhart, J. – Kuklík, J.: Druhá republika 1938-1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě. Praha - Litomyšl 2004.
- Gebhart, J. – Kuklík, J.: Dramatické i všední dny protektorátu. Praha 1996.
- Goldhagen, D. J.: Hitlerovi ochotní katani. Obyčejní Němci a holokaust. Praha 1997.
- Goshen, S.: Die Nisko-Aktion, Mythos und Wirklichkeit. In: Nisko 1939/1994. Akce Nisko v historii „konečného řešení židovské otázky“. Ostrava 1995, s. 118-124.
- Gracová, B.– Przybylová, B.: Problémy každodenního života ostravských židovských obyvatel v prvních letech okupace. In: Nisko 1939/1994. Akce Nisko v historii „konečného řešení židovské otázky“. Ostrava 1995, s. 234-252.
- Gruner, W.: Protektorát Čechy a Morava a protizidovská politika v letech 1939-1941. Místní iniciativy, opatření na regionální úrovni a rozhodnutí ústředních orgánů na území „Velkoněmecké říše“. In: Terezínské studie a dokumenty 2005, s. 25-58.
- Hájková, A.: Evidence protektorátního židovského obyvatelstva. In: Terezínské studie a dokumenty 1997, s. 45-54.
- Hedbávný, Z.: Alfréd Radok. Zpráva o jednom osudu. Praha 1994.
- Hezlová, R. – Štrejnová, E. – Pozníček, B. – Šeda, O.: Policejní ředitelství České Budějovice. Výběrový katalog I/1. Třeboň 1963.
- Hilberg, R.: Pachatelé, oběti, diváci. Židovská katastrofa 1933-1945. Praha 2002.
- Historie židovské komunity v Ústí nad Labem. Ústí nad Labem 2005.
- Housková, H.: Česlicí času. Život a dílo Karla Fleischmanna. Olomouc 1998.

- Housková, H.: Však někdo z nás tam doje. In: Podlešák, J. (ed.): Naše dny se naplnily. Z historie Židů v jižních Čechách. České Budějovice 2002, s. 138-146.
- Chmelíková, J.: Osudy chebských Židů. Chebští Židé od 2. poloviny 19. století do současnosti. Cheb 2004.
- Chvojka, J.: Město pod Černou věží. Vyprávění z historie Českých Budějovic. České Budějovice 1992.
- Iggers, W.: Die Juden in Böhmen und Mähren. Ein historisches Lesebuch. München 1986.
- Jančík, D. – Kubů, E. – Novotný, E. – Šouša, J.: Zrůdný monopol. „Hadege“ a její obchod drahými kovy a drahokamy za druhé světové války. In: Tereziánské studie a dokumenty 2001, s. 249-307.
- Jančík, D. – Kubů, E.: „Arizace“ a arizátoři...Drobný a střední židovský majetek v úvěrech Kreditanstalt der Deutschen (1939-45). Praha 2005.
- Johnson, P.: Dějiny židovského národa. Praha 1995.
- Kacer, K.: The Underground Reporters. Toronto 2005.
- Kárný, M. – Blodig, V. (edd.): Terezín v konečném řešení židovské otázky. Praha 1992.
- Kárný, M.: „Konečné řešení“. Genocida českých židů v německé protektorátní politice. Praha 1991.
- Kárný, M.: Politické a ekonomické aspekty „židovské otázky“ v pomnichovském Československu. In: Sborník historický 36, 1989, s. 171-212.
- Kárný, M.: Tábor Nisko a plán „říšského ghetta“. In: Nisko 1939/1994. Akce Nisko v historii „konečného řešení židovské otázky. Ostrava 1995, s. 106-117.
- Kárný, M.: Vyřazení židů z veřejného života Protektorátu a historie „čestného árijství“. In: Tereziánské studie a dokumenty 1998, s. 11-41.
- Kárný, M.: „Konečné řešení židovské otázky“ v Čechách a na Moravě. In: Stín šoa nad Evropou. Praha 2002, s. 46-56.
- Kocourek, L.: Osud Židů v Sudetské župě v obraze dochovaných pramenů. In: Tereziánské studie a dokumenty 1997, s. 72-88.
- Kolář, O.: Hilsnerův proces v Písku roku 1900. In: Podlešák, J.(ed.): Naše dny se naplnily. Z historie Židů v jižních Čechách. České Budějovice 2002, s. 53-64.
- Kopold, B.: Nejen utrpení, ale i odplata. In: Nisko 1939/1994. Akce Nisko v historii „konečného řešení židovské otázky“. Ostrava 1995, s. 207-212.
- Kovář, D. – Koblasa, P.: Ulicemi města Českých Budějovic. Názvy českobudějovických veřejných prostranství v minulosti a dnes. Jelmo 1998.
- Kovář, D.: České Budějovice II. díl. Předměstí. Praha – Litomyšl 2006.

- Krejčová, H. – Svobodová J.(edd.): Postavení a osudy židovského obyvatelstva v Čechách a na Moravě v letech 1939-1945. Praha 1998.
- Krejčová, H.: Židé a česká společnost. Léta 1939-1939. In: Nisko 1939/1994. Akce Nisko v historii „konečného řešení židovské otázky“. Ostrava 1995, s. 53-61.
- Křížková, M. R.– Kotouč, K. J. – Ornest, Z.: Je mojí vlastní hradba ghett? Praha 1995.
- Kulka, E.: Nisko a účast ostravských Židů v boji československých vojsk proti nacistickému Německu v druhé světové válce. In: Nisko 1939/1994. Akce Nisko v historii „konečného řešení židovské otázky“. Ostrava 1995, s. 191-206.
- Kulka, E.: Židé v československé Svobodově armádě. Praha 1990.
- Kulka, E.: Židé v československém vojsku na západě. Praha 1992.
- Kural, V.: Místo společenství konflikt! Češi a Němci ve Velkoněmecké říši a cesta k odsunu (1938-1945). Praha 1994.
- Kural, V.: Tzv. druhá republika. In: Rozumět dějinám. Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948. Praha 2002.
- Kvaček, R. – Tomášek, D.: Causa Emil Hácha. Praha 1995.
- Lexa, M.: Má činnost v zahraniční armádě, tamtéž, s. 255-257.
- Lorencová, A. – Hyndráková, A.: Česká společnost a židé podle vzpomínek pamětníků. In: Terezínské studie a dokumenty 1999, s. 97-118.
- Makarova, E. – Makarov, S. – Kuperman, V.: Univerzita přežití. Osvětová a kulturní činnost v terezínském ghett 1941-1945. Praha 2002.
- Marszalek, J.: The Camp of Zarzecze near Nisko. In: Nisko 1939/1994. Akce Nisko v historii „konečného řešení židovské otázky“. Ostrava 1995, s. 139-147.
- Maršálek, P.: Protektorát Čechy a Morava. Státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939-1945. Praha 2002.
- Milotová, J. a kol.: Židovské zlato, ostatní drahé kovy, drahé kameny a předměty z nich v českých zemích 1939-1945. Protiprávní zásady do majetkových práv, jejich rozsah a následné osudy tohoto majetku. Zpráva expertního týmu zřízeného Smíšenou pracovní komisí vlády České republiky č. 773 ze dne 25. 11. 1998. Praha 2001.
- Milotová, J.: Protektorátní tisk a „židovská otázka“. In: Terezínské studie a dokumenty 1996, s. 129-153.
- Milotová, J.: Ústředna pro židovské vystěhovalce v Praze. Geneze a činnost do počátku roku 1940. In: Terezínské studie a dokumenty 1997, s. 10-29.
- Mináč, M.: Loterie života Nicholase Wintona. Praha 2005.

- Míšková, A.: Od Schönerera ke genocidě?. In: Židé v Sudetech / Die Juden im Sudetenland. Praha 2000, s. 47-64.
- Němeček, J. a kol.: Cesta k dektrům a odsunu Němců. Datová příručka. Praha 2002.
- Nikrmajer, L.: Činnost a vývoj Národního souručenství v Českých Budějovicích v letech 1939-1942. České Budějovice 2006.
- Nisko 1939/1994. Akce Nisko v historii „konečného řešení židovské otázky“. Ostrava 1995.
- Osud Židů v protektorátu 1939-1945. Praha 1991.
- Pařík, A.: The Jewish Museum in Prague. In: Jewish Prague. Notes on History and Culture Guidebook. Praha 1991, s. 230-243.
- Pasák, T.: Pod ochranou Říše. Praha 1998.
- Pecka, J. – Nikrmajer, L.: Deník Edity Steinové, Jihočeský sborník historický 56/57, 1997/1998, s. 142-146.
- Pecha, M. – Vondra, V.: Českobudějovicko v době nacistické okupace a osvobození 1939-1945. České Budějovice 2004.
- Pěkný, T.: Historie Židů v Čechách a na Moravě. Praha 2001.
- Petrův, H.: Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939-1941). Praha 2000.
- Pletzer, K.: Epizoda z historie Židů v Českých Budějovicích. Krádež relikviáře ve zlatokorunském klášteře, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 35, 1998, s. 189-192.
- Pletzer, K.: Hospodářské aktivity českobudějovických Židů na přelomu 15. a 16. století. In: Pletzer, K.: K požáru židovské ulice v Českých Budějovicích r. 1480, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 2, 1999, s. 113-115.
- Pletzer, K.: Zánik židovské obce v Českých Budějovicích roku 1505. In: Jihočeský sborník historický 44, 1975, s. 8-21.
- Podlešák, J. (ed.): Naše dny se naplnily. Z historie Židů v jižních Čechách. České Budějovice 2002.
- Podlešák, J.: Českobudějovická synagoga. In: Podlešák, J. (ed.): Naše dny se naplnily. Z historie Židů v jižních Čechách. České Budějovice 2002, s. 197-203.
- Podlešák, J.: Deník Edity Steinové z Českých Budějovic, Tereziánské listy 26, 1998, s. 150-153.
- Podlešák, J.: Neznámý pramen k dějinám genocidy Židů z Českých Budějovic a okolí („Budweiser-Namen-Index“), Tereziánské listy 25, 1997, s. 51-62.
- Podlešák, J.: Židovský památník v Českých Budějovicích. In: Česko-bavorské výhledy 3, 1992, č. 17, s. 3.

- Pojar, M.: 1000 let společného života Židů a Čechů v českém státě. In: Nisko 1939/1994. Akce Nisko v historii „konečného řešení židovské otázky“. Ostrava 1995, s. 21-31.
- Polák, J. – Lagus, K.: Město za mřížemi. Praha 1964.
- Polák, E.: Perzekuce Židů v protektorátu v letech 1939-1941. In: Nisko 1939/1994. Akce Nisko v historii „konečného řešení židovské otázky“. Ostrava 1995, s. 174-182.
- Polák, E.: Úloha časopisů v životě terezínských dětí a mládeže, in: Terezín v konečném řešení židovské otázky. Praha 1992, s. 137-143.
- Průcha, V. a kol.: Hospodářské a sociální dějiny Československa v letech 1918-1992. I.díl (období 1918-1945). Brno 2004.
- Rada, F.: Když se psalo c. k. České Budějovice 1965.
- Rada, F.: Když se psalo T. G. M. České Budějovice v prvním desetiletí republiky. České Budějovice 1992.
- Rataj, J.: O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939. Praha 1997.
- Roseman, M.: Setkání ve vile u jezera. Konference ve Wannsee a „konečné řešení židovské otázky“. Praha 2003.
- Rothkirchenová, L.: Osud Židů v Čechách a na Moravě. In: Osud Židů v protektorátu 1939-1945. Praha 1991, s. 17-80.
- Rozumět dějinám. Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948. Praha 2002.
- Rybár, C.: Jewish Prague. Notes on History and Culture Guidebook. Praha 1991.
- Seibt, F. (ed.): Die Juden in den böhmischen Ländern. Vorträge d. Tagung d. Collegium Carolinum in Bad Wiessee vom 27.-29. November 1981. München 1983.
- Seibt, F.: Německo a Češi. Dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy. Praha 1996.
- Seibt, F.: Tisíc let židovské historie v Čechách a na Moravě. In: Židé v Sudetech / Die Juden im Sudetenland. Praha 2000, s. 17-30.
- Schneider, F. M.: Terezínský smích. In: Terezínské studie a dokumenty 1999, s. 242-249. Stín šoa nad Evropou. Praha 2002.
- The Jews of Czechoslovakia I-III. Historical Studies and Surveys. New York – Philadelphia 1968-1984.
- Tigrid, P.: Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu. Praha 1988.
- Tošnerová, P.: „Klepy“. Časopis českobudějovické židovské mládeže z let 1940-1941. In: Terezínské studie a dokumenty 2004, s. 13-61.

- Urbánková, M.: Židé a židovská ulice v Českých Budějovicích koncem 14. a počátkem 15. století. In: Jihočeský sborník historický 55, 1986, s. 197-201.
- Valter, K.: Linie. Vzpomínky na českobudějovickou avantgardní uměleckou skupinu a lidi kolem ní. České Budějovice 1980.
- Wlaschek, R. M.: Juden in Böhmen. Beiträge zur Geschichte des europäischen Judentums im 19. und 20. Jahrhundert. München 1997.
- Zappová, M.: Židé a Mladá Vožice. Pelhřimov 2002;
- Židé – dějiny a kultura. Praha 1997.
- Židé na Milevsku. Milevsko 2005.
- Židé v Sudetech / Die Juden im Sudetenland. Praha 2000.
- Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech. Praha 2003.
- Židovská menšina v Československu ve třicátých letech. Praha 2004.

Internet:

- www.terezinstudies.cz
- www.holocaust.cz
- www.jewishmuseum.cz
- www.pamatnik-terezin.cz
- www.zmizeli-souseded.cz
- www.holocaust.about.com
- www.ushmm.org

Seznam zkratk:

apod.	a podobně
atd.	a tak dále
BNI	Budweiser-Namen-Index
č.	číslo
č. j.	číslo jednací
č. p.	číslo popisné
inv. č.	inventární číslo
ITI	Institut Terezínské iniciativy
JČM	Jihočeské muzeum
JVK	Jihočeská vědecká knihovna
kart.	karton
m. j.	mimo jiné
NA	Národní archiv
např.	například
nestr.	nestránkováno
NSDAP	Nationalsozialistische deutsche Arbeiterpartei
PŘČB	Policejní ředitelství České Budějovice
resp.	respektive
s.	strana
SD	Sicherheitsdienst
sign.	signatura
SOA	Státní oblastní archiv
SOkA	Státní okresní archiv
srov.	srovnej
TSD	Terezínské studie a dokumenty
tzv.	tak zvané
viz.	podívej na
ŽMP	Židovské muzeum v Praze
ŽNO	Židovská náboženská obec

Seznam příloh

1. Kresba MUDr. Karla Fleischmanna. Bez názvu (1940). Voříškův dvůr a prostor židovské plovárny. Originál ve vlastnictví Zdeňka Voříška.
2. Fotografická série ke článku „Jak my to děláme“. Klepy 20, s. 35. Jsou na ní členové redakce: Rudolf Stadler, Karel Hirsch, Rudolf Fürth a Jan Flusser.
3. Fotografie z ping-pongového utkání na plovárně. Obálka Klepů č. 16.
4. Koláž, znázorňující Jana Freunda. Klepy 15, s. 13.
5. Ukázka humoristické stránky z časopisu. Klepy 7, s. 5.
6. Skupinka mládeže u lesa. Obálka Klepů č. 17. Stojící zleva: Richard/Viktor Zenker, Rudolf Stadler, Bedřich Polák, Rudolf Fürth. Sedící zleva: Zuzana Kulková, Eva Poláková, Richard/Viktor Zenker, Irena Stadlerová, Edita Katzová, nepodařilo se identifikovat, Lily Hebáková, František Schleissner.
7. Článek „Na výletě“, napsali Solelim. Klepy 13, s. 9. Ležící zleva: Jan Freund, Rudolf Goldschmied; dole: Bedřich Neubauer, Rudolf Kopperl a Jindřich Kohn.
8. „Jak se vám líbí?“ Fotografie skutečných i smyšlených „párků“. Klepy 14, s. 10. První zleva pod hodinami: Gerta Bieglerová a Rudolf Ullmann. Horní řada zcela vpravo: Lily Hebáková a František Schleissner. S otazníkem Josef Frisch. Po jeho pravici Miloš König s Editou Mayerovou.
9. Článek Chanuka od Arnošta Kulky. Klepy 7, s. 11.
10. Koláž „Soubor učednický“. Klepy 20, s. 15. S květinou Rudolf Fürth, vozík tlačí Jan Flusser, zmrzlinář Rudolf Stadler, s autíčkem Miloš König a Ervín Popper (?), u brusky snad Jiří Fürth, na štaflích František Schleissner, se záchodem pravděpodobně František Rechts.
11. Fotografie mládeže, žijící a pracující v létě 1941 v Ortvinovicích. Klepy 18, s. 10.
12. Muži, nasazení na regulaci Vltavy v Českých Budějovicích. Klepy 20, s. 21.
13. Fotografie Edity Steinové s rodiči, nedatováno. Originál ve vlastnictví Aleny Popperové.
14. Ukázka z deníku Edity Steinové.
15. Památník na českobudějovickém židovském hřbitově, věnovaný židovským obětem druhé světové války. Fotografie J. B.

Příloha 1.

Kresba MUDr. Karla Fleischmanna. Bez názvu (1940).

Voříškův dvůr a prostor židovské plovárny.

1. Máme vydati další číslo? Názory se různí!

4. Potřebujeme nové nápady....

2. Konečně jsme se dohodli. Číslo vyjde...

5. Redakční schůzka

3. Karli a Fulín něco nakreslí...

6. Bagr předává ostatní redakci nové klepy.

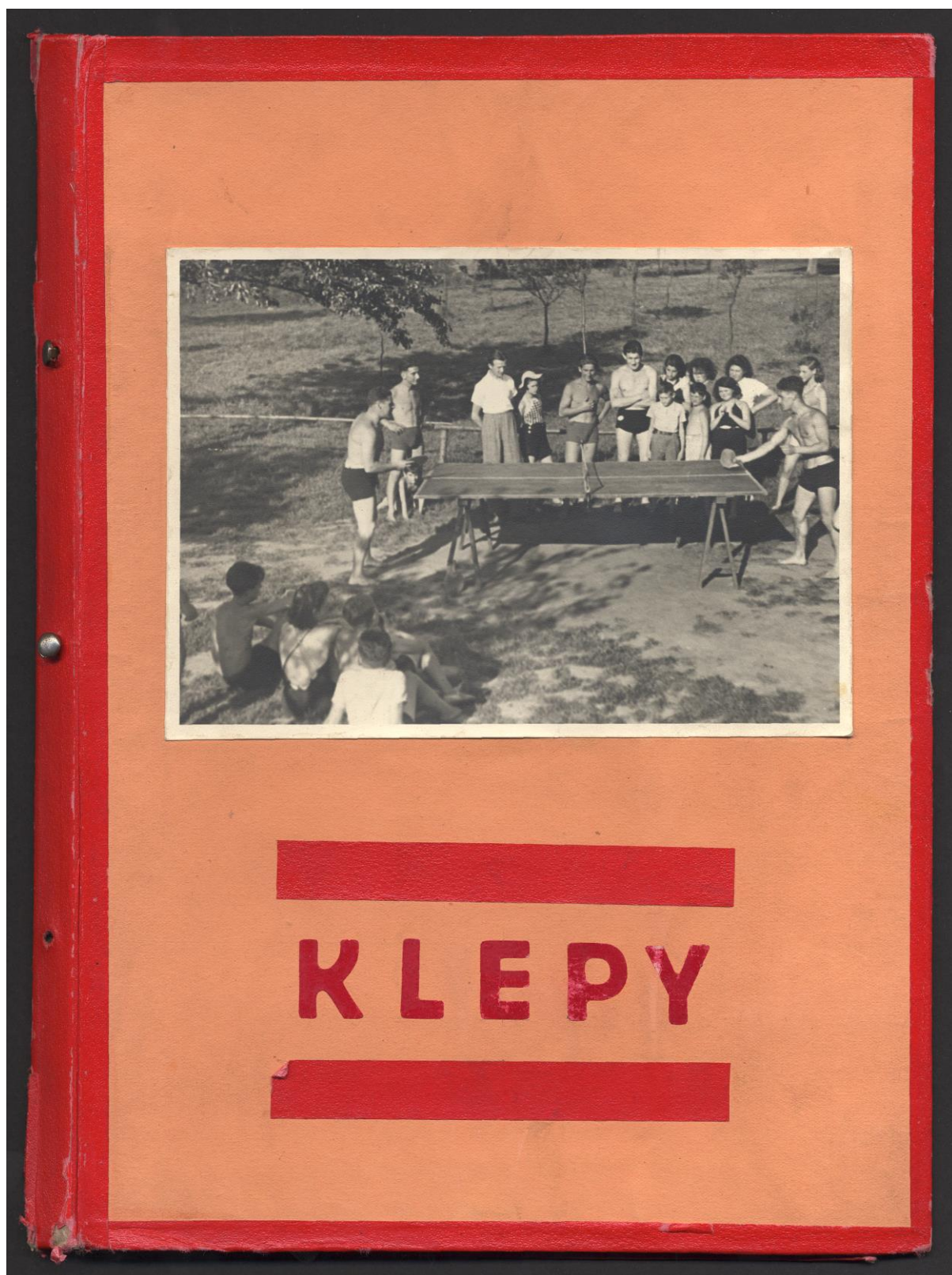
Jak my to děláme...

Foto: AK - Námět: Bagr.

Příloha 2.

Fotografická série ke článku „Jak my to děláme“. Klepy 20, s. 35.

Jsou na ní členové redakce: Rudolf Stadler, Karel Hirsch, Rudolf Fürth a Jan Flusser.

Příloha 3.

Fotografie z ping-pongového utkání na plovárně. Obálka Klepů č. 16.

Příloha 4.

Koláž, znázorňující Jana Freunda. Klepy 15, s. 13.

5.

EPITAFY

Petr Flusser:

Zde Peťa v stínu vrby odpočívá tiše,
povoláním patřil do mlynářů říše.
Život jeho vyplnily verše, stroje, dráty,
když už neměl nič na práci sbíral inseráty.

Jedné děvě odepsal, v krásu její věřil,
ale když se s ní setkal, šlak ho z toho trefil.

Honza Flusser:

Chvilku malou, zahradníku, na tvém hřebě jsem postál,
kde by te byl do té řekl, že jsi se mi veršem smál?
celý život zasvětil šsi neúnavné práci,
Valas Bíry byl by z tebe, jistě co do krásy.

Nejeden lok vermutu rád jsi v sebe zvrátil,
ale když jsi opulý byl - každého jsi zmlátil.

Franta Flusser:

Mráz mi běží po zádech, štu-li na tvém hřebě:
za bratry jsi odešel, v tak kratičké době.
Drahý čas jsi v Rakovníku pobyl ce by relník.
potom jsi se zase vrátil, a byl z tebe řezník.

Pěťa mouku mlel a Honza vermut pil, Franta měl však jiné vlohy
někdy maso sekal, jindy fušafil, ale vždycky smrděly mu nohy

Manželka: "Ty nevěrníče, třikrát jsi dnes ze spaní volal:
Julie, Julie, Julie."

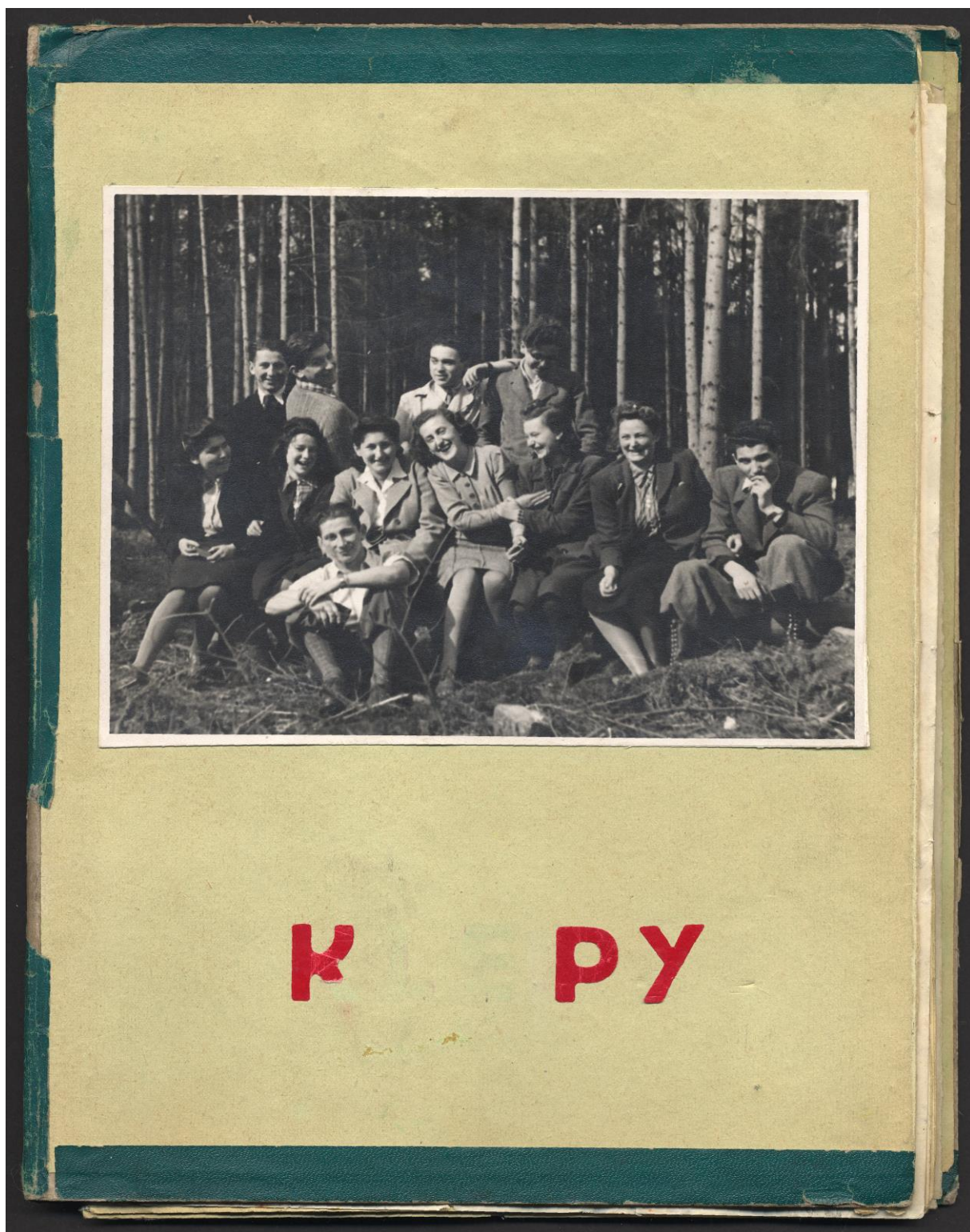
Manžel: "Nerozčiluj se; když jsem byl v Praze, vsadil jsem
na koně toho jména. Zdálo se mi o něm."

Manželka se dala uklidnit, ale za dva dny uvítala manžela
slevy: "Starej, máš tu peštu. Tvůj kůň ti píše."

"Tak jsem četl v novinách pane kolego," povídá jeden profesor,
"že umřel nějaký pan Šedý. Byl jste to vy, nebo váš pan bratr?"
"Nevíř, ale musel jsem to být asi já, protože, pokud se pamatuji,
můj bratr žije. doposud....."

Příloha 5.

Ukázka humoristické stránky z časopisu. Klepy 7, s. 5.

Příloha 6.

Skupinka mládeže u lesa. Obálka Klepů č. 17. Stojící zleva: Richard/Viktor Zenker, Rudolf Stadler, Bedřich Polák, Rudolf Fürth. Sedící zleva: Zuzana Kulková, Eva Poláková, Richard/Viktor Zenker, Irena Stadlerová, Edita Katzová, nepodařilo se identifikovat, Lily Hebáková, František Schleissner.

dětský koutek

Milé děti. Poněvadž jsme od vás nedostali do dnešního dne ani jedno luštění křížovek, rebusů atd z předešlých čísel, domníváme se, že se tak stalo pouze proto, že jste dosud nečetli naše poslední číslo /12/ Klepů, ve kterém vás k tomuto odevzdávání luštění vybízíme. Kdo tedy z vás dosud nečetl 12. č.K., xxx nechť si jej opatří, napíše nám na papír vše co dosud vyluštil a předá nám toto svoje luštění. Opakujeme, že jsou pro vás připraveny věcné ceny. Vaše

Na vycházce.

Pro Klepů napsali: SOlelim.

"Ty, Rudo, dnes je hezky, že bychom šli na výlet?"
 A po obědě se opravdu šlo. Sešli jsme se za viaduktem, rámus jsme dělali velký, pan učitel se zase zlobil. Lelech Ruda zase nejde, asi zaspal, on se totiž moc napapal a musel si lehnout. Konečně jsme se slezli, a šlo se. Po cestě jsme se bavili štouháním, nošením míče, bzučením bzučáku a různými vtipy, někdy hrozně blbými. U obecního rybníka jsme složili své kostry u stavidel, někteří počali prokázat roury od stavidel. David se pustil do ospalého Goliáše/Rudy/ a moc mu namlátil. Všechny tyto scény jsme zaychytili do aparátu. Pak se šlo dál. Konečně jsme dorazili k cíli do lomu. Seznámili jsme se napřed s krajinou. Goliáš našel kostru kravy, Honza a ti ostatní našli místo pro házenou. Nebyla to však házená ale rugby, neb indiánská kopaná, nebo řecko-rímský zápas. Odnesl to pan učitel, kterého jsme vyváželi. Nastala ohromná žízeň. Polykali jsme chladný větřík, ale nepomohlo to. Proto jsme zašli do statku zahnat žízeň. Tam nám dala panímáma putnu vody. Tak jsme zchladili naší žízeň. Pak jsme zmláceni a ulítní vraceli domů. Na cestě jsme našli dva krky, více méně mrtvé. Pan učitel se na ně vrhul a chtěl je rozpítvat, ale smilovali jsme se nad nimi a vystrojili jsme jim pohřeb. Cesta domů byla roztahaná. Zpívali jsme, ale hrůza. Raději jsme toho nechali. Pan učitel nás musel stále pobízet. Rozmrzen řekl, že se u křížku rozejdeme, a každý může dělat co chce, třeba se postavit na hlavu. U křížku se ^{David} na hlavu opravdu postavil a opíral se ušíma. Pak byl rozchod. Výlet byl hezký, ale byli jsme tak umláceni, že jsme nepřišli několik dní do školy.

Viděli jsme tuhle takovýhle nadpis. Víte co na něm stálo?

Archiv.

Příloha 7.
 Článek „Na výletě“, napsali Solelim. Klepy 13, s. 9. Ležící zleva: Jan Freund, Rudolf Goldschmied; dole: Bedřich Neubauer, Rudolf Kopperl a Jindřich Kohn.

Příloha 8.

„Jak se vám líbí“. Fotografie skutečných i smyšlených „párků“. Klepy 14, s. 10.
První zleva pod hodinami: Gerta Bieglerová a Rudolf Ullmann. Horní řada zcela
vpravo: Lily Hebáková a František Schleissner. S otazníkem Josef Frisch. Po jeho
pravici Miloš König s Editou Mayerovou.

CHANUKA:

Pre Klepy.

A. Kulka.

....Slunce kleslo za obzer, seumrak se sklání k našim pří-
bytkům. Zimní večer 25. Kislev. Je chanuka. Rezsvecujeme svě-
télka a zpíváme starou píseň meaus cur.....S teute písní
i s tím nepravidelným kmitáním chanukových světelék eživ-
nou v nás vzpomínky na doby staré, na doby dávne minulé
V duchu máme před sebou otevřenu knihu Makkabejskou. Zář
chanukových světelék depadá na staré, věkům zašlé listy,
na stránky popsané hrdinstvím našich předků, redu Hasme-
nejců. Vzpomínáme.....R.167.před ev. letepečtem.

Antiochus debyl Jerusalema, zasvecuje chrám, dá stavět
medly, nutí k medleslužbě, násilně helenisuje. Odpadlíci
se zachraňují, ostatní, kteří zůstali věrni své víře,
umírají. Stali se marnými obětmi? Což jejich smrt nebude
nikdy nikým pomstěna?...Mezi Jerusalemem a mořem leží v
horách městečko Medím. I zde jsou stavěny medly a kněz
Matatia nucem k medleslužbě. - Matatiaš není odpadlík,
Matatiaš není také zbabělec. - Dává pednět k brannému od-
peru. Bifíci a odpadlíci v Medím jsou pebiti. Matatiaš v
čele povstalců táhne od města k městu, pebijí nepřátele a
sjednecujenárod ped jeden praper. Když brzy nato umírá,
staví se v čele odperu jeho syn Juda Makkabi. Porazí ne-
přátelskou přesilu na hlavu r. 164, vtáhne do Jerusalema
a 25. Kislev zasvěti chrám. -

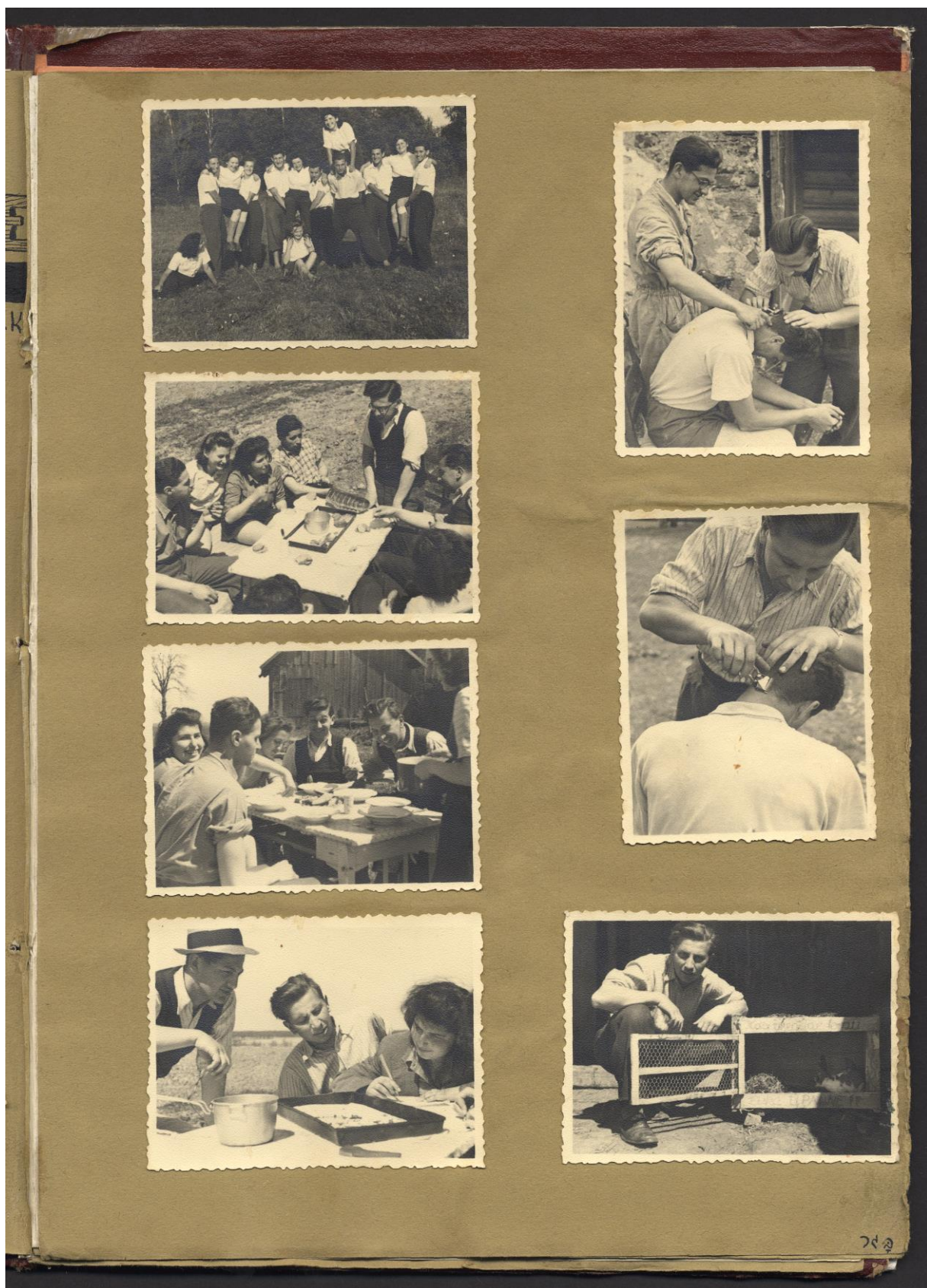
Národ je osvebozen, ale ce oběti si vyžádal tento boj.
Telik lásky, telik krve, telik sebeobětování pro víru a
svůj lid. Nepatří tite Makkabejci svou zdatností a svým
srdcem k největším hrdinům a velikánům všech dob a náro-
dů? Jiní národevé stavěli svým hrdinům pomníky, proč my
tak nečiníme? Proč vzpomínáme na Makkabejce a uctíváme
je jen těmi nicotnými světelky? - Byla te opět preziravest
našich předků. Pomníky by nepřečkaly věky, světélka však
dala se umístiti i v nejnuznější chýši, a i za nejprudší-
he vlněbití doby zářila ven do nepřívětivého temna. A tak
každá světnička postavila Makkabejčům pomník v skutku ne-
hynoucí. Konečně přec hrdinům, na něž nás chanuka upemíná,
nebylo zapotřebí pomníků vůbec, vždyť žili a žijí v svém
lidu svými slovy a skutky. A chanuková světélka jsou jen
projevem jejich žití, ne jen jejich násilným křisením.

„A ještě něce na nás žádejí Makkabejci,“ řekl jednou
rabín Dr. Sicher. „Trechu hrdesti.“

Býti hrdý na svoji víru, posvecenu krví otců, bojevnicků,
mučedníků, býti hrdý na svůj lid tak malý, a přec tak velký
teť krásné, vznešené a chvályhodné. Te nabádá k uslechtilým
činům a vytváří povahy pevné, povahy, jakými byli Makkabejci,
skromní pro sebe, hrdí na svůj lid.

Chanuková světélka, vrhají skromnou svoji záři do velké mi-
nulosti. Necht svítí i vpřed. Necht jsou nám vzpomínkou,
ale i nadějí.....

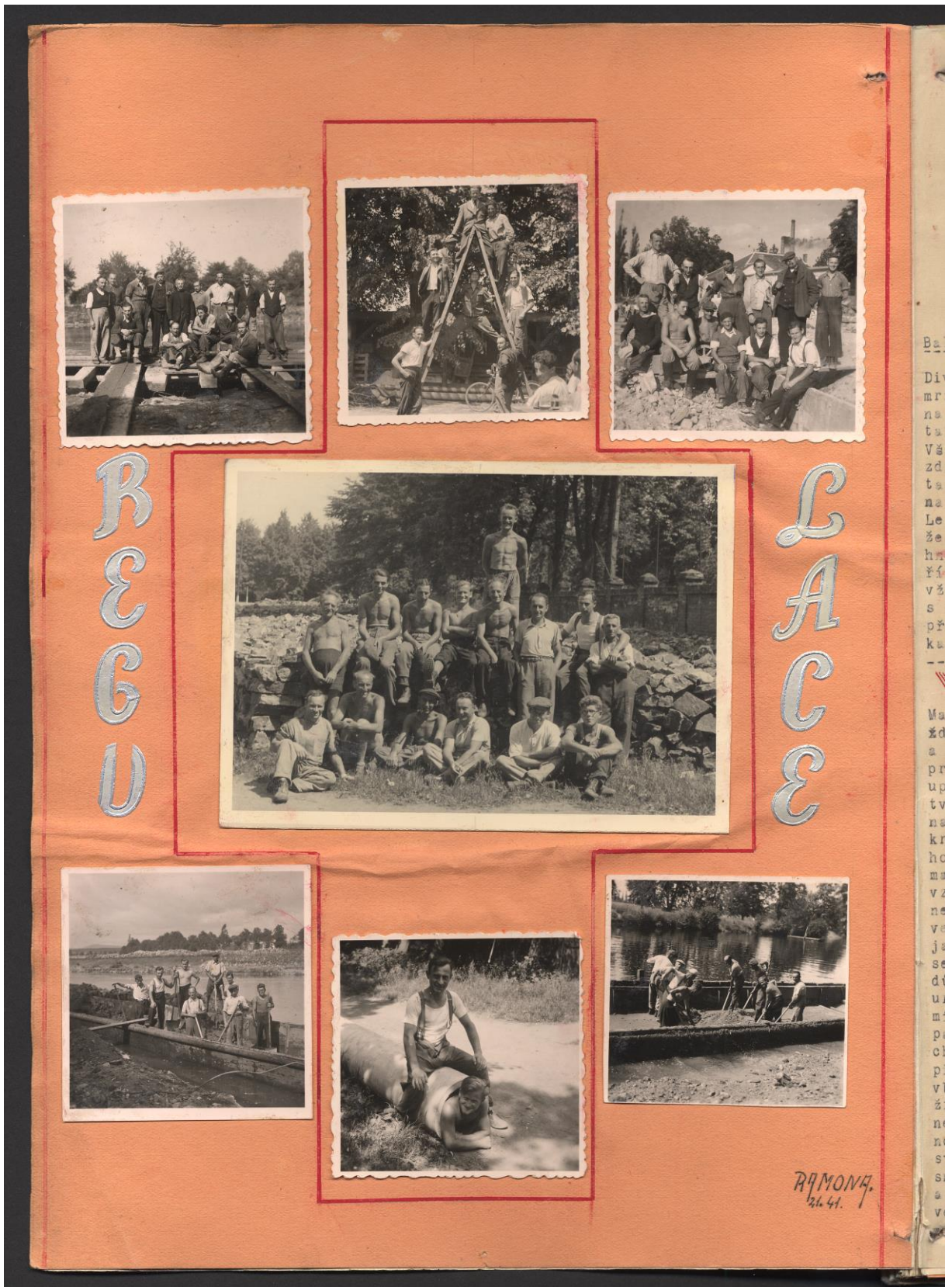

Příloha 11.

Fotografie mládeže, žijící a pracující v létě 1941 v Ortvínovicích. Klepy 18, s. 10.

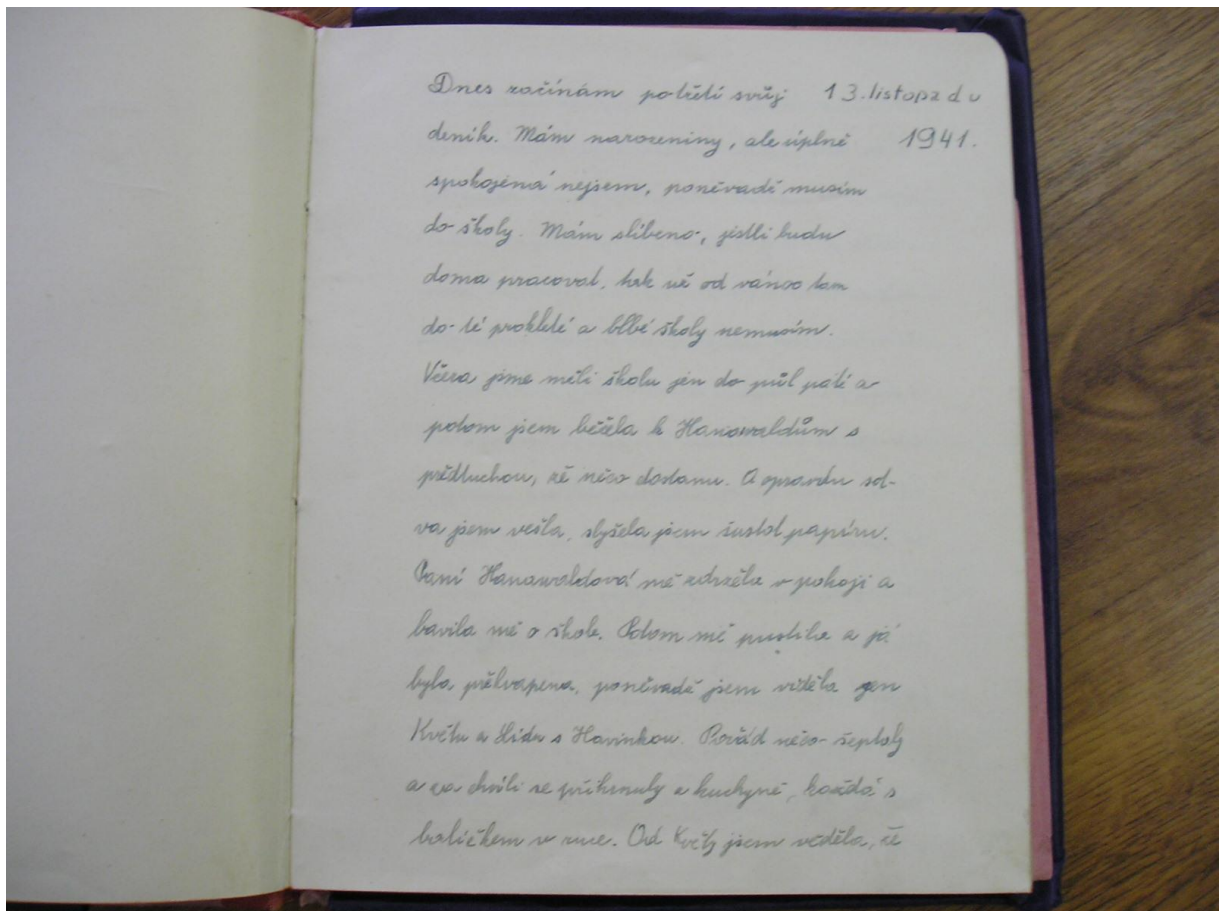
Příloha 12.

Muži, nasazení na regulaci Vltavy v Českých Budějovicích. Klepy 20, s. 21.

Příloha 13.

Fotografie Edity Steinové s rodiči, nedatováno.

Příloha 14.

Ukázka z deníku Edity Steinové.

Příloha 15.

Památník na českobudějovickém židovském hřbitově, věnovaný židovským obětem druhé světové války.